

ΡΑΔΑΜΑΝΘΥΣ

ΤΕΥΧΟΣ 6 — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2022

ISSN 0273-2602

9 770273 260555

ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Ανταμώνουμε για άλλη μια φορά μέσα στο 2022 και ελπίζουμε να μπορούμε στη συνέχεια να προσφέρουμε ακόμη περισσότερα νέα τεύχη κάθε χρόνο. Ένα «στοίχημα» που δεν εξαρτάται όμως μόνο από εμάς. Εξαρτάται κυρίως από τους φίλους που στηρίζουν τις δραστηριότητες των Εκδόσεων Ραδάμανθους και από τη διάθεσή τους να μας στείλουν πολλά και σημαντικά νέα κείμενα, άρθρα, διηγήματα, ποιήματα και έργα που θα ήθελαν να δημοσιευθούν στο περιοδικό, γιατί όπως είχαμε τονίσει από το 1ο κιόλας τεύχος: «Ο Λόγος στους Δημιουργούς». Περιμένουμε, λοιπόν, από σήμερα κιόλας τα επόμενα έργα σας, στην ηλεκτρονική μας διεύθυνση:

ekd.radamanthys@gmail.com

ΡΑΔΑΜΑΝΘΟΥΣ

ΤΕΥΧΟΣ 6

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2022

Φωτογραφία στο εξώφυλλο: Χρήστος Τσαντής

Η Φωτεινή Καπνισάκη στις πρόβες για το θεατρικό έργο «Νεραντζάκι με αγκάθια», του Γιώργου Βαγιωνή, σε διασκευή και σκηνοθεσία Χριστίνας Βεριβάκη.

Περιεχόμενα

- 4.....Ο καινούριος χρόνος, του Τζ. Ροντάρι
- 5.....Δυο ιστορίες από το βιβλίο «ΜΠΟΝΣΑΪ ΣΤΟ-ΡΙΣ», της Άννας Γεωργάτου
- 7.....Ο Κήπος της Αχαριστίας, Κώστας Καρυωτάκης
- 8.....Οι κήποι του Λουξεμβούργου, Άρης Γεράρδης
- 9.....Φθινοπωρινό δάκρυ, Κωνσταντίνα Χαριτάκη
- 12.....Ανακοίνωση αποτελεσμάτων του Διαγωνισμού Ποίησης 2022 & τα βραβευμένα ποιήματα
- 18.....Ο σεμνός του Δαρβίνου, Χριστίνα Καλιαμπάκου
- 19.....Δάκρυ στον τοίχο, Μιχάλης Τζανάκης
- 23.....12 Άγγελος, Ευάγγελος Ρούσσο
- 24.....Δύο ποιήματα του Λόρκα
- 25.....Πρωτοχρονιά, Ειρήνη Γεροντάρα
- 26.....Αγγελία, Ελένη Καποκάκη
- 27.....Το караβάκι, Ζαφειρία Μαμάτση
- 30.....Ο γυρισμός στ' ανοιχτά, Χ. Λαγοπάτης
- 31.....Ημερολόγια, Αμιέλ
- 32.....Ράκος υπάρξεως, Γ. Τσουκαλάς
- 33.....Δύο ποιήματα της Κατερίνας Φραγκάκη
- 34.....Πρεμιέρα στις 28 Ιανουαρίου 2023 για το θεατρικό έργο «Νεραντζάκι με αγκάθια», βασισμένο στο ομώνυμο μυθιστόρημα του Γιώργου Βαγιωνή
- 38.....Τοξικοεξάρτηση και Οικογενειακοί Δεσμοί, Άννα Καλλιβρετάκη
- 40.....Δυο νύχτες αριστερά της λήθης, Ερασμία Μπουλιτσάκη, βιβλιοπαρουσίαση
- 41.....Long covid στην εκπαίδευση & στην κοινωνία, Κωνσταντίνα Χαριτάκη
- 43.....Η φιλοσοφία της ποίησης κι η ποίηση της φιλοσοφίας, Γιώργος Μπίμης
- 45.....«Αν καταστραφεί η ανθρωπιά, δεν θα υπάρξει πια τέχνη», Μπέρτολτ Μπρεχτ
- 48.....Ένα ταξίδι στις μνήμες πατρίδων, Ελένη ψα-ραδάκη
- 52.....Το κρητικό και επτανησιακό θέατρο, Σπύρος Ευαγγελάτος
- 66.....Επιμθέας, Χαράλαμπος Μαγουλάς
- 67.....Ιωάννης Κονδυλάκης, Γραμβούσα
- 68.....Ο Μανόλης Τζάβλας για την ποιητική συλλογή της Κατερίνας Φραγκάκη «Χειρώναξ»

Ο καινούριος χρόνος

*Ένα ποίημα για τη νέα χρονιά,
του Τζάνι Ροντάρι*

Μάντεψε, μάντη μου καλέ,
εσύ που τα μελλούμενα διαβάζεις;
πώς θα είναι άραγε η νέα χρονιά;
Καλή, κακή ή έτσι κι έτσι;
Βρίσκω γραμμένο στα βιβλία μου
πως τέσσερις θα έχει εποχές.
Δώδεκα οι μήνες, στη θέση τους όλοι,
Χριστούγεννα, Κυριακή ή σχόλη
και πάντοτε μετά την Τρίτη
ημέρα θα είναι μια Τετάρτη.

Για την ώρα άλλα δεν βλέπω
στο ριζικό της νέας χρονιάς.
Όπως συμβαίνει πάντα,
έτσι κι αυτόν το χρόνο
η χρονιά εξαρτάται
από τον άνθρωπο και μόνο.

ΜΠΟΝΣΑΪ ΣΤΟΡΙΣ

ANNA ΓΕΩΡΓΑΤΟΥ

Ραδάμανθους

Δυο ιστορίες από το βιβλίο «ΜΠΟΝΣΑΪ ΣΤΟΡΙΣ», της Άννας Γεωργάτου

«Τζίμης»

Σ' ένα μικρό σπίτι στο διπλανό χωριό, βαθιά μέσα στο δάσος, πολλαπλασιασμούς, μήπως πηζούσε ο Τζίμης με τα τέσσερα γαίναμε ύστερα στα δισκάδικα σκυλιά του. Είχε ένα φωτεινό και βρίσκαμε καμιά άκρη. Οι μονοπάτι μπροστά, όπου – γονείς μάς φώναζαν που γυρίζα-

ανεξήγητο πώς– έσκαγε πάντα το φεγγάρι. Κοντά στην κεραία. Τα βράδια κουρνιάζαμε δίπλα στο φράχτη που σχεδόν ακουμπούσε το σπίτι, για να μπορούμε να ακούμε. Τα σκυλιά δε γάβγιζαν, αν και σίγουρα καταλάβαιναν. Το κόκκινο φως της κεραίας αναβόσβηνε στα πρόσωπά μας. Σημειώναμε στίχους σε μπλε τετράδια με διαιρέσεις και

με αργά.

Μια μέρα είδαμε να τον βγάζουν νεκρό. Τον Τζίμη τον πήραν.

Έμειναν, όμως, πίσω τα τέσσερα σκυλιά και οι δίσκοι. Άνοιγαν μόνα τους την πόρτα κι αλώνιζαν στη γειτονιά. Οι γείτονες, σαν σε μυστική συμφωνία, τα τάζαν διαδοχικά.

Τη νύχτα αργά άκουγες το κλάμα τους. Εκτός από τα βράδια που τρυπώναμε στο σπίτι. Ανάβαμε φακούς, βάζαμε τους δίσκους του στο πικάπ και σκαρφιζόμασταν αλλόκοτες ιστορίες. Το κλάμα των σκυλιών τότε σταματούσε.

Κάποτε έκοψαν το ρεύμα και άδειασαν το σπίτι. Ξαφνικά. Πήγαμε και το βρήκαμε άδειο. Από τα βινύλια του Τζίμη δεν είχε πάρει κανείς μας κανένα. Είχαμε πια, όμως, στο μυαλό μας τους τίτλους όλων των δίσκων που θα ακούγαμε τα επόμενα σαράντα χρόνια της ζωής μας.

Επειδή ρώτησες, Εύη, για τους Sun City Girls. Εκεί τους άκουσα πρώτη φορά.

The Shining Path, Sun City Girls, 1990.

«Ούμπερ»

Γυρίζω τρέχοντας από τη δουλειά, να πετάξω από πάνω μου τη «φόρμα εργασίας», να βάλω ένα τζιν κι αθλητικά και να προλάβω να είμαι στην ώρα μου στο Τάε Κβον Ντο. Περιμένω τη στιγμή που θα έχω μπει στο ταξί, κι από εκεί κι ύστερα δε θα περνάει τίποτε από το χέρι μου. Και θα κοιτάω έξω από το παράθυρο, και θα φοράω τα ακουστικά μου, και θα μετράω τα φώτα της πόλης, μέχρι να αρχίσει να μυρίζει θάλασσα και να μην υπάρχει τίποτε άλλο. Δεν μπορώ να φανταστώ ότι κάτι μπορεί να πειράξει αυτή τη στιγμή.

Κι όμως. Οι άνθρωποι των ταξί. Πάντα έτοιμοι για κουβέντα.

–Εκεί που σε πήρα μένεις, κοπελιά;

–Ναι, εκεί κοντά.

–Α, εγώ μένω δίπλα στην Πειραιϊκή-Πατραϊκή. Θυμάσαι την Πειραιϊκή-Πατραϊκή; «Ντύνει, στολίζει, νοικοκυρεύει». Πού να θυ-

μάσαι; Μικρή σε κόβω. Είχε εκεί κι η Βουγιουκλάκη το σπίτι της. Το μιναρέ της. Ευτυχώς αυτό δεν της το πήρε ο Γιάννης. Η Ζωζώ Σαπουντζάκη τα είχε με τον αρχιλογιστή της Πειραιϊκής-Πατραϊκής.

—Τι μου λέτε;

—Αυτό που σου λέω. Και πάλι καλά που δεν πήρες Ούμπερ. Πού θα τα μάθαινες τότε όλα αυτά; Άσε που τα Ούμπερ είναι του διαβόλου... Ποιος είχε τη φαινή ιδέα να επιτρέψει την ύπαρξή τους; Ηλίθιοι. Εντάξει, βέβαια, όλοι ηλίθιοι είμαστε μπροστά στο Θεό. Αλλά υπάρχουν διαβαθμίσεις. Οι άκρως ηλίθιοι, όμως, πρέπει να θανατώνονται.

—Συγγνώμη που σας διακόπτω. Μήπως να κόψετε δρόμο από εδώ να φτάσουμε πιο γρήγορα; Ξέρτε, πάω σε μια συναυλία και όπου να 'ναι αρχίζει.

—Όλα θα γίνουν, κοπέλα μου, μην αγχώνεσαι. Ποιος παίζει σήμερα;

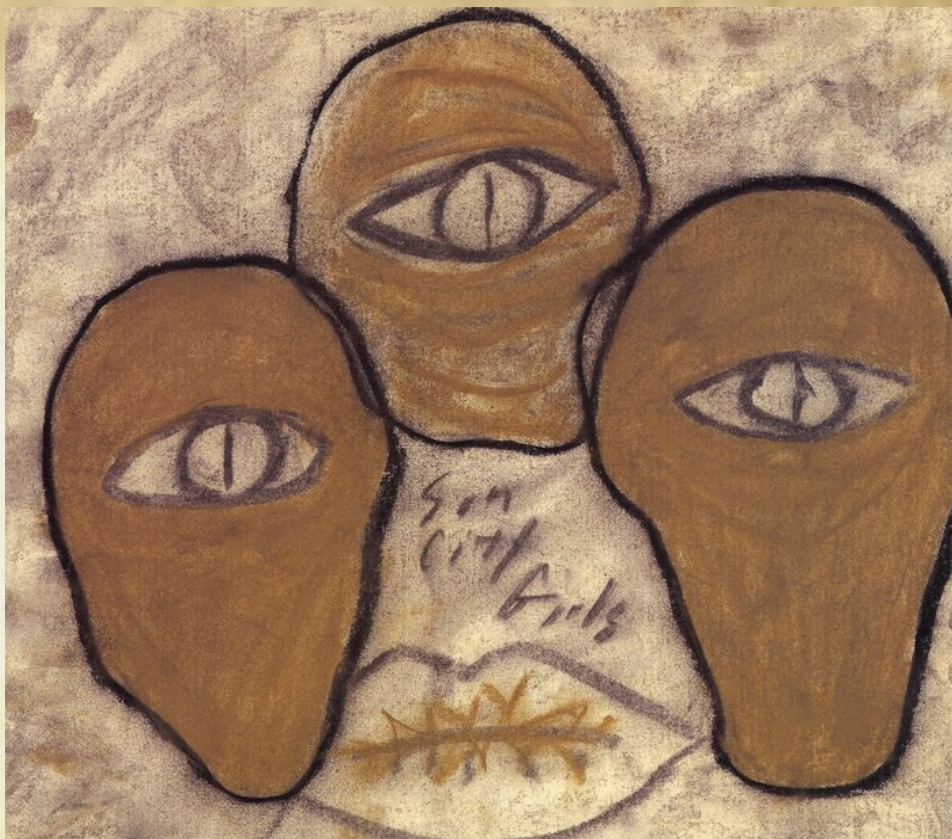
—Ο Νικ Κέιβ.

—Έλα ρε... Ο Νικόλας;

Βάζω τα ακουστικά. Είμαι σίγουρη ότι συνεχίζει να μιλάει. Φτάνουμε. Κατεβάζω τα ακουστικά από τα αυτιά μου.

—Έτσι, λοιπόν, έγιναν τα πράγματα με το Νικόλα. Πάνε τριάντα χρόνια, βέβαια. Να πας μπροστά εκεί στη σκηνή και να του πεις χαιρετίσματα από το Χρήστο με το ταξί. Από την Πειραιϊκή-Πατραϊκή. Πες ότι εγώ σε πήρα κούρσα. Να δώσει ένα φιλί και στη Σούζι, πες του. Και να της πει ότι πάει η Πειραιϊκή-Πατραϊκή. Την έκλεισαν. Μοδίστρα είναι. Φορέματα φτιάχνει. Ήξερε η Σούζι από καλό βαμβάκι, θυμάμαι. Να της πεις και δαύτης, αν είναι μαζί του, ότι πάει η Πειραιϊκή-Πατραϊκή.

—Εντάξει, κ. Χρήστο, εδώ είναι

καλά.

—Όχι, εδώ δεν είναι καλά. Θα σε πάω μέσα. Δεν ακούω τίποτα. Εδώ θα σε άφηνε το Ούμπερ για να μην μπλέξει στην κίνηση.

—Όχι, αλήθεια, κύριε Χρήστο. Εδώ είναι καλά. Με περιμένουν οι φίλοι μου.

—Ό,τι πεις. Κερασμένη η κούρσα για την όμορφη παρέα.

—Μα... όχι, δεν είναι ανάγκη.

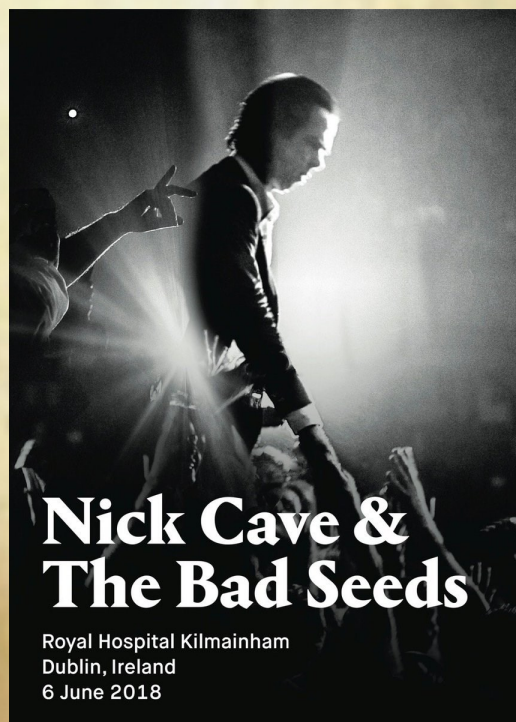
—Δεν ακούω τίποτα. Εμπρός, έφυγες. Κι όπως είπαμε, έτσι;

Όταν μπαίνω, ήδη έχει ξεκινήσει. Καθισμένος σε ένα σκαμπό στο κέντρο της σκηνής.

«It's our bodies that fall when they try to rise, and I hear you been looking out for something to love».

Αναρωτιέμαι αν υπάρχει τρόπος να φτάσω μπροστά να πω στο Νικ Κέιβ για τον κύριο Χρήστο.

Anthrocene, Nick Cave and the Bad Seeds, 2016.

Nick Cave & The Bad Seeds

Royal Hospital Kilmainham
Dublin, Ireland
6 June 2018

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ

Ο ΚΗΠΟΣ ΤΗΣ ΑΧΑΡΙΣΤΙΑΣ

Θα καλλιεργήσω το ωραιότερο άνθος. Στις καρδιές των ανθρώπων θα φυτέψω την Αχαριστία. Ευνοϊκοί είναι οι καιροί, κατάλληλος ο τόπος. Ο άνεμος τσακίζει τα δέντρα. Στη νοσηρή ατμόσφαιρα ορθώνονται φίδια. Οι εγκέφαλοι, εργαστήρια κιβδηλοποιών. Τερατώδη νήπια τα έργα, υπάρχουν στις γυάλες και μέσα σε δάσος από μάσκες ζήτησε να ζήσεις. Εγώ θα καλλιεργήσω την Αχαριστία.

Όταν έρθει η τελευταία άνοιξη, ο κήπος μου θα 'ναι γεμάτος από θεσπέσια δείγματα του είδους. Τα σεληνοφώτιστα βράδια, μονάχος θα περπατώ στους καμπυλωτούς δρόμους, μετρώντας αυτά τα λουλούδια. Πλησιάζοντας με κλειστά μάτια τη βελούδινη σκοτεινή στεφάνη τους, θα νιώθω στο πρόσωπο τους αιχμηρούς των στήμονες και θ' αναπνέω το άρωμά τους.

Οι ώρες θα περνούν, θα γυρίζουν τ' άστρα και οι αύρες θα πνέουν, αλλά εγώ, γέρνοντας ολοένα περισσότερο, θα θυμάμαι.

Θα θυμάμαι τις σφιγμένες γροθιές, τα παραπλανητικά χαμόγελα και την προδοτική αδιαφορία.

Θα μένω ακίνητος ημέρες και χρόνια, χωρίς να σκέπτομαι, χωρίς να βλέπω, χωρίς να εκφράζω τίποτε άλλο. Θα είμαι ολόκληρος μια πικρή ανάμνησις, ένα άγαλμα, πού γύρω του θα μεγαλώνουν τροπικά φυτά, θα πυκνώνουν, θα μπερδεύονται μεταξύ τους, θα κερδίζουν τη γη και τον αέρα. Σιγά σιγά οι κλώνοι τους θα περισφίγγουν το λαιμό μου, θα πλέκονται στα μαλλιά μου, θα με τυλίγουν με ανθρώπινη περίσκεψη.

Κάτω από τη σταθερή τους ώθηση, θα βυθίζομαι στο χώμα.

Και ο κήπος μου θα είναι ο κήπος της Αγάπης.

Κ- Γ. ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ

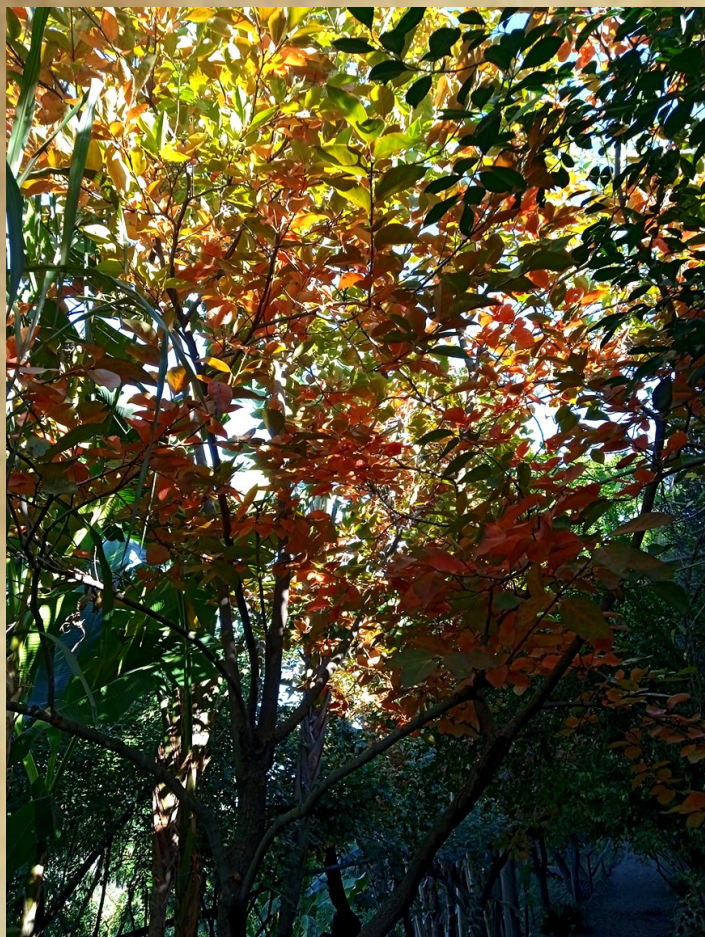
ΑΡΗΣ ΓΕΡΑΡΔΗΣ

Οι κήποι του Λουξεμβούργου

Στρωμένος χορταράκι σήμερα ο ουρανός πάνω απ' τους κήπους του Λουξεμβούργου. Σύννεφα συνωθούνται στον αιθέρα περιμένοντας καλύτερες μέρες κι ενώσω εμείς ξεγυμνωθήκαμε να βουτήξουμε στο μέλλον η μπουρζουαζία παίζει την τυφλόμυγα. Αυτό που κάνει πάντα δηλαδή δίχως φαντασία. (Ούτε καν μια αρτιότερη γκιλοτίνα δεν εφηύρε). Μαύρος υπηρέτης ντυμένος στα λευκά πιάνει λευκή καμαριέρα, ντυμένη στα ροζ, γυμνή από μέσα όμως, που δε θα αιφνιδιαστεί. Φωνές, ουρλιαχτά και τσιρίδες ως κάτω στο Καρτιέ Λατέν τώρα. Νεαροί αργόσχολοι επισκέπτες, π' αργότερα θα τους πουν clochards, εκσφενδονίζουν πέτρες, ξύλα και νερά-

ντζια (οι πλέον εύποροι εμφιαλωμένα Perrier) προς το παρελθόν τους και μη, μήπως και το ξορκίσουν. Επακόλουθο, μέγας τρόμος παλιά εφεύρεση της τάξης που τρέφεται από αυτόν. Μάης του εξήντα οκτώ. Οι ποιητές στρατεύονται και όλα βαίνουν καλώς για όλους και όλοι θα λάβουν μερίδιο γενναιότητας κι αυταπάρνης. Μόνο όσοι έπεσαν στα οδοφράγματα (οι άλλοι στα λευκά κελιά ατύχησαν) ζητούν και βάζουν μια οδοντογλυφίδα στα πεθαμένα χείλη τους, μιμούμενοι τα «ωραία καθάρματα» και θέλοντας να πεθάνουν αλά Μπελμοντό, μήπως και δείξουν όμορφοι στον άσχημο παράδεισό τους. Αλλά κι η «ωραία ασκήμια» που φύεται στην εταίρα Ευρώπη, παλιό κεκτημένο των στρουθοκαμήλων είναι. Κι αφού οι άνθρωποι δε θέλουν αινίγματα παρά μόνο το πέταγμα της πεταλούδας - ψυχής τους στην ελευθερία, εμείς θα συνεχίσουμε δίχως τη γενναιοδωρία του φυσιολογικού ορού στα μάτια της άνοιξης.

Σιντριβάνια χαράς στους κήπους του Λουξεμβούργου. Ξεκίνησε πάλι το παιχνίδι της τυφλόμυγας.

«Φθινοπωρινό δάκρυ»

Κωνσταντίνα Χαριτάκη

Σαν μικρές σταγόνες από δάκρυα έμοιαζε η βροχή που έντυνε το τζάμι. Αυτή φορούσε μια φόρμα στο χρώμα της γκριζαρισμένης θάλασσας, όπως την έβλεπε από το μικρό μπαλκόνι της, που ήταν γεμάτο με κιτρινοκόκκινα φύλλα. Η γλυκιά μελαγχολία του φθινοπώρου ταίριαζε απόλυτα στο χαρακτήρα της. Μελαγχολική και συνάμα με ένα γλυκό χαμόγελο, ειδικά κάθε φορά που τον έβλεπε από το απέναντι παράθυρο. Λίγες κουβέντες είχαν ανταλλάξει μόνο, αλλά ένιωθε ότι ένα φάντασμα στοίχειωνε τη ζωή του. Ήθελε να το ξορκίσει και να του πει πως πρέπει να προχωρήσει παρακάτω, αλλά εκείνος σα να είχε βάλει ένα ψηλό τοίχο ανάμεσα σ' αυτόν και σε κάθε βοήθεια από οπουδήποτε.

Ήπιε μια τελευταία γουλιά από το ζεστό της τσάι, ξέπλυne την κούπα, της άρεσε το δροσερό νερό να τρέχει πάνω στα χέρια της. Από παιδί προσπαθούσε να φυλάκισει το νερό της βροχής μέσα στα μικρή της παλάμη. Είχε πάντα ιδιαίτερη σχέση με αυτό το στοιχείο της φύ-

σης. Έκλεισε απαλά την πόρτα πίσω της, φορώντας το αδιάβροχο και τα αθλητικά της παπούτσια, τα οποία πάντα άφηνε δίπλα στο χαλάκι της εξώπορτας. Κατέβηκε γρήγορα την παλιά σκάλα, στο σχετικά σκοτεινό κλιμακοστάσιο, αφού εδώ και μέρες δεν είχαν αντικαταστήσει την χαλασμένη παροχή φωτισμού. Γνώριζε όμως όλα τα σκαλιά απ' έξω, τα είχε μετρήσει πολλές φορές τα τελευταία πέντε χρόνια που έμενε σε εκείνο το μικρό δυαράκι, απ' όταν δηλαδή μετακόμισε λόγω δουλειάς σ' εκείνη τη γραφική, γεμάτη ιστορία, συνοικία της πόλης.

Άνοιξε την βαριά ξύλινη πόρτα της νεοκλασικής διπλοκατοικίας. Βγαίνοντας έξω έριξε μια κλεφτή ματιά ψηλά στο δικό του παράθυρο. Ίσως και ν' αντάμωσαν οι ματιές τους, αλλά αυτή έστρεψε γρήγορα αλλού το βλέμμα της για να μη δώσει στόχο. Το δικό του βλέμμα την ακολούθησε μέχρι τη στροφή του δρόμου, εκεί όπου η γυναικεία φιγούρα χάθηκε. Ένα ψιλόβροχο συνέχιζε να δροσίζει τις φθαρμένες πλάκες του πεζοδρομίου και μερικά κιτρινισμένα φύλλα χόρευαν έναν αισθησιακό χορό, χαράζοντας μικρούς κύκλους λίγα εκατοστά πάνω από τη γη.

Η ματιά του έμεινε εκεί στη γωνία, σα να την περίμενε να επιστρέψει. Κατά βάθος πάντα την περίμενε, αλλά ήταν κι εκείνο το φάντασμα, ήταν εκείνη η κηδεία που δεν είχε κάνει ακόμη.

Φόρεσε κι αυτός με τη σειρά του μια μαύρη πολυκαιρισμένη φόρμα, ένα ζευγάρι αθλητικά παπούτσια και βγήκε για τρέξιμο, ακολουθώντας κάποιο αντίθετο δρόμο, για να αποφύγει μια συνάντηση μαζί της, εκείνο το γεμάτο μελαγχολία απομεσήμερο της τελευταίας Κυριακής του Οκτώβρη.

Το βήμα της ήταν ταχύ αλλά κοντοστάθηκε, όταν λίγα τετράγωνα παρακάτω, είδε μαζεμένο αρκετό κόσμο στη μονοκατοικία με τον περιφραγμένο κήπο που πάντα ήταν προσεγγμένος. Διέκρινε πρόσωπα οικεία, τον μεσόκοπο φούρναρη με τα γκριζα λιγοστά μαλλιά, την καθαρίστρια από τη γειτονική πολυκατοικία, τον φαρμακοποιό που πάντα πρόθυμος εξυπηρετούσε κάθε έναν που έμπαινε στο φαρμακείο του, το οποίο πήγαινε από γενιά σε γενιά και σε μια γωνιά διατηρούσε ένα μικρό μουσείο από τα μπουκαλάκια και τα γιατροσόφια περασμένων χρόνων.

Το κηδεϊόχαρτο που ήταν στερεωμένο στην κολώνα φωτισμού, την έκανε να κλάψει. Η γραφική φιγούρα του ηλικιωμένου γέρου, με τις σοφές λιγοστές κουβέντες του, είχε πια πετάξει στον ουρανό. Απ' αυτόν είχε ακούσει πρώτη φορά πως «οι παλιές γυναίκες, ήξεραν

το χώμα να το ποτίσεις; Μη τον φοβάσαι το θάνατο, παιδί μου»

Αυτή ήταν η τελευταία κουβέντα που είχε μαζί του, πριν τον αποχαιρετήσει, καθώς περνούσε τη χαμηλή αυλόπορτα, που πάντα έτριζε σε κάθε της κίνηση.

Τώρα καθόταν απέναντι στο τσιμεντένιο παγκάκι και τον έβλεπε να βγαίνει από την αυλόπορτα, για να οδηγηθεί στο κοιμητήριο με τα ψηλά κυπαρίσσια, που βρισκόταν στην ανηφορία δυτικά της γειτονιάς.

Μέχρι να επιστρέψει στο σπίτι της, σκεφτόταν τα λόγια του ηλικιωμένου

να κηδεύουν το φαγητό».

Της είχε κάνει μεγάλη εντύπωση τότε, ακούστηκε μακάβριο στ' αφτιά της, αλλά εκείνος ο ευγενικός σοφός γέρος -που δεν είχε τελειώσει ούτε το δημοτικό- μόλις πριν δέκα μέρες της εξηγούσε

«Κηδεύω, σημαίνει φροντίζω. Σκέψου και η λέξη κηδεμονία έχει την ίδια ρίζα. Οι γυναίκες τα παλιά χρόνια, της μεγάλης φτώχειας και των λιγοστών αγαθών, ήξεραν να φροντίζουν το φαγητό. Δεν πετούσαν τίποτα, αξιοποιούσαν καθετί το οποίο είχαν στην κουζίνα τους. Διατηρούσαν τα τρόφιμα με φυσικό τρόπο μέσα σε λίπος, από τον ένα και μόνο χοίρο που ανάθρεφαν κάθε χρόνο. Το διατηρούσαν μέσα σε αλάτι που μάζευαν από τα βράχια, εκεί που έσκαγε το κύμα και άφηνε την αλμύρα του. Έτσι είναι παιδί μου, της έλεγε, γι' αυτό τους νεκρούς τους κηδεύουμε, τους φροντίζουμε. Να κοίτα τα πεσμένα φύλλα που πέφτουν στη γη. Θα φροντίσει η γη να κηδευτούν και θα τα κλάψει ο ουρανός, μα θα είναι για καλό γιατί θα γενούν λίπασμα για τα νέα φυτά που θα φανούν την άνοιξη, αφού έχει περάσει όλη εκείνη η παγωνιά του χειμώνα. Δεν είναι τυχαίο που μετά το φθινόπωρο έρχεται ο χειμώνας ο οποίος συμβολίζει την περιοδο πένθους, για να τον διαδεχθεί η αποδοχή, δηλαδή η άνοιξη. Καθετί που πεθαίνει, πρέπει να το κηδεύουμε, να το φροντίζουμε, να το κλαίμε εκεί που το θάψαμε, για να το ποτίσουμε με τα δάκρυά μας ώστε να μας δώσει όμορφα λουλούδια όταν θα έρθει η ώρα. Για φαντάσου, κόρη μου, να μη το κηδεύαμε και να μη το κλαίγαμε όπως πρέπει, θα έμενε η μυρωδιά του θανάτου να απλώνεται στον χώρο και ένα φάντασμα θα ψάχνει για φροντίδα. Αν δεν το θάψεις, πως θα κλάψεις πάνω από

γείτονα, που σαν να διαισθανόταν το φευγικό του και γι' αυτό είχε ανοίξει εκείνη την κουβέντα πριν λίγες μέρες. Στην πλατεία, λίγο παραπάνω, είδε τη δυνατή του φιγούρα να περπατάει με γρήγορο βηματισμό και τότε σκέφτηκε ότι κι αυτός δεν είχε κηδέψει ό,τι του έτρωγε την ψυχή. Δεν είχε κλάψει όπως έπρεπε για να φυτρώσουν λουλούδια. Εξάλλου, τα λουλούδια έχουν το άρωμα για να φέρουν τους ανθρώπους πιο κοντά, τα λουλούδια είναι αυτά που φέρνουν τις μέλισσες και φτιάχνουν το μέλι για να γλυκάνουν οι πληγές.

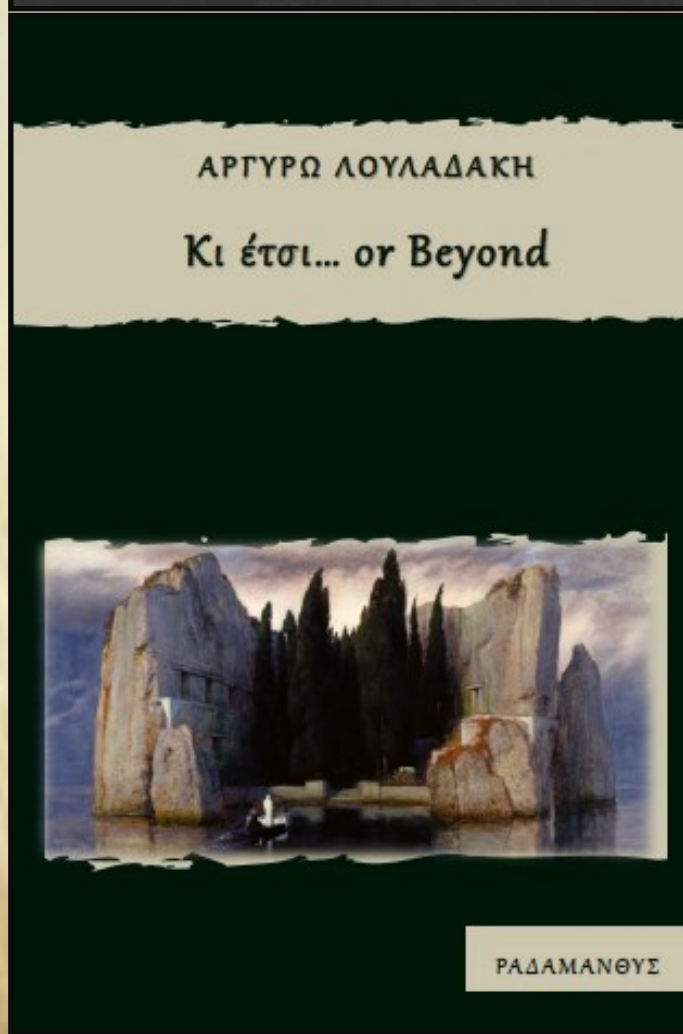
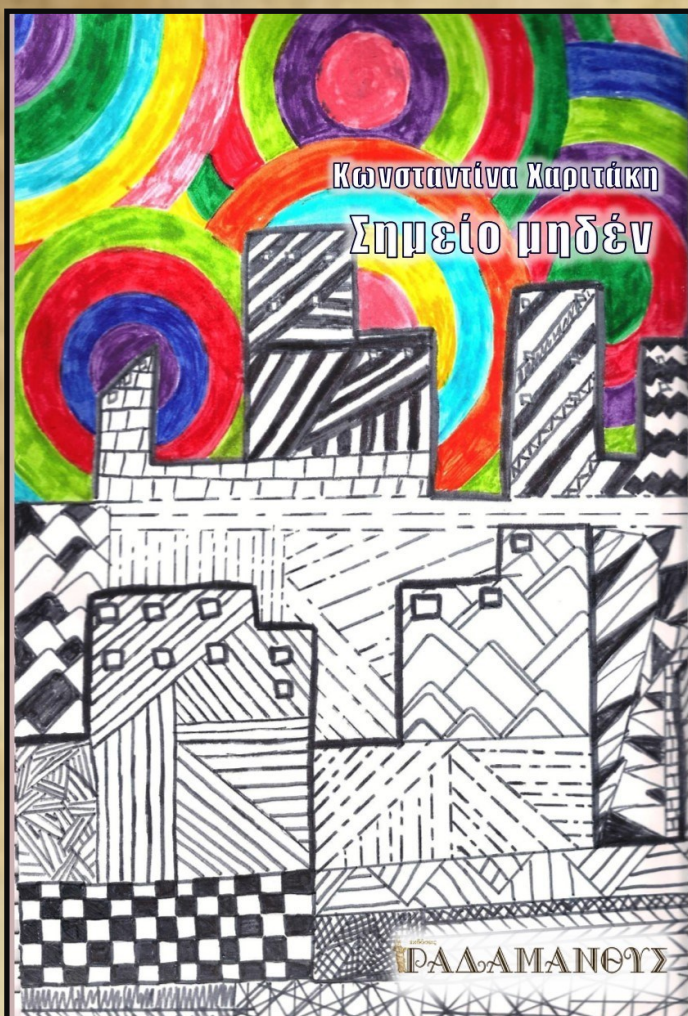
Επιβράδυνε το βήμα της, για να μη τον προφτάσει. Τον ακολουθούσε δίχως ο ίδιος να αντιληφθεί την παρουσία της. Τον είδε όταν μπήκε μέσα στο σπίτι του, λίγα λεπτά αργότερα μπήκε κι εκείνη στο δικό της. Άφησε το ζεστό νερό να ξεπλύνει το κορμί και να παρσύρει τα δάκρυα της, για τον ηλικιωμένο αγαπητό γείτονα. Λίγη ώρα αργότερα, χτυπούσε το κουδούνι του, κρατούσε στα χέρια της ένα πιάτο με ένα μεγάλο κομμάτι καραμελωμένη μηλόπιτα, που μοσχομύριζε κανέλα όπου τα καρύδια οι σταφίδες στόλιζαν το χρυσαφένιο της χρώμα.

Της άνοιξε την πόρτα και τα μαλλιά του ήταν ακόμη νωπά από το μπάνιο.

«Έλα, πέρασε», της είπε.

Κωνσταντίνα Χαριτάκη

Μηχανολόγος Μηχανικός – Εκπαιδευτικός – Συγγραφέας

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

2ος ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΠΟΙΗΣΗΣ (2022)

Η επιτροπή αξιολόγησης του 2ου Διαγωνισμού Ποίησης των Εκδόσεων ΡΑΔΑΜΑΝΘΥΣ χαιρετίζει την προσπάθεια όλων των συμμετεχόντων και ύστερα από ενδελεχή ανάγνωση και ανάλυση των υποβληθέντων ποιημάτων είναι σε θέση να ανακοινώσει τα αποτελέσματά της. Πρώτα όμως, θα θέλαμε να απευθύνουμε λίγα λόγια για τη συνολική αίσθηση που αποκομίσαμε από αυτόν τον Διαγωνισμό Ποίησης που αποτελεί μια ακόμη δημιουργική τομή των εκδόσεων ΡΑΔΑΜΑΝΘΥΣ.

Από τον μεγάλο αριθμό συμμετοχών λάβαμε το ελπιδοφόρο μήνυμα

ότι ακόμα στον τόπο μας η ανάγκη και σε αυτό το πνευματικό εγχείρημα η Ποίηση τιμήθηκε με ενσυναίσθηση και αναδείχθηκαν καινούργιες προικισμένες ποιητικές φωνές που πολλά μπορούν να προσφέρουν. Στο σημείο αυτό και λίγο πριν την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων θα θέλαμε να απευθύνουμε τα παρακάτω λόγια του RAINER MARIA RILKE από το βιβλίο του Γράμματα σ' ένα νέο ποιητή:

Ωστόσο και σε αυτόν τον διαγωνισμό ο ποιητικός λόγος διακρίθηκε από ώριμο κοινωνικό προβληματισμό και έντονο ενδιαφέρον για τη σύγχρονη πραγματικότητα. Πολλά ποιήματα ήταν νεωτερικής φόρμας, τα περισσότερα σε ελεύθερο στίχο κι ένας μικρότερος αριθμός τίμησε την ομοιοκαταληξία. Ευχάριστη η διαπίστωση ότι οι συμμετέχοντες δεν γράφουν μόνο ποίηση, αλλά είναι και αναγνώστες της, όπως φάνηκε από επιρροές στη στιχουργία τους. Έτσι,

“Κανένας δεν μπορεί να σας συμβουλέψει ή να σας βοηθήσει, κανένας. Ένας μονάχα δρόμος υπάρχει: βυθιστείτε μέσα στον εαυτό σας, αναζητήστε την αιτία που σας αναγκάζει να γράφετε, δοκιμάστε αν οι ρίζες της φυτρώνουν απ’ τις πιο βαθιές γωνιές της καρδιάς σας. Εξομολογηθείτε στον εαυτό σας: θα πεθαινατε τάχα, αν σας απαγόρευαν να γράφετε; Τούτο, πρώτ’ απ’ όλα: αναστηθείτε, την πιο σιγηλή ώρα της νύχτας σας: Πρέπει να γράφω; Σκαλίστε βαθιά μέσα σας, να βρείτε την απόκριση. Κι αν η απόκριση τούτη

αντηχήσει καταφατικά, αν απέναντι ΕΙΡΗΝΗ ΑΓΓΕΛΙΝΑ, ΛΕΥΚΩΣΙΑ, ΚΥ- 7) «Πλατεία Ομονοίας», Βίκυ
στο βαθυσήμαντο τούτο ρώτημα ΠΡΟΣ
μπορείτε να υψώσετε ένα στέρεο κι
απλό Πρέπει, τότε πλάσετε τη ζωή
σας μ' αυτή την ανάγκη.”

Ακολουθεί η ανακοίνωση των βρα- 1) «Η μέλισσα κι ο Ίκαρος», Παντελε-
βείων και των επαίνων : ήμων Χαμπίδης, Θεσσαλονίκη

ΠΡΩΤΟ ΒΡΑΒΕΙΟ: «ΤΟ ΠΑΤΡΙΚΟ ΜΟΥ 2) «Τρίτος παγκόσμιος πόλεμος»,
ΣΠΙΤΙ», ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΑΡΓΥΡΟΠΟΥ- Αντώνιος Ευθυμίου, Αθήνα
ΛΟΣ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΔΕΥΤΕΡΟ ΒΡΑΒΕΙΟ: «ΕΠΙΛΟΓΟΣ», 3) «Άφρων Φαέθων», Ελένη Παρα-
ΠΑΤΣΙΑΤΖΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, ΚΕΡΚΥΡΑ σχίδου, Ωραιόκαστρο Θεσσαλονίκης

ΤΡΙΤΟ ΒΡΑΒΕΙΟ (ΤΟ ΜΟΙΡΑΖΟΝΤΑΙ 4) «Οι σαρκοφάγοι», Παρασκευή
ΔΥΟ ΠΟΙΗΜΑΤΑ): Σπυροπούλου, Χολαργός

«ΚΩΔΙΚΟΣ: Η ΡΗΤΡΑ ΤΗΣ ΟΡΓΗΣ», 5) «Το κολύμπι του Νάρκισσου», Μαρία Χίου, Νέα Σμύρνη
ΑΡΗΣ (ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ) ΓΕΡΑΡΔΗΣ, ΑΘΗ-
ΝΑ

6) «Προτροπή», Νικόλαος Παπαγιαν-
νάκης, Παλαιό Φάληρο

«ΜΙΚΡΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΓΙΑ ΔΥΟ ΣΥΝ ΕΝΑ»,

7) «Πλατεία Ομονοίας», Βίκυ
(Ευδοκία) Πρασίνου, Γλυφάδα

8) «Μνημείο», Φωτεινή Πανταζάτου,
Πετρούπολη

9) «Μελαγχολία», Χρήστος Μπού-
κης, Νέα Φιλαδέλφεια

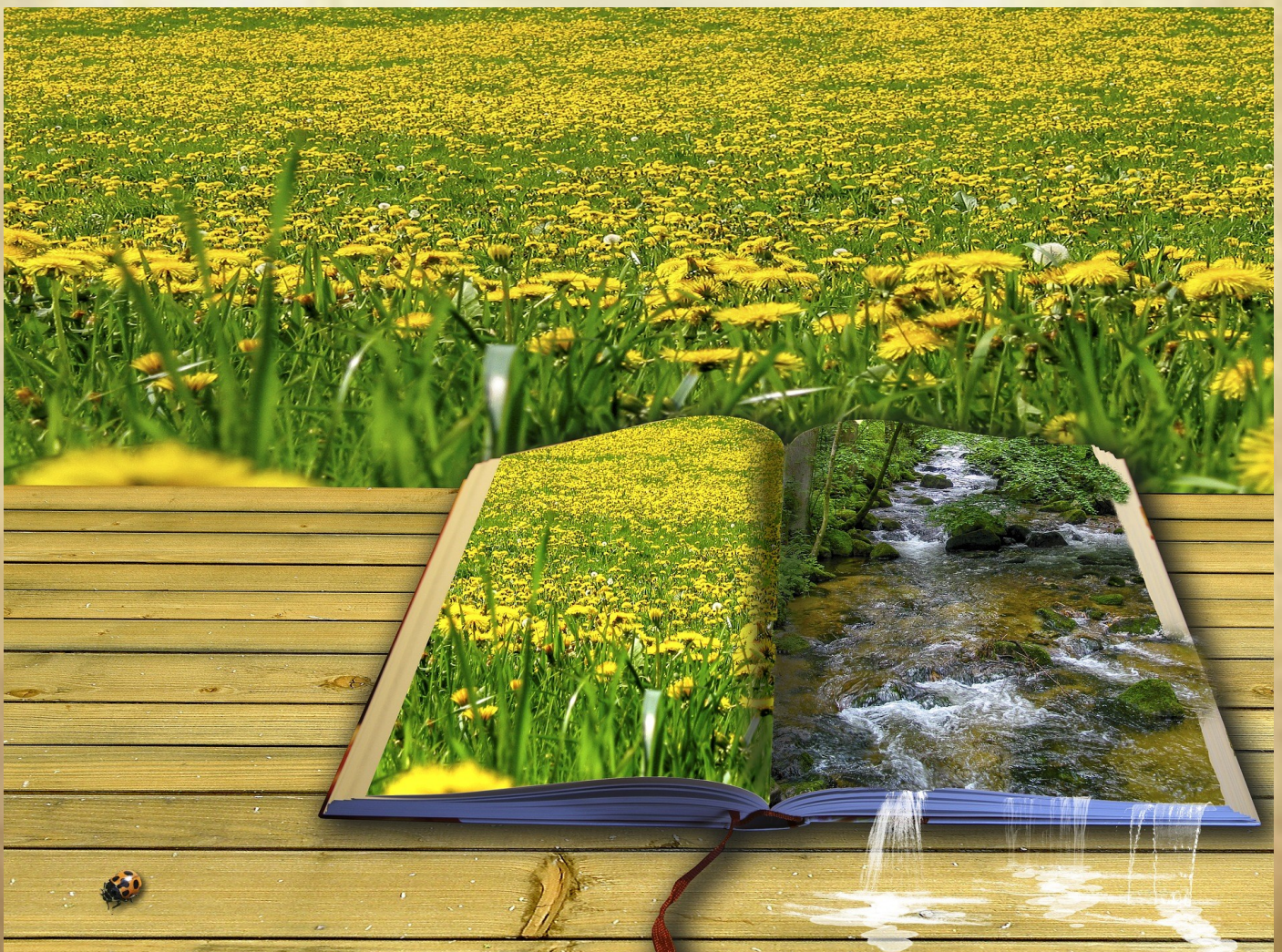
10) «Ρούχο αδειανό», Παναγιώτης
Κουμπούρας, Ακράτα Αιγιαλείας

11) «Η πολιτεία μου», Κωνσταντίνος
Μαργαρίτης, Ηλιούπολη

12) «Καινούργιο Χωριό, εδώ που ο
ουρανός είναι διαφορετικός!», Νίκη
Πρωτογεράκη, Ηράκλειο Κρήτης

13) «Επίσκεψη», Βασίλης Κυρίτσης,
Ίλιον

14) «Άγγελοι στις λάσπες», Κωνστα-

ντίνος Κύρλας, Πρέβεζα

15) «Ισημερινός», Ζωή Γαλιδάκη, Παλαι-
ό Φάληρο

16) «Αναδόμηση», Κωνσταντίνα Αντω-
νιάδου-Ανέμη, Λονδίνο

17) «Τσιγγάνοι», Αθανάσιος Νάκας

18) «Α-φόβος», Άρτεμις Πλανάκη, Χανιά

19) «Ο αιώνιος άνθρωπος», Νικόλαος
Λουκαδάκης, Ηράκλειο

20) «Δικαίωμα στη λήθη», Κωνσταντίνος
Μουντάκης, Χανιά

Το αναλυτικό σκεπτικό για κάθε ένα
από τα ποιήματα που διακρίθηκαν θα
ανακοινωθεί στην εκδήλωση για τη βρά-
βευση των ποιητών, για την οποία θα
υπάρξει ενημέρωση το επόμενο διάστη-
μα.

Με εκτίμηση και τις εγκάρδιες ευχές
μας για την πορεία σας στην Ποίηση!

ΤΑ ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Βεριβάκη Χριστίνα- ποιήτρια
Κατερίνα Φραγκάκη- ποιήτρια
Ανδρομάχη Χουρδάκη- συγγραφέας,
φιλόλογος

ΠΡΩΤΟ ΒΡΑΒΕΙΟ:

«ΤΟ ΠΑΤΡΙΚΟ ΜΟΥ ΣΠΙΤΙ»,

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Θυμάμαι το πατρικό μου σπίτι χτισμένο στην έρημο
με τ' αποτυπώματα αμμοθύελλας στα περάσια του.

Στην αυλή του δεμένη μία καμήλα
που τη φωνάζαμε εργατικότητα
και την φροντίζαμε επιμελώς
γιατί, λέει, αυτή μας έθρεφε.

Εγώ έπαιζα τις μέρες με τους σκορπιούς
και τις νύχτες με έχιδνες
εξ ου και η εξοικείωσή μου
σε κάθε λογής δηλητήριο.

Ο πατέρας μου ήταν το πέτρινο κεφαλόσκαλο.
Έπρεπε να ρίξεις επάνω του κέρματα παρακάλια
για να σου επιτρέψει την είσοδο.

Η μάνα μου νεροχύτης
κατάπινε τ' άπλυτα της ημέρας
και της νύχτας τα δάκρυα.

Στην τηλεόραση έπαιζε πάντα θρίλερ
άσκηση στον τρόπο του τρόμου.
Στο ραδιόφωνο έκλαιγε η Edith Piaf
κάνοντας δεύτερη φωνή στη μητέρα.

Στο κρεβάτι μου η νοερή αδερφή μου, Αντιγόνη
έθαβε κάθε βράδυ το πτώμα μου.

Μ' ανάσταιναν το πρωί
οι μεσονύκτιες προσευχές μου.

Κάτω απ' το κρεβάτι μου
κρυμμένη μία λεκάνη
γεμάτη λυγμούς.
Όταν την έκανα θάλασσα
έφυγα κολυμπώντας
χωρίς καν να κοιτάξω πίσω.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΒΡΑΒΕΙΟ:

«ΕΠΙΛΟΓΟΣ»,

ΠΑΤΣΙΑΤΖΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, ΚΕΡΚΥΡΑ

Επίλογος.

Περπατώ και χαράζει.

Τι συνετέλεσε βαθιά και απέραντη μου
αγαπημένη, εμείς οι δύο να σμίξουμε ξανά,
εσύ εκείνη η απέραντη θάλασσα
και εγώ πάντα εκείνος που σου δίνομαι.

Σε χρυσό φύλλο έγραψα τα όσα έκανα
και με ακόμη λιγοστό φως,
το είδα να λαμπυρίζει.

Χαρακτηρίστηκα περίεργος απ' την ομήγυρη
και από εμένα τον ίδιο.

Τα χέρια που έσφιξα τα ίδια, σκαρφάλωσαν
ως τον λαιμό και μ' έπνιξαν και για όσα
απλά χάρηκα, δεν έφτανε ποτέ ο χρόνος.
Το μερτικό απ' την μοναξιά τους επωμίστηκα
για τον δρόμο και δε τους ξανάδα.

Πήρα το καλύτερο κομμάτι απ' την μερίδα
του λέοντος, στεφανώθηκα με δάφνες
και μου δόθηκαν τα του διαβάτη
στον διαβάτη.

Πήρα τον χρόνο αγκαλιά, μικρό παιδί
νεογέννητο, δίχως να φορέσω ποτέ μου
ρολόι.

Στο κάλεσμα του έμαθα να στριμώχνω
λίγο παραπάνω πράσινο στις τσέπες μου
και άλλες που δεν έβρισκα το κλειδί
να φύγω.

Η λήθη, ένας λίθος αβάσταχτος, που με όση
δύναμη μ' απέμεινε τον πέταξα στη θάλασσα,
πλάι εκεί που φυτρώνει κάρδαμο.

Χειρίστηκα δεξιότητες για αριστερόχειρες
όσο το δεξί κρατούσε το βάρος της
καθημερινότητας.

Είδα και ζήλεψα ανθρώπους να μιμούνται
πουλιά και να πετάνε.

Περπάτησα σε κύματα δια ξηράς,
ενώ δεν υπήρχαν δια θαλάσσης.

Μάζεψα μικρά φτερά και πούπουλα
από όσα καλά μαξιλάρια ξάπλωσα
και όσο και να τα έραβα, πάλι
μου ήταν αδύνατο να πετάξω.

Στερέωσα γέφυρες με μόνον την δύναμη
της γλώσσας και άσκοπα φύτεψα
αιθαλή δέντρα σε ερήμους.

Ταξίδεψα με αεροπλάνα πλοία
και αυτοκίνητα, είδα μέρη και απ' όσους
γνώρισα ξεχάστηκα.

Πόθησα το άκρατο πιασμένο χέρι
της αγάπης και τον αντάλλαξα για
μονή σκιά στο ολόγιομο φεγγάρι.

Συσκευάστηκα και τοποθετήθηκα
στο μεσαίο ράφι, για να με φτάνουν
όλοι και μετά από επίμονα λάθη,
ακατάλληλος δια πόση, αποσύρθηκα.

ΤΡΙΤΟ ΒΡΑΒΕΙΟ

(ΤΟ ΜΟΙΡΑΖΟΝΤΑΙ ΔΥΟ ΠΟΙΗΜΑΤΑ):

«ΚΩΔΙΚΟΣ: Η ΡΗΤΡΑ ΤΗΣ ΟΡΓΗΣ»,
ΑΡΗΣ (ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ) ΓΕΡΑΡΔΗΣ, ΑΘΗΝΑ

Κωδικός: Ή ρήτρα τῆς ὀργῆς

Ἀφοῦ θέλεις νὰ μάθεις γιὰ μένα, ἄκου:
Ἐν πρώτοις εἶμαι ἡ γιορτὴ σου!
Διασχίζοντας ὅμως τοὺς κρύους
δρυμοὺς τῶν αἰώνων, ἀλλάζω καὶ ἀλαλάζω:
Εἶμαι ἡ δυσανάγνωστη μέρα σου,
ὁ κωλυόμενος πόθος εὐαισθησίας σου
ποὺ ταρακουνάει ἡ συσπανσιὸν
τῶν ὁραμάτων σου,
τὸ τράνταγμα τοῦ λεωφορείου
ποὺ σκοντάφτει σὲ πέτρα ὑπομονῆς.
Εἶμαι ἡ Κυριακὴ ποὺ μετὰ βαΐων καὶ κλάδων,
ὑποδέχεται ἡττημένους ἀναστεναγμούς
καὶ λειψὰ φεγγάρια ὀθωμανικῶν αὐλῶν.
Ἢ ὑποταγὴ τῆς ἀφῆς σου εἶμαι,
ὅταν κλέβουν τὸ φῶς τοῦ γέλιου σου,
κι ἀκόμα ἡ ρήτρα τῆς ὀργῆς σου
σὺν τὸ παραλήρημα τῶν φόβων σου
κι ἀκόμα, τὸ λίκνο τῶν ἐλπίδων σου.
Εἶμαι τέλος, ὁ φύλακας ποὺ ξεφορτώνει
τὰ σκοτάδια σου καὶ παίρνεις ἄριστα, ὁσάκις
διαβάζεις τὸ χτεσινὸ σου αὔριο σὲ μένα.
Τράβηξε τώρα τὴ γραμμὴ
ποὺ δὲ θὰ περάσεις ποτέ,
κι οὔτε θ' ἀφήσεις ἄλλους νὰ περάσουν.
Σκῦψε μετὰ καὶ φίλησε τὸ χῶμα, τὸ νερὸ
καὶ τὸ ἀλάτι σου, τὸ ἀλάτι σου,
τὸ ἀλάτι σου.

«ΜΙΚΡΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΓΙΑ ΔΥΟ ΣΥΝ ΕΝΑ»,

ΕΙΡΗΝΗ ΑΓΓΕΛΙΝΑ, ΛΕΥΚΩΣΙΑ, ΚΥΠΡΟΣ

Μικρὸ Χρονικὸ γιὰ Δύο συν Ἐνα

Εὐὰ Αδάμ

Πράξη Πρώτη

Στρωμένο το δείπνο, ἐπάνω σὲ λευκὸ δαντελωτὸ
ύφασμα

Θροῖζει στὶς ἄκρες του, ὁ Ψίθυρος

Κάθονται δίπλα δίπλα

Σὲ ἓνα τραπέζι ποὺ χωράει οκτῶ

Τοῦ σερβίρει μηχανικὰ, παραμιλάει τὰ νέα τῆς ἡμέρας

Εκεῖνος γεμίζει με κόκκινο κρασί τὰ ποτήρια τοῦς

Συμφωνοῦν κι οἱ δύο ὅτι πεινᾶνε πολὺ

Διαφωνοῦν ὡς πρὸς τὴ γεύση

Τὰ βλέμματα τοῦς συναντιοῦνται φευγαλέα

Μεταξὺ μπουκιᾶς – γουλιᾶς, ἡ αυλαία ανοίγει

Μία ἀτσαλὴ κίνηση φέρνει σὲ επαφὴ τὰ χέρια τοῦς

Εκεῖνος, σκουπίζεται ἀμέσως στὴν πετσέτα

Εκεῖνη, γλύφει ἐπιδέξια τὴν σάλτσα στὸ δάχτυλο τῆς νὰ
μὴν στάξει

Πράξη Δεύτερη

Τὰ πόδια τοῦ τεντωμένα ἐπάνω στὸ κεντρικὸ τραπεζάκι

Τὰ πόδια τῆς μαζεμένα σὲ σχεδὸν μισὸ οκτῶ

Ὁ δερμάτινος καναπὲς γιὰ τέσσερις

Εκεῖνος τὴν επικρίνει πὼς εἶναι ἀβουλὴ νὰ διεκδικήσῃ
αύξησιν στὸ γραφεῖο

Εκεῖνη θυμῶνει μαζί του γιὰτὶ αρνεῖται νὰ κρατήσουν

τὸ μικρὸ γατί ποὺ κλαίει κάθε βράδυ ἔξω ἀπὸ τὸ γκαράζ

Πράξη Τρίτη

Εκεῖνος, ροχαλίζει ἀνάσκελα

Εκεῖνη, φοράει ωτοασπίδες

Κοιμούνται σὲ ατομικὴ στάση μηδέν

Σε ένα κρεβάτι για δύο

Τα όνειρα τους παρασκήνια που φώλιασε μέσα ο Ψίθυρος

Οι ίδιοι ονειροναύτες σε σκιαμαχίες αμφιθυμίας

«Φύγε», «Έλα», «Να αλλάξουμε τον καναπέ», «Να πάρουμε καινούρια τραπεζαρία»

«Ξύπνα, το παιδί κλαίει», «Μα, δεν έχουμε παιδί», «Θα κρατήσουμε το γατί τότε

Ακόμη ένα αδέσποτο της ζωής χωράει στο μεγάλο μας σπίτι μέσα»

Έξοδος

Ξυπνάνε την ίδια ώρα κάθε μέρα

Η αυλαία κλείνει, στις πρώτες ακτίνες

Το γατί κοκάλωσε απ' το κρύο

Πήραν και το έθαψαν στην αυλή

Αγκαλιάστηκαν για λίγο

Θα μπορούσαν και να κλάψουν αλλά δεν το έκαναν

Ίσιωσαν ρούχα, κτένισαν μαλλιά

Συμφώνησαν τι θα φάνε το βράδυ

Κι έφυγαν στις δουλειές τους

Μόνος - Μόνη

Κι ο Ψίθυρος ανάμεσά τους, σαν άτακτο, μπάσταρδο παιδί

Που φυτρώνει εκεί που δεν το σπέρνουν

Ο σεμνός του Δαρβίνου

Χριστίνα Καλιαμπάκου

Ο σεμνός ξύπνησε και ήπие τον καφέ του, ανάλαφρος που ακόμα μια μέρα χαρακτηριζόταν από έναν μόνο χαρακτηρισμό. Ευθύς αμέσως σηκώθηκε να σταθεί στο ύψος του. Ποιος να του έλεγε ότι σε λίγο θα στεκόταν στο ύψος του μένοντας καθιστός. Ντύθηκε με θέρμη και περίσσεια. «Περίσσεια τίνος πράγματος» θα πεταγόταν κάποιος καλοθελητής. Έτσι, περίσσεια σκέτη. Ό,τι και να ήταν επάξια του άρμοζε. Θεωρούσε.

Ίσιωσε την πλάτη του και ξεδιπλώθηκαν οι δύο τεράστιοι βράχοι που είχε για ώμους. Τεντώθηκε καλά καλά να πιάσουν όλο το χώρο και ξεκίνησε να ζήσει. Στητός και πελώριος είπε να τα βάλει με τους αιώνες. Εξάλλου βράχοι ήταν, τι να πάθαιναν κυνηγώντας την αιωνιότητα. Με τη χιλιετία για δευτερόλεπτο, οι βράχοι του ήταν από τους πιο αξιόλογους μαχητές του χρόνου. Έτεινε όμως να παραλείπει κάτι απαραίτητο. Βέβαια, τέτοιες παραλείψεις είναι ακριβώς παραλείψεις, καθώς εξ' ορισμού μόνο επί τετελεσμένου μπορούν να γίνουν αντιληπτές. Και αυτό και πάλι αμφίβολο. Έρμαιο συνείδησης. Έτσι λοιπόν, με το μόχθο του τον αξιέπαινο φορτωμένος, βάδιζε όσο ο ήλιος κοιμόταν και ξυπνούσε και οι βράχοι θεόρατοι έλαμπαν όσο το φεγγάρι ξυπνούσε και κοιμόταν. Αλλά το φεγγάρι έφερε συνέπειες και πάντρεψε το χρόνο με τις συνθήκες που μέχρι τότε ήταν η μία αυτή παράλειψη. Και εμφανίστηκαν με παλirroια.

Και ενώ ο σεμνός περπατούσε στη στεριά, έγινε η στεριά θάλασσα.

Και η θάλασσα ξαφνικά δε χωρούσε τους ώμους του τους ασήκωτους και το αιχμηρό ανάστημά του. Πάλεψε αρκετά με τα κύματα. Αλλά όχι πολύ. Γνώριζε τη φύση και τη φυσική της και όλους αυτούς τους νόμους που λένε ότι τη διέπουν. Αλάτι και ορμή. Φθορά ή σωτηρία. Κυματισμός δίχως συνάρτηση και σκοτάδι. Σκοτείνιαζε. Η θάλασσα έφθειρε και έφθινε το τσάι γνωστού, μετέπειτα, φυσιοδίφη. Αλλά εκείνος θα έλεγε ας είναι φθορά αν είναι να είναι σωτηρία. Περνούσε η ώρα, περνούσε ο καιρός και πάλι ένας ήταν ο νόμος αυτός της νομοτέλειας.

Πίσω στη φουρτούνα, ο σεμνός ως εκ φύσεως περήφανος, ταλαντευόταν στα χαρακώματα του αναλλοίωτου και του εφικτού. Άκουγε το φυσιοδίφη το μετέπειτα γνωστό που κροτάλιζε πίσω από το τσαγερό του και έγλειφε στα χείλη του την ύπαρξη. Αλλά εκεί στη θάλασσα των αλλαγών σκεφτόταν ακόμα πόσες από αυτές θα ασπαζόταν στο όνομά της. Έβλεπε ανάμεσα στα αλατισμένα κύματα καθώς μια νέα πραγματικότητα ξημέρωνε, τις ακμές του να λειαινούνται και τον όγκο του να καταπίνεται για να μη βυθιστεί εντελώς. Το πέτρωμα του, στιβαρό, να γίνεται κόκκοι. Και της κάκιωσε λίγο της θάλασσας για τη νέα του μορφή.

Η οποία θάλασσα απλά είχε την ατυχία και έτυχε της συγκυρίας να χαρακτηρίζεται από διαβρωτικές, αποσθρωτικές και άλλες αφομοιωτικές διεργασίες που μπορούν να γλύφουν βράχους και εγωισμούς. Αναγκαστικά λοιπόν επιτέλεσε το δυσμενές έργο και ανέλαβε το ρόλο των εξωγενώς επιβεβλημένων συνθηκών.

Αλλά αργά ή γρήγορα κουράστηκε η Σελήνη και έφερε την άμπωτη και την απάλλαξε. Και έγινε η θάλασσα στεριά χωρίς τίποτα να είναι όπως πριν. Αυτά βέβαια τα έχουν οι συνθήκες. Μετουσιώνονται σε επιβληθείσες αλλαγές. Ακόμα και για το σεμνό που είχε μόνο ένα χαρακτηρισμό να το χαρακτηρίζει.

Ο οποίος βέβαια σεμνός ως, μέχρι πρότινος εκ φύσεως, περήφανος δεν αποδέχθηκε την πλήρη παράδοσή του στον αυτοσκοπό της επιβίωσης. Μείωσε τις κορυφές του, έκανε το πέτρωμά του άμμο και χαλίκι κράτησε όμως την περίσσεια αυτών και γέμισε σπιθαμή σπιθαμή το νέο του ανάστημα. Αυτό, το χαμηλό. Έσβησε το φως, γέλασε σεμνά, και έπεσε σε έναν ύπνο ανιστόρητο, μέχρι την επόμενη αναζήτηση της ετυμολογίας του.

Σεμνός < σεμνύνομαι < αρχαία ελληνική σεμνύνομαι: (λόγιο) είμαι υπερήφανος για κάτι που αξίζει να με κάνει υπερήφανο

Χριστίνα Καλιαμπάκου

ΔΑΚΡΥ ΣΤΟΝ ΤΟΙΧΟ

Μιχάλης Τζανάκης

«Μια σταγόνα Δάκρυ»

Αδύνατον αυτός ο λιπόσαρκος μίνιμαλ καθηγητής να σταθεί στην τάξη! Δυο-τρεις απόπειρες όλες κι όλες έκανε να μιλήσει στο τμήμα μας για την Ιστορία της Τέχνης, αλλά ματαιοπονούσε διαρκώς.

-«Καλλιτεχνικά», σχολιάζαμε με νόημα! Καλά είναι δυ-

νατόν να κάνουμε μάθημα;

Την ώρα του μαθήματός του ακούγαμε για τις σχολές ζωγραφικής της Αναγέννησης και για κάτι ακαταλαβίστικα για εμάς με κατάληξη σε «-ισμός»! Την ίδια ώρα εμείς ασχολούμασταν με το τελευταίο βίντεο κλιπ του Μάικλ Τζάκσον που είδαμε στο MTV, συζητούσαμε το ακυρωθέν γκολ του Ρότσα στο Άνφιλντ, που στέρησε στην «Πανάθα» την ευκαιρία να βρεθεί στον τελικό του Χέιζελ, -κι ευτυχώς δηλαδή γιατί ο τελικός εκείνος ήταν μια ανθρώπινη και ποδοσφαιρική τραγωδία- ενώ τα κορίτσια της τάξης μας την ίδια ώρα φαντασιώνονταν να συμπρωταγωνιστήσουν με τον Σταμάτη Γαρδέλη και τον Πάνο Μιχαλόπουλο στην επόμενη ταινία τους, παρά να δώσουν την οποιαδήποτε προσοχή στον εν λόγω καθηγητή.

Ο βραχύσωμος καθηγητής με το καλλιτεχνικό τριγωνικό και μυτερό μούσι να προσδίδει στυλ στο στενό πρόσωπό του, θαρρείς κι είχε βγει από κάποιον πίνακα του Θεοτοκόπουλου, είδε κι αποείδε πως δεν πρόκειται να μάθουμε τίποτα απολύτως απ' όσα έλεγε και αποφάσισε αυτές τις χαμένες ώρες στην τάξη να τις αντικαταστήσει με κάτι πιο δημιουργικό για όλους. Το μόνο χατίρι που θα του κάναμε εμείς ήταν να του κουβαλήσουμε προσεκτικά κάτι κλειστούς πλαστικούς κουβάδες με χρώματα, αφού όπως μας έλεγε ήταν και η μόνη δυνατότητα που μας απέμενε για να συμμετέχουμε στο μάθημα των Καλλιτεχνικών. Για δυο τρεις μέρες η ευρύχωρη είσοδος του Λυκείου είχε μετατραπεί σε μίνι εργοτάξιο. Μικρές σκαλωσιές, λινάτσες, πινέλα κάθε μεγέθους, πανιά και χαρτόνια ριγμένα εδώ κι εκεί, και μέσα σε όλα αυτά ο Φρίξος, ο καθηγητής των Καλλιτεχνικών!

Η εφηβική ευήθεια κλιμακώθηκε τις επόμενες ημέρες με τον απρόβλεπτο και «τρελαμένο», με την τέχνη για το ανώριμο μυαλό μας, καθηγητή μας, που αντί να ανέχεται την αφασία μας και τις χαμένες ώρες στην τάξη, σκαρφάλωνε σαν μικρό αιλουροειδές να ζωγραφίζει τους τοίχους του σχολείου! Για πάνω από δυο μήνες ο

μεγάλος αυτός τοίχος, λίγα μέτρα από το κυλικείο, ήταν καλυμμένος από μια βρόμικη λινάτσα, και δίπλα σ' αυτήν δεκάδες ή και εκατοντάδες εργαλεία του καθηγητή μας.

Τον Φρίξο έκτοτε τον βλέπαμε στη χάση και στη φέξη κάθιδρο, να σκουπίζεται με το χρωματιστό φουλάρι του και με μια διαρκή αγωνία ζωγραφισμένη στο πρόσωπό του, να πίνει λίγες γουλιές νερό και να μασά νευρικά σκέτο κουλούρι, για να βιαστεί να «κρυφτεί» και πάλι πίσω απ' τις λινάτσες και να «αναμετρηθεί» με τον τοίχο σε μια όντως δύσκολη «αναμέτρηση» που δεν μπορούσαμε ακόμα να καταλάβουμε.

Αδιάφοροι για τον καθηγητή μας και τις αγωνίες του - προφανώς εντελώς διαφορετικές απ' τις δικές μας - τρέχαμε πέρα δώθε, καυγαδίζαμε για τις ποδοσφαιρικές ομάδες που υποστηρίζαμε, φλερτάραμε με τις όμορφες συμμαθήτριές μας, μήπως εξασφαλίσουμε κάποια κοινή έξοδο στην προσεχή σχολική χοροεσπερίδα, ώσπου μια μέρα ο Φρίξος ξέσπασε...

Ένας καυγάς που εξελίχθηκε σε μίνι συμπλοκή στους διαδρόμους του σχολείου έφερε την ομάδα των συμπλεκομένων κοντά στο χώρο εργασίας του Φρίξου. Μέσα στη μεγάλη φασαρία κάποιος έσπρωξε κάποιον άλλον και η βρόμικη λινάτσα γκρεμίστηκε συμπαρασύροντας και τη μικρή σκαλωσιά που ο Φρίξος χρησιμοποιούσε. Με έναν παράξενο γδούπο ο καλλιτέχνης-καθηγητής βρίσκεται μπρούμυτα στο δάπεδο, λουσμένος απρόσμενα από τα πλαστικά χρώματα που χρησιμοποιούσε, πινέλα, χαρτόνια και άλλα μικρά και μεγάλα αντικείμενα.

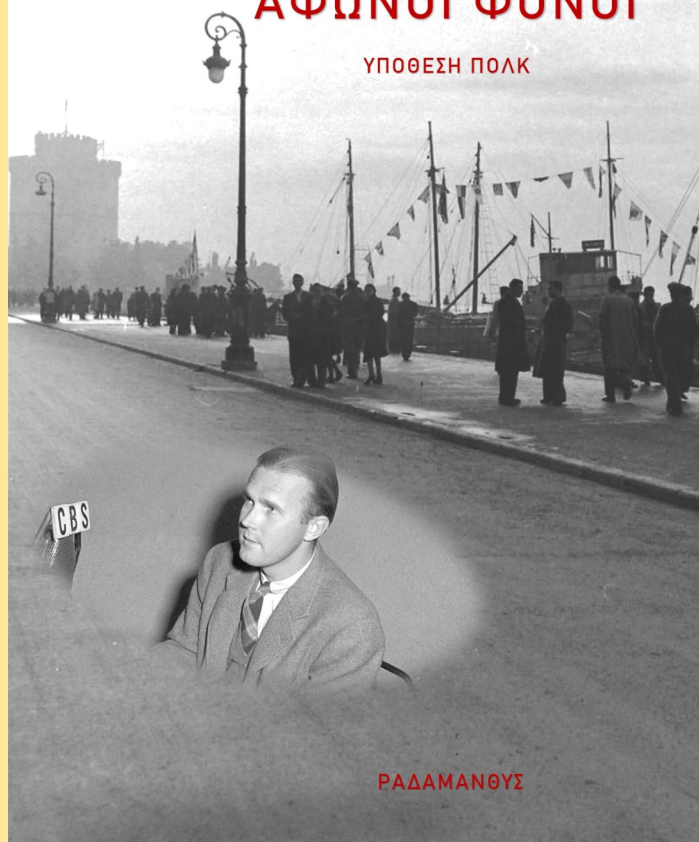
Ξαφνικά, η φασαρία κοπάζει, κάποια δευτερόλεπτα απόλυτης σιωπής σε ώρα διαλείμματος, απολύτως παράδοξο φαινόμενο για όλους, και ξαφνικά διακρίνουμε ξεπνευσμένη τη φωνή του Φρίξου σε επιφωνήματα πόνου. Οι πιο αναιδείς αδυνατούν να προσποιηθούν και να πνίξουν άλλο το γέλιο τους και ξεσπούν σε αυθάδη και ηχηρά γέλια συνοδευόμενα από ένα απαράδεκτο καγχασμό. Ο γυμναστής και ο επιστάτης αντιλήφθηκαν το περιστατικό και έρχονται πρώτοι να βοηθήσουν το Φρίξο, που ευτυχώς συνέρχεται γρήγορα. Να που το μικρό βάρος του, η βραχύσωμη σωματοδομή του, τον βοηθούν να συνέλθει γρήγορα και να σταθεί με δυσκολία, αλλά μάλλον δοκιμαστικά σε όρθια στάση. Ωστόσο, έχουν φτάσει ανήσυχοι όλοι οι καθηγητές κι ένα ασθενοφόρο που κλήθηκε εσπευσμένα για τις «πρώτες βοήθειες».

Ένα κεραυνοβόλο βλέμμα, γεμάτο παράπονο και πίκρα

ΜΙΧΑΛΗΣ ΤΖΑΝΑΚΗΣ

ΑΦΩΝΟΙ ΦΟΝΟΙ

ΥΠΟΘΕΣΗ ΠΟΛΚ

ήταν το τελευταίο πράγμα που «σχεδίασε» εκείνη τη μέρα ο καθηγητής-καλλιτέχνης. Λερωμένος, καταπονημένος από το ισχυρό σοκ, αναμαλλιασμένος, με πολύ τρομαγμένο βλέμμα, υποβασταζόμενος πάντα, μας κοιτάει να λέει: «Γιατί ρε κωλόπαιδα; Γιατί το κάνατε αυτό;»

Ο επιστάτης χτύπησε καθυστερημένα το κουδούνι για να καταλαγιάσει λίγο η φασαρία από το περιστατικό, ενώ ασυναίσθητα δυο τρεις από εμάς μείναμε να κοιτάμε τον τοίχο. Μέσα στην αναμπουμπούλα κανείς δεν πρόσεξε τις αλλαγές που είχε υποστεί ο μπεζ μέχρι πρότινος τοίχος του διαδρόμου. Ακανόνιστες γραμμές, προφανώς ακόμα ως σχέδια, σημάδια σε διαφορετικά σημεία του τοίχου σε άλλα χρώματα το καθένα, οι γωνίες μόνο χρωματισμένες με παστέλ χρώματα προδίδουν πως ο Φρίξος βρίσκεται σε φάση δημιουργικού οργανισμού, αλλά προς το παρόν άγνωστο πώς και πότε θα φανερωθεί το «έργο» του.

Την ώρα που κατεβαίνουμε την κεντρική σκάλα να πάμε στο κάτω επίπεδο του σχολείου, ένας καθηγητής σε στάση προσοχής περιεργάζεται με θαυμασμό κι αυτός τον τοίχο. Χαιρετώντας τον εμείς, αντί να ανταποδώσει

το χαιρετισμό, μάς λέει: «Να θυμάστε πως ο Φρίξος είναι ένας σπουδαίος Άνθρωπος κι ένας σπουδαίος Καλλιτέχνης...»

Μετά το συμβάν το σχολείο χωρίστηκε στα δυο. Εκείνοι που χλεύαζαν και κορόιδευαν ανοιχτά τον «τρελάρα» καθηγητή που γκρεμοτσακίστηκε ζωγραφίζοντας, - άραγε τι;- και εκείνους που μας είχε επηρεάσει εκείνο το βλέμμα που μας έλεγε «γιατί ρε κωλόπαιδα;» εκείνη η όλο παράπονο ματιά που μας έριξε σαν πυροβολισμό, υποβασταζόμενος τη μέρα του τραυματισμού του.

Ο Φρίξος επανήλθε δριμύτερος τις επόμενες ημέρες, οι λινάτσες ξανασηκώθηκαν για να καλύπτουν τις εργασίες του και μια ακτίνα προστασίας γύρω απ' το «εργοτάξιο» του λειτούργησε προληπτικά για να μην έχουμε τυχόν επανάληψη του «ατυχήματος». Σταδιακά ο χώρος εργασίας του Φρίξου έγινε άβατο για όλους μας και αυτή τη φορά τις λοιδορίες τις αντικατέστησε σεβασμός απ' τη μια και περιέργεια απ' την άλλη για το τι τελικά θα αποκαλυπτόταν στον τοίχο του Λυκείου.

Τις ώρες των «Καλλιτεχνικών» από τότε τις περνούσαμε με «κενά» ή με άλλες δραστηριότητες που μας ανέ-

θεταν οι καθηγητές μας, για να αφήσουν μόνο και απερίσπαστο το Φρίξο να ολοκληρώσει το έργο του. Η παρουσία του πλέον είχε γίνει εντελώς αθόρυβη. Σπάνια τον βλέπαμε, αλλά όταν αυτό συνέβαινε ήταν το ίδιο πάντα ιδρωμένος και καταπονημένος, αλλά επίσης εντελώς αμίλητος· σαν να μην υπήρχε κανείς άλλος, εκτός από τον ίδιο και τον τοίχο πίσω από τις λινάτσες, λες και δεν ήθελε να έχει σχέση με κανέναν παρά μόνο με τη δημιουργία του.

Η μεγάλη αποκάλυψη του τοίχου θα γινόταν κατά τη διάρκεια της σχολικής εορτής για τη «Μάχη της Κρήτης». Ο καιρός είχε ζεστάνει πια, τέλη Μαΐου, τα μακό μπλουζάκια και τα μπλουτζίν των μαθητών προϊδέαζαν για το επερχόμενο καλοκαίρι στο πανέμορφο και γραφικό Ρέθυμνο. Μοναδική παραφωνία στη διάθεση των μαθητών οι προσεχείς εξετάσεις, αλλά εκείνη η μέρα ήταν τόσο φωτεινή που κανείς και καμιά δε δυσφόρησε για την επικείμενη δοκιμασία του Ιουνίου. Μετά τη σχολική εορτή θα κατευθυνόμασταν στις καφετέριες της παραλίας, όπου με επίκεντρο την «Αύρα» θα χωριζόμασταν σε ομάδες περιμένοντας να περάσει από το στενό του «καφέ-Ρυτόν» ο κυρ Γιώργος, γλωσσομαθής υπάλληλος του ΕΟΤ, αλλά ολίγον ιδιόρρυθμος, που είχε όμως την κακή συνήθεια να απαντά στις λεκτικές προκλήσεις όλων ημών, των ανώριμων θαμώνων των καφέ της παραλίας και να γίνεται ο σχετικός σαματάς από όλους μας.

Οι ομιλίες για τη Μάχη της Κρήτης κράτησαν όσο αντέχαμε τον Μαγιάτικο ήλιο κατακέφαλα και ο Λυκειάρχης, με τον εκπρόσωπο της Επιθεώρησης που είχε μόλις φτάσει από το γραφείο του για την κατάσταση, προανήγγειλαν την αποκάλυψη του περίφημου πια «τοίχου» του σχολείου που είχε ζωγραφίσει παρά τις γνωστές σε όλους περιπέτειες ο Φρίξος. Η βρόμικη λινάτσα είχε αντικατασταθεί με ένα μπεζ καθαρό ύφασμα, εργασία που προφανώς έγινε σε ώρα που δε λειτουργούσε το σχολείο ώστε να γίνει απερίσπαστα και να μην αποκαλυφθεί πρόωρα το έργο.

Όταν τράβηξαν ταυτόχρονα ο Λυκειάρχης με τον Επιθεωρητή Εκπαίδευσης το ύφασμα από τις άκρες του και αυτό έπεσε αθόρυβα και με κάποια χάρη σαν θρόισμα φθινοπωρινού φύλλου, εκεί ακριβώς που πριν εβδομάδες είχε γκεμοτσακιστεί ο Φρίξος, μέيناμε όλοι με το στόμα ανοικτό, αφού παρά την καλλιτεχνική απαιδευσία μας αναγνωρίσαμε περίπου άναυδοι την «Γκερνίκα» ή «Γκουέρνικα», όπως την ήξεραν οι περισσότεροι, ζωγραφισμένη από τον φοβερό και τρομερό Φρίξο, εκείνον

που κοροϊδεύαμε και παραλίγο να σκοτώσουμε άδοξα στο πεδίο δράσης του.

Οι πιο πολλοί ασυναίσθητα ντραπήκαμε για όσα λέγαμε, ενώ ασυναίσθητα κοιτάξαμε εμείς οι τρεις τον καθηγητή που στις σκάλες τη μέρα του ατυχήματος μας είχε πει «να θυμόμαστε πως ο Φρίξος είναι σπουδαίος Άνθρωπος και Καλλιτέχνης».

Πέρασαν χρόνια για να μάθουμε πως είχαμε την τιμή να έχουμε καθηγητή έναν σπουδαίο ζωγράφο και εικαστικό, το Φρίξο, κι αυτός με τη σειρά έμαθε μάλλον πολύ πιο γρήγορα ότι είχε την αντίστοιχη ατυχία να έχει εμάς μαθητές.

Έκτοτε συνάντησα την «Γκερνίκα» δύο φορές... Την πρώτη φορά στο περίφημο «Ρείνα Σοφία», το Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης στη Μαδρίτη, λίγα μέτρα παρακάτω απ' το σταθμό «Ατότσα»· την αυθεντική «Γκερνίκα» του Πάμπλο Πικάσο...

Μού φάνηκε πως υστερούσε αισθητά συγκριτικά μ' εκείνη του Φρίξου! Ίσως οι εφηβικές ενοχές για τις λαιμοδορίες εις βάρος του και το περιστατικό με την πτώση του να με έκαναν περισσότερο μεροληπτικό υπέρ του. Άλλωστε γιατί να εκτιμήσω έναν Καταλανό περισσότερο από έναν Κρητικό καλλιτέχνη που κάτω από τόσες αντιξοότητες δημιούργησε ένα τόσο τέλειο αντίγραφο;

Η δεύτερη φορά που αντίκρισα την «Γκερνίκα» ήταν το καλοκαίρι του 2016! Η μεγάλη γιορτή που διοργάνωσαν οι τότε συμμαθήτριες και συμμαθητές για τα τριαντάχρονα της αποφοίτησής μας από το Λύκειο. Η βραδιά περιελάμβανε συνάντηση στο χώρο του σχολείου και μετέπειτα διασκέδαση σε παραθαλάσσιο μπαρ.

Στέκομαι μπροστά στο μεγάλο διάδρομο του σχολείου. Η «Γκερνίκα» του Φρίξου επιβλητική και αναλλοίωτη στο χρόνο· το «μάτι» και ο «Ταύρος» σε κατάσταση διαρκούς έξαψης, λες και τα αεροπλάνα του Φράνκο και του Χίτλερ ετοιμάζονται εκ νέου να σκορπίσουν το θάνατο. Μπροστά μου η εικόνα με τον γκρεμοτσακισμένο καθηγητή μας, λουσμένο απ' την κορφή ως τα νύχια με μπογιές και τα εργαλεία του διασκορπισμένα εξαιτίας της πτώσης του. Νιώθω γρήγορα πως υπάρχει κάποιο χρονικό χάσμα μεταξύ παρελθόντος-παρόντος. Το βλέμμα του διαισθάνομαι πως αναμετρείται με το δικό μου. «Γιατί ρε κωλόπαιδα;» Δεν ελέγχω, αλλά και δε θέλω εκείνη την ώρα να ελέγξω το δάκρυ μου. Το σκουπίζω με το χέρι και ακουμπώ τον τοίχο. Νομίζω ότι θα γίνει κι αυτό το δάκρυ ζωγραφιά, να συμπληρώσει κατά κάποιο τρόπο το έργο του Φρίξου.

Όταν διάβασα δώδεκα χρόνια ακριβώς πριν, το 2006, για τον πρόωρο και απροσδόκητο θάνατό του μετέπειτα αγαπημένου καθηγητή μας στενοχωρήθηκα τόσο πολύ που νόμιζα πως έφερα κι εγώ κάποια ευθύνη γι' αυτήν την απώλειά του. Τον συνάντησα στο παρελθόν και στις σπουδές μου, όταν ο ίδιος δίδασκε στο Τμήμα Παιδαγωγικής Εκπαίδευσης, αλλά δεν τόλμησα ποτέ να του μιλήσω, γιατί με κυνηγούσε σαν Ερινύα το βλέμμα του την ώρα του τραυματισμού του.

Δε φανταζόμασταν τότε, πόσο θα μας επηρέαζε συναισθηματικά ένας «δάσκαλος» που ποτέ δε μας έκανε μάθημα στην τάξη...

ΜΙΧΑΛΗΣ ΤΖΑΝΑΚΗΣ

Ο ΑΙΩΝΑΣ ΤΟΥ ΚΑΠΕΤΑΝΙΟΥ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΙΚΗ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΜΙΧΑΛΗ ΚΟΡΑΚΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΡΑΔΑΜΑΝΘΟΥΣ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΡΟΥΣΣΟΣ

12 ΑΓΓΕΛΟΣ

ΠΑΔΑΜΑΝΘΥΣ

12 Άγγελος

Ευάγγελος Ρούσσος

(Απόσπασμα από το βιβλίο)

κύμα το κύμα
ο βράχος υπακούει.
θρυμματίζεται.

[...]

η ανάσα μου
ανώφελη θαλπωρή.
παγερός βοριάς.

[...]

ανασαίνοντας
μ' Εσένα λευκό κρίνο
την ίδια αύρα

[...]

και απόκαμα_
τα κύματα που φτάνω
κτυπούν στο κενό.
[...]

βουτώ στο νερό_
στο ταξίδι συντροφιά
βουβό ρέκβιεμ.

[...]

ο ήλιος δύει_
ίσως υπάρξει στεριά
πριν πέσει νύχτα.

[...]

μέσα στο γυαλί
το φως δεν ανατέλλει_
δε βασιλεύει_
πειθήνιο όργανο
διαρκούς απώλειας.

[...]

πρωινό Μάρτη.
στ' ανοικτό παράθυρο
μόνο άνοιξη.

[...]

στην εξώθυρα
η άνοιξη καρτερά
ένα μας νεύμα

[...]

τα θαμπά μάτια
στ' ανοιξιάτικο χαρτί
ανθίζουν λέξεις

[...]

χρώμα και λέξεις_
παραίνεση στην άνοιξη
που ανατέλλει.

[...]

τι κι αν προσπαθώ;
δεν ορίζω τίποτε_
μονάχα ξεσπώ.
λευκός με τα κύματα
γκρίζος με τις θύελλες.

[...]

δρακολούλουδα_
εκεί που μαραίνονται
θα περιμένω.

[...]

νότισα δροσιά
περπατώντας στα γκρέμνα.
δεν ξεπλύθηκα_
μου κράτησε συντροφιά
μέχρι το ξημέρωμα.

[...]

μέρα ή νύχτα;
παύω να μετρώ το φως.
στο παράθυρο_

[...]

μουντός ουρανός_
ανάμεσα στα σπίτια
σκόρπια άνοιξη.

Δυο ποιήματα του FEDERICO GARZIA LORCA

ΞΑΦΝΙΚΟ

Έμεινε σκοτωτός στό δρόμο
μ' ένα μαχαίρι κατάστηθα.
Κανείς δεν τον γνωρίζει, μάνα μου!
πώς τρεμούλιαζε το φανάρι του δρόμου!
Ήταν αυγή. Κανένα δεν αντίκρυσαν τα μάτια του,
τα ορθάνοιχτα στον κρύον αγέρα.
Νεκρός, νεκρός
Έτσι έμεινε στο δρόμο, μ' ένα μαχαίρι κατάστηθα,
και κανείς,
κανείς δεν τον ε γνώριζε.

ΟΙ ΕΞΙ ΧΟΡΔΕΣ

Η κιθάρα
κάνει να κλαίνε τα όνειρα.
Από το στρόγγυλο το στόμα της
ο θρήνος ξεπετιέται των χαμένων ψυχών.
Και, σαν τη ρωγαλίδα,
υφαίνει ένα μεγάλον άστρο,
για να διώξει τους αναστεναγμούς
που κολυμπάν μέσα στη μαύρη ξύλινη στέρνα της.

Μετ. από τα Ισπανικά: ΑΓΙΣ ΘΕΡΟΣ

ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑ

ΕΙΡΗΝΗ ΓΕΡΟΝΤΑΡΑ

Εκείνη την παραμονή σηκώθηκε ξανά νωρίς η μάνα. Ήταν χρόνια πολλά πριν που δεν είχε σηκωθεί από τις τέσσερις το ξημέρωμα. "Περασμένα μεγαλεία", σκεφτόταν, κι έσερνε το δεξί γοφό που την σούβλιζε τελευταία ακόμα περισσότερο. Μα ήταν μέρα ξεχωριστή η αυριανή. Ξημέρωνε πρωτοχρονιά και θα ερχόταν τα παιδιά απ' το Άμστερνταμ. Να ετοιμάσει να γιορτάσουνε μαζί πρώτη φορά μετά από χρόνια. Ήτανε πια πενήνταρης ο Ανέστης της. Ποιος να το έβαζε με το νου του. Σαν χτες δεν του άλλαζε τις πάνες; Νερό τα χρόνια και κυλάνε τ' άτιμα.

Έπιασε να καθαρίζει τον φούρνο να τον ανάψει να καεί για να φουρνίσει το ψωμί. Μετά να ετοιμάσει και την πίτα. Τι άργητα ήταν τούτη; Πότε ήταν που σβέλτη κατρακύλαγε απ' την πλαγιά κι έφτανε στο χωριό πλιότερο γλήγορη κι απ' τα κατσίκια. "Πάνε αυτά, Σμαραγδή. Σε πήραν τα

χρόνια πια", συλλογιζόταν και δούλευε.

Κι ο Γιάννης, ο άντρας της, μπήκε βαρύς απ' έξω και τίναξε τα χιόνια απ' τα σκουτιά του. «Έχει καιρό. Θα περνά τ' αμάξι απ' το Δίστομο;» αναρωτήθηκε φωναχτά κι έβαλε να καθαρίζει το κοκόρι το πλουμιστό που έσφαξε χτες για τα παιδιά που θα έρχονταν.

Πέρασε η ώρα κι η Σμαραγδή ανέβηκε στην τραπεζαρία να στρώσει το τραπέζι το άσπρο το λινό τραπεζομάτηλο το υφασμένο από την προγιαγιά. Δεν ήταν και πολλά τα υπάρχοντα τους μα τούτο το κομμάτι καθαρό λινό ήταν από τα πιο πολύτιμα στολίδια του σπιτιού τους. Από τον γάμο της είχε να το στρώσει. Μα σήμερα ήταν ξεχωριστή μέρα. Ο Ανέστης είχε φύγει απ' τα δεκαοκτώ του και η ζωή τον είχε πάει στα πέρατα της γης. Φέτος είχε αποφασίσει να γυρίσει στην πατρίδα να γιορτάσει με τους γονείς. Θα τους έφερνε και την Ανέτ την γυναίκα του και τα δυο του τα παιδιά να δούνε επιτέλους τους παππούδες τους.

Μεγάλη χαρά είχαν πάρει οι γερόντοι σαν λάβανε το γράμμα με τα νέα. Ήτανε χρόνια που οι γιορτάδες μέρες ήταν σαν καθημερινές. Και φέτος θα 'χανε γιορτή μετά από τόσα χρόνια.

Πήγε η ώρα δύο. Ετοίμασαν το τραπέζι γιορτινό. Με τα καλά σερβίτσια και τις πιατέλες έτοιμες, γεμάτες. Την σαλατιέρα την καλή, καταπράσινη με τα ζαρζαβατικά του κήπου, και την πίτα αχνιστή, κομμένη σε μικρά κυβάκια στην πλουμιστή την πήλινη πιατέλα.

Ο Ανέστης πάρκαρα τ' αμάξι έξω από την ξεχαρβαλωμένη αυλόπορτα. Ο κήπος ήταν γεμάτος ζιζάνια. Πού ήταν τα τριαντάφυλλα της μάνας;

Και το γιασεμί κρεμότανε ξερό κι αγριεμένο πάνω από την κουπαστή της σκάλας.

Είχε να έρθει στο πατρικό του από δεκαοκτώ χρονών. Σαράντα τόσα χρόνια μετά κι όλα είχαν αλλάξει.

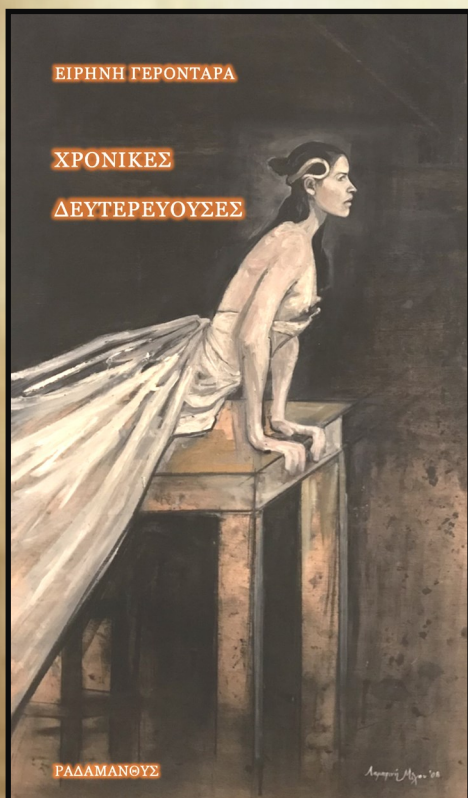
Μια μυρωδιά από ψημένη πίτα και φουρνιστό ψωμί του έφερε δάκρυα στα μάτια κι ένα τρέμουλο στην καρδιά. Έβαλε το κλειδί στην ξεχαρβαλωμένη κλειδωνιά και σπρώχνοντας την πόρτα μπήκε μέσα στο ερειπωμένο σπίτι. Παντού σκόνη κι αράχνες και φύλλα ξερά στο πάτωμα να σέρνει ο αέρας που έμπαινε απ' τα κρεμασμένα παραθυρόφυλλα.

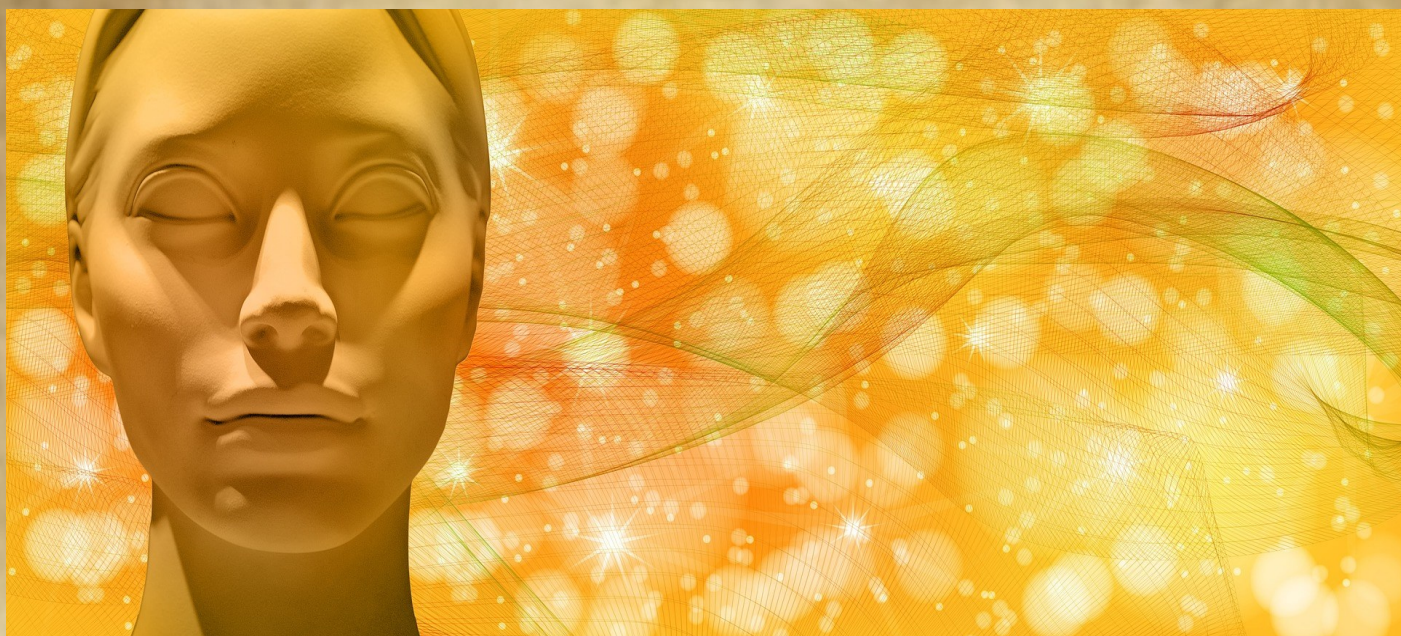
Στην τραπεζαρία, μόνο, σαν έφτασε έμεινε με το στόμα ανοιχτό από την έκπληξη του. Εκεί στη μέση στεκόταν το τραπέζι στρωμένο, γιορτινό. Με τα καλά σερβίτσια και τις πιατέλες τις γεμάτες. Και την πλουμιστή την σαλατιέρα στη μέση και την πήλινη την καλή πιατέλα της γιαγιάς με την πίτα κομμένη.

Όλα καταπώς τα είχε αφήσει η μάνα εκείνη την παραμονή της πρωτοχρονιάς που τον περίμεναν να τους επισκεφθεί με την Ανέτ. Κι εκείνος είχε μπλέξει σ' ένα πάρτι με τον διευθυντή και δεν είχε μπορέσει να έρθει στην Ελλάδα.

Τώρα, τόσα χρόνια μετά, κι αφού είχαν περάσει δέκα χρόνια που είχαν πεθάνει πια οι γονείς, ακόμα το τραπέζι ήταν στρωμένο.

ΕΙΡΗΝΗ ΓΕΡΟΝΤΑΡΑ

Αγγελία

Ελένη Καποκάκη

Πωλείται ψυχή
Μεταχειρισμένη
Ταλαιπωρημένη
Πονεμένη
Σε κομμάτια ή και ολόκληρη
Σε κακή κατάσταση
Τιμή συζητήσιμη
Δεύτερο χέρι, και τρίτο και τέταρτο
Με πολύ χώρο
Ευάερη, ευήλια
Χτυπημένη σε πολλά σημεία
Έχει εγγύηση
Για συγχώρεση
Για ταπεινοφροσύνη
Για αγάπη άνευ όρων
Ιδανική για συγκατοίκηση
Ανθεκτική στα χρόνια, στην κακομεταχείριση, σε αντίξο-
ες συνθήκες
Φιλική προς το περιβάλλον
Πρώτη κλάση, όπως και αυτοί που την κουρέλιασαν

Προσοχή: τα όνειρα της χάλασαν,
σκουριάσαν οι ιδέες της
Το χρώμα της έχει φθαρεί

Πωλείται
Ή και χαρίζεται
Αρκεί να την ξεφορτωθώ
Μου πιάνει τόπο

Ζητείται αγοραστής
Εχέμυθος
Φερέγγυος
Με υπομονή
Να τη προσέξει και να τη συντηρήσει
Χρήζει ολικής ανακαινίσεως

Πληροφορίες ιδιοκτήτη : χαμένος εαυτός

Το καραβάκι

Ζαφειρία Μαμάτση

Κάποτε,

Πριν από πολλά κι αμέτρητα φεγγάρια ήμουν ένα λευκό κομμάτι χαρτί.

Ήταν φθινόπωρο θυμάμαι όταν δυο χέρια παιδικά με κράτησαν

Με αγάπη και στοργή συνάμα..

Ήταν τότε, φθινόπωρο θυμάμαι,

Που ένα μικρό λευκό, χάρτινο καραβάκι έγινα!

Αγάπη ανταπέδωσα και ζεστασιά συνάμα..

Έπειτα κοίταξα έξω από το παράθυρο

Βλέμμα φευγαλέο, σαν την βοή των αμαξιών που πάνε πέρα δώθε στον ασφαλτοστρωμένο δρόμο κι έπειτα ξεχνιούνται

Ένα παλιό αρχοντικό, μια ξεθωριασμένη στέγη κι ένας κήπος με πολύχρωμες τριανταφυλλιές δέσποζαν απέναντί μου.

Μα εμένα με κέρδισε η θάλασσα!

Θαρρείς πως κάποιος διπαράλληλος είχε πορεία χαραγμένη πάνω σε χάρτη ναυτικό, αυτή τη ρότα έβαλα σκοπό από την πρώτη κιόλας στιγμή κι ας ήταν μια σταλιά γαλάζιο μέσα σ' εκείνο το θαμπό τοπίο, εγώ μεγάλη και βαθιά την ονειρεύτηκα!

Τι κρίμα..

Το παράθυρο κλεισμένο έμενε..

Ήρθαν σύννεφα μαζί με κρύο και βροχές

Ήρθαν αστέρια μαζί με ανεκπλήρωτες ευχές

Κι εγώ εδώ, ν' αγναντεύω τη θάλασσα

Να λαχταρώ το πρώτο μου ταξίδι, αυτό που λύνει κάβους και λησμονά στεριές φυλακισμένες

Αυτό που βάζει πλώρη για μέρη μακρινά κι όταν περνά ωκεανούς τη μοναξιά αγκαλιάζει

Αυτό που πηγαίνει κόντρα στον άνεμο και κύματα βυθίζει

Αυτό που νιώθει τυχερό καθώς προβάλλει η ανατολή από την αλμύρα

Αυτό που στο βελούδο της δύσης πλάι στο σκαρί του παιχνιδίζουν τα δελφίνια

Αυτό που στο απόλυτο σκοτάδι σαν πυροτέχνημα φεγγοβολούν οι αστερισμοί,

Αυτό, που βρίσκει απάγκιο ένα φτωχό θαλασσοπούλι

Αυτό που ρίχνει άγκυρα και πάλι βίρα για επόμενο λιμένα,

Αυτό που κάποτε με βαριά καρδιά σαλπάρει για το τελευταίο του ταξίδι συντροφιά με τον Άη Νικόλα, με μια πυξίδα κι ένα τιμόνι.

Αυτό που κάποτε παλιοσίδερα γίνεται και χάνεται, έτσι απλά!

Λες και ένα χάρτινο καραβάκι ήταν..

Τι κρίμα..

Αυτό το παράθυρο που έμενε κλεισμένο δεν ήταν φινιστρίνι.

Ο ΓΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤ' ΑΝΟΙΧΤΑ

Τὴν πάρα κάτω ἱστορία μου διηγήθηκε ἡ ἴδια ἡ κυρ-Ἀννέτα ἓνα βράδυ ποῦ βρισκόμουν στὸ σπῆτι της, ἓνα σπητάκι πρόσχαρο, φρεσκοασβεστωμένο, ἄκρη — ἄκρη στὸ χωριό. Μ' ἓνα περβόλι φραγμένο ὁλόγυρα καὶ στολισμένο μὲ κόκκινα κάγκελα πρὸς τὸ μέρος τοῦ δημοσίου δρόμου, ποῦ περνοῦσε δίπλα του καὶ χανότανε μὲ χίλιες κορδέλλες πίσω στοὺς ἀντικρινοὺς λόφους.

Ἦταν χειμῶνας καὶ καθόμαστε γύρω στὸ τζάκι κουβεντιάζοντας. Ὁ μπάραμα Μῆτσος — ὁ ἄντρας τῆς Ἀννέτας μὲ τὴν κανάτα τὸ κρασί καὶ τὸ ποτήρι δίπλα του. Μαυροκόκκινος, χαϊλωμένος ἀπ' τὸ πιοτί, μὲ κάτι γένεια σὰν ἀγκάθια. Ἡ κυρ-Ἀννέτα σβέλτη μ' ὅλα της τὰ χρόνια, καλὴ καὶ ἄξια. Ὁ νοῦς της γύριζε κι' ἡ γλώσσα της ἄλθε. Πότε στὰ τωρινά, πότε στὰ περασμένα. Πότε γιὰ τὸν ἕνανε, πότε γιὰ τὸν ἄλλονε. Μὰ ὅταν στὸ τέλος θυμῆθηκε τὴν κακοπαντρεία της στὸ κοντινὸ χαλασμένο χωριό, ἐδῶ καὶ τόσα χρόνια, ἀναστέναξε καὶ ἄρχισε:

— Δὲν ἦταν ζωὴ ἑκείνη, παιδί μου! Σ' ἓναν τόπον κλεισμένο, ποῦ ἥλιο δὲν ἔβλεπε, νὰ πνίγεται ἡ καρδιά σου! Μαθημένη ἀπ' τὸ χωριό μου τοῦτο στ' ἀνοιχτά, μου φάνηκε πῶς φυλακώθηκα. Ἀχ κι' ἐκείνη ἡ ἐρημιά, θεούλη μου! Δέκα σπῆτια ὅλα-ὅλα, ὅξω ἀπ' τὰ βουλιαγμένα, τὸ ἓνα ἐδῶ καὶ τὸ ἄλλο μιὰ ὥρα πέρα. Ποῦ ν' ἄβλεπα ἄνθρωπο νὰ περνᾷ ἀπὸ τὸ σπῆτι μου! Βαρειστημένη ἀπ' τὴ μουγγαμάρια ἔβγαινα καμμιὰ φορὰ στὴν πόρτα μου κι' ἐφώναζα τὴν κουμπάρα μου. Πότε μ' ἄκουγε, πότε ὄχι, στὴν ἄλλη ἄκρη ποῦ καθόντανε.

Ὅλη μέρα δουλειὰ στ' ἀμπέλι, στὸ χωράφι καὶ τὸ βράδυ νὰ κάθεσαι στοὺς τέσσερις τοίγους τοῦ σπητιοῦ ὁλομόναχη. Ὁ προκομένος ὁ ἄντρας μου ποῦ νὰ μαζευτῇ! Στὸ κρασί ἀπὸ τότες ὁ ἀσυλλόγιστος! — Βρὲ Μῆτσο μου, βρὲ καλὸς εἶσαι, βρὲ κακὸς εἶσαι, δὲ μὲ λυπᾶσαι νὰ μ' ἀφίνης νύχτα σὲ τούτη τὴν ἐρημιά; Τίποτα, παιδάκι μου. Νᾶχα, κάνε μου, ἓνα παιδί παρηγοριά. Νὰ μου κλαίῃ, νὰ μου γελάῃ, νὰ τοῦ μιλῶ, νὰκούω φωνὴ ἀνθρώπινη. Νὰ τὸ φροντίζω, νὰ περνᾷ ἡ ὥρα μου! Δυὸ χρόνια παντρεμμένοι οὔτε παιδί, οὔτε σκυλί. Ἀφορεσμένος τόπος! — Μῆτσο μου,

νὰ φύγουμε ἀπὸ 'δῶ, τοῦ ἔλεγα. Θὲ νὰ μὲ φάῃ, τούτ' ἡ σκότεινη ζωὴ. Νὰ πᾶμε πέρα στὸ χωριό μου, στὰ ξέφωτα. Στὸ σπῆτι μου μὲ τὸ περιβόλι, μὲ τοὺς ἀνθούς, μὲ τὸν πολὺ τὸν ἥλιο. Νὰ σὲ δουλεύω σὰ σκλάβα ὁλοχρονικίς. Νὰ μᾶς γένη καὶ κανὰ παιδί, νὰ δοῦμε Θεοῦ πρόσωπο !... Τίποτα ὁ ἀπρολόγητος. — Ἐσένα θὰ περάσῃ, μωρὴ γυναίκα ; Ποῦ ἀκούστηκε ὁ ἄντρας ν' ἀκολουθήῃ τὴ γυναίκα του ; μοῦ ἔλεγε καὶ γέλαγε. Τὶ νὰ κάμω ; Γυναίκα ἡμουν ὑπομόνειμα. Ἐπειτα κακὸς δὲν ἦτανε μαζί μου, κι' ἔξω ἀπὸ τὸ πιοτὶ ἄλλο παράπονο δὲν εἶχα γι' αὐτόνε.

Μιὰ νύχτα θερμενόμουνα. Μονάχη στὸ σπῆτι κι' οὔτε ψυχὴ κοντά μου. Μιὰ γουλιὰ νερὸ νὰ βρέξω τ' ἀχεῖλι μου δὲν ἦταν κανένας νὰ μοῦ δώσῃ. Ὁ ἄνεμος ἔδινε κι' ἔπερνε κι' ἔσκιαζε τὴν ψυχὴ μου καθὼς ἐβού'ζε. — Θε μου, 'δῶ θὰ πεθάνω ἄκλαυτη, ἔλεγα Δίχως ἄντρα, δίχως παιδί, ἔρημη καὶ σκότεινη. Ταχιά νᾶμαι καλὰ νὰ φύγω. Θὰ πάω πάλι στὴ μάνα μου. Θέλει ἔρθῃ ὁ Μῆτσος, θέλει μὴν ἔρθῃ. Δὲ βαστῶ πλειόνε.

Τὴν ἄλλη μέρα ἀποβραδύς, σὰ βγῆκε τὸ φεγγάρι κι' εἶχα ἔρθῃ στὰ σύγκαλά μου, μάζωξα λίγα ροῦχα μου, τὴν κασέλα μου, τὰ ναχρικά μου, ἔξεψα τὸ ἄλογο στὸ κάρρο, τὰ φόρτωσα ἀπάνω καὶ σὲ λίγο ἔφυγα. Δὲν εἶχα προκάνει νὰ βγῶ στὴ δημοσιὰ κι' ἀκούω κάτι φωνάρες πίσω μου — Μωρὴ γυναίκα, στάσου, μωρὴ !... Γυρίζω καὶ βλέπω τὸ Μῆτσο νὰ τρέχῃ τὸ κατόπι μου. Σταμάτησα τὸ κάρρο καὶ τὸν περίμενα. Χτύπαε ἡ καρδιά μου ἀπ' τὸ φόβο καὶ τὴν ταραχὴ. — Μωρὴ, τῶπες καὶ τῶκανες ; μοῦ λέει ἄγριεμένος, σὰ ζύγωσε κοντά μου. Ἐγὼ κατέβηκα ἀπ' τὸ κάρρο καὶ πέφτω ἀπάνω του. — Μῆτσο μου, σφάξε με καλύτερα, μὴ μὲ γυρίζεις πίσω. Μῆτσο μου, λυπήσου με, δὲ θέλω ἡ ἔρημ νὰ σᾶφίσω. Νᾶρθῃς μαζί μου νὰ πᾶμε στὸ χωριό.

Ποῦ νᾶκούσῃ τίποτα. Πηδάει στὸ κάρρο καὶ κάνει νὰ τὸ γυρίσῃ πίσω. Πηδάω κ' ἐγὼ μπροστὰ καὶ τοῦ βαστάω τὰ γκέμια. Τ' ἄλογο προγκάει καὶ παίονει δρόμο, σὰν τρελλό. Ἰσια τὸν κατήφορο τὴ δημοσιὰ. Βρόνταγε τὸ κάρρο καὶ τρανταζότανε κ' ἐμεῖς τιναζόμαστε μέσα, σὰν τὸ σιτάρι μέσ' τὸ κόσκινο. Ἀρπάχτηκα ἄπάνω του νὰ μὴν κουτραβαλιαστῶ. — Μῆτσο, χανόμαστε, τοῦ λέω. Γιὰ τὸ Θεὸ θὰ μᾶς γκρεμίση !

Τοῦ κάνω τόπο νὰ πάρῃ τὰ γκέμια καὶ μαζώνουμαι σὲ μιὰ ἄκρη. Αὐτὸς εἶπε κάμποσες βλαστήμιες, ἀγρίεψε, φώναξε καὶ μὲ χίλια βάσανα τὸ κράτησε τᾶλογο.

Ἔτσι ἦρθε λιγάκι ἡ καρδιά μου σιὴ θέσῃ της. Πέφτω στὸ λαιμό του καὶ τὸν φιλῶ.—Μῆτσο μου, συχώρα με! Μῆτσο μου πᾶμε στὸ χωριό μου νὰ γίνω σκλάβα σου. Νὰ μᾶς γίνη καὶ κανὰ παιδί νὰ δοῦμε θεοῦ πρόσωπο.

Δὲ μίλαγε αὐτός, μόνε μούγκριζε κι' ἐχτύπαε τᾶλογο. Κράταε γερὰ τὸ γκέμι κι' ἔβανε ἴσια γιὰ τὸ χωριό μου. Τὰ φῶτα του φαινόντουσαν κι' ὅλας πέρα στ' ἀνοιχτά. Πήγαινα νὰ κλάψω ἀπ' τὴ χαρά μου, ἤθελα ν' ἀγκαλιάσω τὸν ἄντρα μου, ἀλλὰ κρατήθηκα. Μιὰ ἔννοια μ' ἔτρωγε καὶ μὲ φαρμάκωνε. Μὴ μ' ἀπαράταγε σιὴ μάνα μου καὶ γύριζε στὸ χωριό του.

Νὰ μὴν τὰ πολυλογῶ σὲ καμμιὰν ὥρα φτάσαμε. Ἰσια στὸ σπῆτι τοῦτο ποὺ μᾶς βλέπεις.

— Πῶς ἔτσι ἄξαφνα, παιδιά; πῶς τοῦτο, πῶς ἐκεῖνο; μᾶς ρώταγαν ξαφνιασμένοι οἱ δικοί μου. Εἶπαμε χίλια δυὸ ψέμματα κι' ἀλήθειες καὶ μπαλωθήκαμε. Ὁ Μῆτσος οὔτε ποὺ ἔφυγε ἀπὸ κοντά μου, οὔτε ποὺ κράτησε τὸ γινάτι του. Ἔρημα νειάτα !....

Συδαύλισε τὴ φωτιά καὶ ξανάρχισε :

— Παιδί δὲ μᾶς ἔδωσε ὁ Θεός, ἄς εἶναι δοξασμένο τὸ νομά του. Ὅμως ἐζήσαμε σὰν ἄνθρωποι μὲ τοὺς ἀνθρώπους, ὄχι σὰν ἀγρίμια στὸ λόγγο. Στὸν ἥλιο τοῦ Θεοῦ, ὄχι στὶς κλεισοῦρες. Ἐδούλεψα ὅσο μοῦ δινότανε κι' ἐπρόκοψε τὸ σπῆτι μας σὰ λίγα στὸ χωριό. Μόνο ποῦ ὁ Μῆτσος μου δὲν ἔκοψε τὸ πιοτί. Τὶ νὰ γίνη παιδί μου, τοῦ Θεοῦ πράγματα, ἄλλος ἔτσι, ἄλλος ἄλλοιῶς. Ὅλα νὰ τὰ φέρῃ κατὰ ποὺ θέλει κανεὶς δὲν μπορεῖ στὸν κόσμον τοῦτο... Ἐ μπαρμπα Μῆτσο, μπαρμπα Μῆτσο, μίλα κ' ἐσὺ λοιπόν ! Τὶ κυττᾶς τόσην ὥρα χάμω; Ἀχ τοῦ ἔκαψε τὰ σωθικά τὸ ἔρρο !

— Τὶ νὰ πῶ, γρηά; Τοῦ Θεοῦ πράγματα ἄλλος ἔτσι, ἄλλος ἄλλοιῶς, εἶπε αὐτὸς μὲ μπερδεμένη γλῶσσα. Κι' ἐτράβηξε μιὰ ποτήρα ἀκόμη.

Χ. ΛΑΓΟΠΑΤΗΣ

Ημερολόγια

Αμιέλ

3 Φεβρουαρίου 1862

Ἡ κριτικὴ γιὰ τὸν ἑαυτό μας εἶναι τὸ «διαβρωτικὸ» κάθε ὁρμῆς ρητορικῆς εἴτε λογοτεχνικῆς. Ἡ ἀνάγκη γιὰ τὴν γνώση, γυρισμένη πρὸς τὸ ἐγώ, τιμωρεῖται, καθὼς ἡ περιέργεια τῆς ἀρχαίας Ψυχῆς, μὲ τὸν χαμὸ τοῦ ἀγαπητοῦ ἀντικειμένου. Ἡ δύναμη πρέπει νὰ μένει μυστήριον γιὰ τὸν ἑαυτό της· μόλις χωθεῖ στὸ δικό της τὸ μυστήριον σβύνεται. Ἡ κόττα μὲ τὰ χρυσᾶ αὐτὰ γίνεται στεῖρα μόλις θελήσει νὰ μάθει γιὰτὶ ταῦτά της εἶναι χρυσᾶ. Ἡ συνείδηση τοῦ συνειδητοῦ εἶναι τὸ τέρμα κάθε ἀνάλυσης, ἔλεγα κάποτε· ὅμως ἡ ἀνάλυση ποῦ φτάνει ὡς τὰ ἄκρα εἶναι μοιραῖο νὰ καταφαγωθεῖ μόνη της ὅπως τὸ Αἰγυπτιακὸ φίδι. Πρέπει νὰ τῆς δώσουμε μιὰν ὕλὴ ἐξωτερικὴ ποῦ νὰ τὴν ζυμώσῃ καὶ νὰ τὴν διαλύσῃ, ἂν ποθοῦμε νὰ μποδίσουμε τὴν ἀποσύνθεσίν της μὲ τὴν ἐνέργεια πάνω στὸν ἑαυτό της. «Εἴμαστε καὶ πρέπει ν᾿μαστε σκοτεινοὶ γιὰ τὸν ἑαυτό μας», ἔλεγεν ὁ Γκαϊτε, «γυρισμένοι πρὸς τὰ ἔξω καὶ δουλεύοντας ἀπάνω στὴν κοινωνία ποῦ μᾶς τριγυρίζει.» Τὸ καθρέφτισμα τὸ ἐξωτερικὸ μᾶς δίνει τὴν ὑγείαν· ἐνῶ ἡ ἀδιάκοπη ἐσωτερικέψη (intériorisation) μᾶς φέρνει στὸ μηδενικόν. Κάλλιον τὴν ζωὴν μᾶς νὰ τὴν φαρδαίνουμε, νὰ τὴν ἀπλώνουμε σὲ κύκλους ὀλοένα μεγαλυτέρους παρὰ νὰ ζητοῦμε νὰ τὴν μικραίνουμε καὶ νὰ τὴν στενεύουμε μὲ τὸ περιμάζεμμα τοῦ ἑαυτοῦ μας στὴ μοναξιά. Ἡ ζέστη κοιτάζει νὰ κάνει ἓνα τόσο-δὰ σημεῖον μιὰ σφαῖρα, ἐνῶ τὸ κρύον στενεύει τὴν σφαῖρα στὸ μέγεθος ἑνὸς ἀτόμου. Μὲ τὴν αὐτοανάλυσιν ἐγὼ ἐκμηδενίστηκα.

ΡΑΚΟΣ ΥΠΑΡΞΕΩΣ

Πρώην ηθοποιός, κι έχει ξεπέσει:
Μια αρρώστια, από καιρό που τον παιδεύει.
Το 'ριξε στο πιστό και στη μορφήν.
Στα καφενεία γυρνάει και ζητιανεύει.

Πρώην ηθοποιός, και λέει ακόμα
πως είναι στη σκηνή, τάχα, και παίζει
την πιο θερμή του ρεβερέντζα κάνει,
όταν σταθεί μπροστά σ' ένα τραπέζι.

Σε χάος, μες στο μυαλό του, ιδέες περνούνε:
Σκέπτεται πως ακόμα παρασταίνει.
Μ' έργο θεατρικό η ζωή δεν μοιάζει,
που κλείνει η αυλαία και τίποτα δεν μένει;

Παίζουν χαρτιά. τραβούνε ναργιλέδες.
Βέβαια, δεν του δίνουν σημασία.
Φεύγει με αξιοπρέπεια. Πώς να νιώσουν
της υψηλής της τέχνης την αξία...

Μαν τύχει και κάνεις τον ελεήσει,
όλος μεγαλοπρέπεια ευχαριστάει.
Του αρέσει να φαντάζεται πως είναι
ο θαυμαστής που τον χειροκροτάει.

Στο βρωμερό επιστρέφουν καφενείο
φάσματα μεγαλείων τον περασμένων.
Κ' είναι ήρωας μυθικός, που αποθεούται
μπροστά σ' ένα κοινό ενθουσιασμένον.

Τι κι αν σε λίγο τ' όραμα θα σβήσει
της ονειροπολήσεώς του εκείνης;
Στην τσέπη, το ρικνό του χέρι σφίγγει
την τιμή μιας ενέσεως μορφίνης.

Γ. ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ, 1929

Δύο ποιήματα της Κατερίνας Φραγκάκη

ΜΙΑ ΜΕΡΑ ΣΤΟ ΒΟΥΝΟ Η΄ ΤΑΦΟΣ ΟΜΑΔΙΚΟΣ

Από τη ράχη του ζώου, μετρώ τις πέτρες και τις λακκούβες
τίποτα άλλο δεν είναι σημαντικό
αυτές τις αδιανόητες διαδρομές και προτεραιότητες ψαύω
όταν βυθίζομαι σε μάτια ερωτευμένα.
Τότε συμβαίνει, ένα μελίσσι περιπλανώμενο να μας παίρνει στο κατόπι
και ο γάιδαρος να ρίχνει κάτω τη φτωχή γιαγιά μου
κι όμως, μπουκάλια με γάλα είναι δεμένα γερά στα πλευρά του σαμαριού
-θα μας φτάσει μια δυο μέρες φαντάζομαι -
και νερό σε κανίστρες, ακολουθώντας τα γηραιά βήματα
μέσα από μονοπάτι στην πηγή.
Μα κι η ίδια η πηγή, κρυφή
από το νεροκάρδαμο, τη φτέρη και τις καλοκοιμηθιές.
Τι άλλο να θέλει κανείς, εκτός από αέρα καθαρό και μια ευκαιρία να ζήσει ...

Σήμερα ανακαλύφθηκε ακόμα ένας ομαδικός τάφος.

ΤΟ ΣΚΑΡΙ «ΓΕΣΘΗΜΑΝΗ»

Ένα σαγόνι κίτρινο
Του τρέχουνε τα σάλια
Στην πλώρη, πάνω στο σκαρί
Κάτω μετά στην άμμο
Και να, που του επιτρέπεται λοιπόν να σπάει και να τσακίζει
Του μάστορα την τέχνη
Που θα θανατώνεται τώρα στη στεριά
Αντί να πλέει σ' αιώνια πελάγη
Τι κι αν κρατούν περίλυπο τον ιδιοκτήτη
Και τον υποβαστάζουνε σαν χήρα σε κηδεία
Αφού...
Μόνον μια φωτογραφία θα καταγράφει πια, τον τεμαχισμό
του σκαριού «Γεσθημανή»

«ΝΕΡΑΝΤΖΑΚΙ ΜΕ ΑΓΚΑΘΙΑ», ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ ΒΑΓΙΩΝΗ

ΔΙΑΣΚΕΥΗ ΓΙΑ ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ—ΣΚΗΝΟΘΕΣΙΑ: ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΒΕΡΙΒΑΚΗ

ΘΕΑΤΡΟ ΒΛΗΣΙΔΗΣ

28, 29, 30 Ιανουαρίου & 3, 4, 5 Φεβρουαρίου, στις 9.30 μ.μ.

Η Πειραματική Θεατρική Σκηνή Ραδάμανθους, παρουσιάζει στο Θέατρο Βλησίδη, στις 28, 29, 30 Ιανουαρίου και στις 3, 4, 5 Φεβρουαρίου, στις 9.30 μ.μ., την θεατρική παράσταση «Νερατζάκι με Αγκάθια», βασισμένη στο ομώνυμο μυθιστόρημα του Γιώργου Βαγιωνή. Η διασκευή του βιβλίου για το θέατρο και η σκηνοθεσία έχει γίνει από τη Χριστίνα Βεριβάκη.

Το έργο εστιάζει στη γυναικεία κακοποίηση, στις ψυχικές διαταραχές που αυτή επιφέρει, ενώ παράλληλα θέτει στο «μικροσκόπιο» το πλαίσιο που ορίζει τις ανθρώπινες σχέσεις στο σύγχρονο κόσμο.

Με ρεαλιστικό τρόπο ο συγγραφέας προσεγγίζει τον συναισθηματικό κόσμο των ηρώων του, των ανθρώπων της διπλανής πόρτας, και ξεδιπλώνει την ιστορία αποκαλύπτοντας σταδιακά στον αναγνώστη τα μυστικά που κρύβει. Πρόκειται για ένα λογοτεχνικό βιβλίο με έντονα θεατρικά στοιχεία, το οποίο κερδίζει τον αναγνώστη με την αλήθεια του, το οποίο έχει διασκευάσει ειδικά για το θέατρο η Χριστίνα Βεριβάκη.

Μέσα από την παράσταση και από τις δράσεις που θα ξεδιπλωθούν θέλουμε να θέσουμε στο επίκεντρο το ζήτημα της γυναικείας κακοποίησης και των ψυχικών διαταραχών, και στοχεύουμε στην ευαισθητοποίηση της κοινωνίας γύρω από τα ζητήματα αυτά.

Λίγα λόγια για το θεατρικό έργο:

Η ιδιαιτερότητα του συγκεκριμένου έργου έγκειται στην πρωτοτυπία του κειμένου, καθώς διαφορετικές ιστορίες αποδίδονται σε ξεχωριστά επεισόδια, παίζοντας αριστοτεχνικά με τη γραμμικότητα του χρόνου. Θα

έλεγε κανείς πως η παιγνιώδη διάθεση του χρόνου θυμίζει τον μπερδεμένο ψυχισμό του ανθρώπου, ο οποίος πάσχει ψυχικά.

Η Ελένη, όπου καταδιώκεται από φωνές και τύψεις είναι μια γυναίκα, όπου ο πρότερος βίος της έχει να διηγηθεί ιδιαίτερες ιστορίες οικγενιακής, σεξουαλικής και ψυχικής

κακοποίησης.

"Πρόκειται για ένα υπαρξιακό δράμα που μιλά για τις διαδράσεις των ανθρώπων. Των καθημερινών ανθρώπων, αυτών της διπλανής πόρτας. Συνεπώς αν πρέπει να σας δώσω περιληπτικά το "θέμα" του βιβλίου είναι πως οι συναντήσεις μας καθορίζουν, και γιατί όχι, ορίζουν την ζωή μας. Το βιβλίο είναι όλο μια αληθινή ιστορία. Υπάρχει μάλιστα στο "Αντί επιλόγου" η αποκάλυψη ότι είναι ένα παζλ από πραγματικές ιστορίες, από πραγματικούς ανθρώπους που όμως έχουν παραποιηθεί συγγραφικά για να μη μπορεί να γίνει η αναγωγή σε άτομα και καταστάσεις".

Γιώργος Βαγιωνής

Η μοίρα της ντύθηκε με το πέπλο της ψυχωτικής διαταραχής και η πορεία της ζωής της χαράχθηκε από τις σκίες της συναισθηματικής και λεκτικής βίας.

Η Ελένη ερωτεύεται έναν άνδρα, τον Κώστα, όπου είναι ευγενής και καλοσυνάτος. Φέρει τα δικά του τραύματα που καθορίζουν τις επιλογές του, για τη ζωή του και την σχέση του με την Ελένη. Η συνάντησή τους ξυπνά μνήμες, επουλώνει συναισθηματικές και ψυχικές ρωγμές των ηρώων, δημιουργεί όμως και νέες, που τους οδηγούν σε συγκρουσιακά μονοπάτια, καθιστώντας την καθημερινότητα τους δύσκολη.

Στη συγκεκριμένη παράσταση, φωτίζονται θέματα της επικαιρότητας, παθογένειες της εποχής και κοινωνικές αποστασίες. Τα παραπάνω γίνονται η αφορμή, για μετέπειτα συζητήσεις που αναζητούν δραστικές λύσεις.

Με το θεατρικό έργο, «Νεραντζάκι με αγκάθια», ο θεατής θα έχει την δυνατότητα να παρακολουθήσει το βίωμα των ανθρώπων, που φέρουν το ψυχικό τραύμα ως αγκάθι στο νου και στο σώμα.

Στη θεατρική σκηνή θα λάβουν θέση οι έντονες συναισθηματικές και σωματικές μεταπτώσεις και οι θολοί προβληματισμοί του πάσχοντα ατόμου. Τα πάντα στο μυαλό των ηρώων αναζητούν για στοχευμένες απαντήσεις, αποδοχή και θεραπεία.

Συντελεστές της παράστασης:

Πρωτότυπο κείμενο: Γεώργιος Βαγιωνής

Θεατρική μεταφορά, δραματουργία και σκηνοθεσία:

Χριστίνα Βεριβάκη

Επεξεργασία ήχου: Ηλίας Βλαμάκης

Video Trailer: Γιάννης Κρομμυδάκης

Φωτογραφία: Χρήστος Τσαντής

Παραγωγή: Εκδόσεις Ραδάμανθους

Παίζουν οι ηθοποιοί:

Φωτεινή Καπνισάκη

Νίκος Δεσποτάκης

Χριστίνα Βεριβάκη

"Πέρα από τις κριτικές και τις αναλύσεις, το απλούστερο και το ασφαλέστερο κριτήριο αξιολόγησης ενός βιβλίου θεωρώ πως είναι η θελκτικότητά του. Και το «Νεραντζάκι με αγκάθια» είναι ακριβώς αυτό: ένα βιβλίο που δεν σε αφήνει να το βάλεις στην άκρη πριν το τελειώσεις κι ένα βιβλίο που σε ακολουθεί μέσα σου και αφού το τελειώσεις. Ένα βιβλίο σαν τη ζωή και σαν το νεραντζάκι, γλυκό και πικρό μαζί".

Νάσος Αθανασόπουλος

Ο **Γιώργος Βαγιωνής** γεννήθηκε, ζει και εργάζεται στα Χανιά. Ιατρός – Παιδοψυχίατρος στο επάγγελμα, παρουσιάστηκε στα γράμματα για πρώτη φορά με ένα ώριμο έργο, το μυθιστόρημα «Νεραντζάκι με αγκάθια». Η γραφή του σύγχρονη και μοντέρνα φέρνει έναν άλλον αέρα στην ελληνική πεζογραφία.

Η **Χριστίνα Βεριβάκη** είναι απόφοιτος του Εργαστηρίου Θεατρικής Παιδείας και Υποκριτικής Τέχνης του Θεάτρου Κυδωνία με καλλιτεχνικό διευθυντή τον Μιχάλη Βιρβιδάκη. Διαθέτει πιστοποιητικό επιμόρφωσης από το Κέντρο Επιμόρφωσης και Δια Βίου Μάθησης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στη «Σκηνοθεσία στο Θέατρο», καθώς και πιστοποιητικό επιμόρφωσης στη Δραματοθεραπεία.

Η **Φωτεινή Καπνισάκη**, απόφοιτος του Θεατρικού Εργαστηρίου «Πολιτιστικός Νότος», έχει παίξει σε πολλές παραστάσεις από το 2014 μέχρι σήμερα. Έχει παρακολουθήσει τα σεμινάρια: «10 Υλικά Υπόκρισης από το Αρχαίο Ελληνικό Δράμα μέχρι το σύγχρονο θέατρο», «Υποκριτική Αυτοσχεδιασμός», «Πλατφόρμες αβίαστης θεατρικής Δημιουργίας», όλα με τον Κώστα Γάκη, καθώς και το «οκτώ στοιχεία συνειδητοποίησης στο ρεαλιστικό θέατρο», με τον Δημήτρη Καταλειφό. Είναι απόφοιτος της Σχολής Οικονομίας Διοίκησης του ΤΕΙ Κρήτης.

Ο **Νίκος Δεσποτάκης** είναι 27 χρονών. Ασχολείται ερασιτεχνικά με το θέατρο εδώ και 4 χρόνια στα Χανιά. Έχει παίξει σε πολλές παραστάσεις, με αξιόλογους συντελεστές. Το θέατρο είναι κάτι που θα πρότεινε σε όλους, καθώς θεωρεί ότι είναι μια υπέροχη μορφή έκφρασης που έχει να μας διδάξει πολλά, τόσο για τον κόσμο όσο και για τον εαυτό μας.

Χορηγός επικοινωνίας

Μας στηρίζουν

Γίνε χορηγός της παράστασης

**Στήριξε τις δράσεις της Πειραματικής
Θεατρικής Σκηνής
των Εκδόσεων Ραδάμανθους**

**Για πληροφορίες
καλέστε στο 6983 091058**

Λογαριασμός κατάθεσης:

Εθνική Τράπεζα

IBAN GR95 0110 4890 0000 4890 0661 504

Τοξικοεξάρτηση και Οικογενειακοί Δεσμοί

Άννα Καλλιβερέτακη

Το φαινόμενο της χρήσης ψυχο-τρόπων ουσιών είναι αρκετά σύνθε-το και πολυδιάστατο. Δεν μπορούμε να βασιστούμε σε μία γραμμική προ-σέγγιση αιτίας-αποτελέσματος για να εντοπίσουμε τους λόγους που οδηγούν το άτομο στην περιστασια-κή χρήση, την κατάχρηση ουσιών ή ακόμα και στην τοξικοεξάρτηση. Υ-πάρχουν παράγοντες που αποτρέ-πουν το άτομο από τη χρήση ου-σιών, λειτουργώντας προστατευτικά (protective factors) και καθιστώντας το άτομο αυτό ανθεκτικό (resilient) απέναντι στον πειρασμό της δοκιμής και χρήσης μίας ουσίας. Από την άλλη μεριά, υπάρχουν παράγοντες που λειτουργούν επιβαρυντικά (risk factors) και καθιστούν το άτομο ευά-λωτο (vulnerable) στην κατάχρηση ουσιών και στην τοξικοεξάρτηση.

Παράγοντες ατομικοί και οικογε-νειακοί, βιολογικοί αλλά και κοινωνι-κοί μπορεί να καταστήσουν ένα άτομο λιγότερο ή περισσότερο ευά-λωτο στη χρήση ψυχοτρόπων ου-σιών. Για παράδειγμα, ένα άτομο που μεγαλώνει σε δύσκολες κοινωνι-κές και οικονομικές συνθήκες, όπου υπάρχει διαθεσιμότητα ουσιών, εξα-σθένηση των κοινωνικών θεσμών και αξιών και έλλειψη ουσιαστικής στή-ριξης από την οικογένεια, διατρέχει σοβαρό κίνδυνο να εμπλακεί σε πε-ριστασιακή χρήση ή ακόμα και να εξαρτηθεί από ψυχοτρόπες ουσίες. Ιδιαίτερα, όσον αφορά στο οικογε-νειακό πλαίσιο, όταν οι δεσμοί που αναπτύσσονται μεταξύ των μελών δεν προάγουν την αμφίδρομη και ισότιμη επικοινωνία, την κατανόηση και την αποδοχή, αλλά, αντίθετα, καλλιεργούν μία ατμόσφαιρα επίκρι-σης και αποξένωσης, τότε το άτομο είναι αναμφίβολα λιγότερο ανθεκτι-κό και περισσότερο επιρρεπές στη χρήση ουσιών.

Σύμφωνα με τη συστημική προσέγ-γιση και θεωρία, η συναισθηματική δυσκολία ενός ατόμου αποτελεί μία έκφραση της προσωπικής δυσαρέ-σκειας σε συνάρτηση με τις δυσαρ-μονικές σχέσεις εντός οικογενειακού πλαισίου. Το άτομο που εμπλέκεται στη χρήση ουσιών, εκδηλώνει ένα σύμπτωμα που συνδέεται με την «αδυναμία προσαρμογής και εξέλι-ξης του οικογενειακού συστήματος και των μελών του» (Κουκίδης Μ., Λαγουδάκη Μ., σελ. 61). Σε μία οικο-γένεια όπου επικρατεί η έλλειψη συνοχής, κατανόησης και ουσιαστι-κής επικοινωνίας, τα προβλήματα που προκύπτουν είναι ποικίλα και αναπόφευκτα. Οι σχέσεις που ανα-πτύσσονται σ' ένα τέτοιο περιβάλλον μπορεί να είναι συγκρουσιακές, ψυ-χρές ή απορριπτικές, προκαλώντας συχνά συναισθήματα θυμού, φόβου και απογοήτευσης.

Βιώνοντας καθημερινά μικρές ή μεγάλες δυσκολίες και ματαιώσεις, ένα ή περισσότερα μέλη της οικογε-νειας μπορεί να αναπτύξουν εξαρτη-τικές συμπεριφορές ως ένδειξη της γενικότερης δυσλειτουργίας αυτής. Ο χρήστης και μέλος του συστήματος αυτού, προσπαθεί να επικοινωνήσει τη δυσκολία του και να διαμαρτυρη-θεί για την έλλειψη αρμονικών δε-

σμών, υγείων ορίων και επαρκούς τους μέσα από τις σχέσεις των με- νηση αυτή διαμεσολαβείται πάντα επικοινωνίας, επιλέγοντας την εξάρ- λών. Συχνά λοιπόν είναι ενδείξεις από την κρίση της συγκεκριμένης τηση και τον ψυχοσωματικό του ε- της δυσλειτουργίας ολόκληρου του οικογένειας», μέσα στην οποία ζει γκλωβισμό. συστήματος και μπορούν να αποτε-

Καθώς το άτομο αποτελεί αναπό- λένουν μοχλούς αλλαγής των οικο- σπαστο μέρος του οικογενειακού γενειακών δεσμών. Πολλές φορές, 26-27). συστήματος, αλληλεπιδρώντας με τα πάλι, λειτουργούν ως μέσο ενίσχυ- Επομένως, κάθε θετική ή αρνητική υπόλοιπα μέλη και δημιουργώντας της της ομοιόστασης και επομένως εξέλιξη στο περιεχόμενο και τη δομή των σχέσεων δε μπορεί παρά να έχει συμμαχίες και αντιπαλότητες, όταν με έναν τρόπο συντηρούν την προϋ- αντίκτυπο στο σύνολο των μελών της αυτό νοσεί, τα συμπτώματα που εκ- πάρχουσα κατάσταση. οικογένειας, αλλά και στο κάθε μέ- δηλώνει δεν αντιμετωπίζονται μεμο- Όπως εξηγεί η Κατερινά Μάτσα νος ξεχωριστά, επηρεάζοντας την νωμένα. Αντιθέτως, οι όποιες ψυχο- (2001), η τοξικοεξάρτηση για να ε- πορεία και την ψυχοσωματική του σωματικές εκδηλώσεις εξετάζονται γκατασταθεί «προϋποθέτει τη συνά- ισορροπία. Οι σχέσεις εντός του οι- υπό το πρίσμα των δυναμικών της νηση μιας προσωπικής, ψυχολογι- κογενειακού πλαισίου μπορεί να οικογένειας και βρίσκουν το νόημά κής κρίσης με την κοινωνική. Η συνά-

λειτουργήσουν είτε προστατευτικά είτε επιβαρυντικά, όσον αφορά στη χρήση ουσιών. Οι κανόνες που διέ- πουν την επικοινωνία της οικογέ- νειας και οι ρόλοι που έχουν υιοθε- τήσει τα μέλη της, αλλά και τα δια- κριτά ή διάχυτα όρια που επιτρέ- πουν, είτε τη διαφοροποίηση των μελών και την ενδυνάμωσή τους, είτε αντίστοιχα την υπερεμπλοκή τους μέσα στον οικογενειακό ιστό, είναι μερικοί από τους παράγοντες που μπορεί να ευνοήσουν τη χρήση ουσιών ή να την εμποδίσουν.

Σ' ένα οικογενειακό σύστημα που συχνά επικρατεί η αδιαφορία, η συναισθηματική αποχή και η ασυνεν- νοησία, το άτομο εύκολα μπορεί «να καταστεί ευάλωτο στη χρήση ουσιών και σε άλλες αποκλίνουσες συμπερι- φορές» (Κουκίδης Μ., Λαγουδάκη Μ., σελ.79). Και αυτό διότι «αυτές οι ρωγμές, τα ελλείμματα στον ψυχι- σμό του δεν υποδηλώνουν παρά την Απουσία, φυσική ή συναισθηματική, του Άλλου μέσα του» (Μάτσα Κ., σελ 39). Αυτήν την «απουσία» προσπα- θεί να καλύψει μέσα από τη χρήση ουσιών, μουδιάζοντας τον πόνο και βιώνοντας μια προσωρινή ανακού- φιση από την προσωπική του οδύνη. Με αυτόν τον τρόπο εντούτοις, πα-

ΔΑΝΑΗ ΧΟΡΟΜΙΔΟΥ

ΨΥΧΟΔΡΑΜΑ: ΓΙΝΟΜΑΙ Ο ΠΛΗΓΓΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΜΟΥ!

Η ΜΕΘΟΔΟΣ ΚΑΙ Η ΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΨΥΧΟΔΡΑΜΑΤΟΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

ΡΑΔΑΜΑΝΘΥΣ

ρακάμπει την αναγκαία διαδικασία καθώς και την έλλειψη υποστηρικτικής αισθηματικής στήριξη που μπορεί να του πένθους, η οποία θα το φέρει κών κοινωνικών δομών έχει μεγάλες βρει μέσα του. αντιμετωπίζει με συναισθήματα θλίψης, οργής, απογοήτευσης, τα οποία κλίνουν σε προβληματικές συμπεριμονάχα όταν βιωθούν, με τη βοή- φορές» (Κουκίδης Μ., Λαγουδάκη Μ., σελ.53) και να υποβάλλει τον εαυτό του στη σκληρή δοκιμασία της οδηγούν το άτομο στη λύτρωση τοξικοεξάρτησης. Αντίθετα, οι υποστηρικτικοί οικογενειακοί δεσμοί που χαρακτηρίζονται από ανοιχτή ψυχή και την επικοινωνία, αγάπη και αποδοχή ενός ατόμου με βεβαιότητα, παρόλα αυτά, ένας άνθρωπος χωρίς σημαντικά εσωτερικά και εξωτερικά στηρίγματα είναι ευάλωτος στην ουσία και στην εξάρτηση από αυτήν. Ένα άτομο που βιώνει δυσαρμονικές σχέσεις με τα μέλη της οικογένειας του

Καλλιβρετάκη Άννα
Σύμβουλος Ψυχικής Υγείας
Εκπαιδευτικός Μ.Εδ.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Αν και δε μπορούμε να προδιαγράψουμε την πορεία και την εξέλιξη ενός ατόμου με βεβαιότητα, παρόλα αυτά, ένας άνθρωπος χωρίς σημαντικά εσωτερικά και εξωτερικά στηρίγματα είναι ευάλωτος στην ουσία και στην εξάρτηση από αυτήν. Ένα άτομο που βιώνει δυσαρμονικές σχέσεις με τα μέλη της οικογένειας του

Βιβλιογραφικές αναφορές

-Κουκίδης Μ., Λαγουδάκη Μ. (2011). Συμβουλευτική των Εξαρτημένων. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών: Π.Ε. Πετράκης.

-Μάτσα, Κ. (2001). Ψάξαμε Ανθρώπους και Βρήκαμε Σκιές. Το Αίνιγμα της Τοξικομανίας. Αθήνα: Εκδόσεις Άγρα.

Έρασμία Μπουλιτσάκη

Δύο Νύχτες Αριστερά της Λήθης

Ραδάμανθ'ος

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

ΤΕΤΑΡΤΗ 21 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2022

Οι Εκδόσεις Ραδάμανθ'ος παρουσιάζουν την ποιητική συλλογή της Έρασμίας Μπουλιτσάκη «Δύο νύχτες αριστερά της λήθης», την **Τετάρτη 21 Δεκεμβρίου**, στις 7 το απόγευμα, στον Πολυχώρο των Εκδόσεων Ραδάμανθ'ος (Ξέπαπα 7). Μιλάνε για το βιβλίο: Σίτσα Κοτσιφάκη, φιλόλογος, Αντώνης Λιοδάκης, ψυχίατρος, Μανόλης Φραγκάκης, ειδικός παθολόγος & η ποιήτρια.

Λήθη εννοούμε το έρεβος του θανάτου. Όχι μόνον του φυσικού, αλλά και του υπαρξιακού, του κοινωνικού, του ιστορικού, του πολιτικού θανάτου. Από την αρχή της Ιστορίας, το σπουδαιότερο όπλο του ανθρώπου ενάντια στην λήθη είναι η ποίηση. Ποίηση, με την έννοια του «ποιεῖν», του κατασκευάζειν εκ του μη όντος. Αυτό μας μαθαίνουν οι έμμορφες χαρακιές στα τοιχώματα των σπηλαίων. Από την αρχή του ανθρώπου, το μοναδικό όπλο του απέναντι στο έρεβος -το όποιο έρεβος- είναι η ποίηση. Ετούτη η ποιητική συλλογή είναι ακόμα μια χαρακιά στον τοίχο της σπηλιάς, καταθέτοντας το μοναδικό πρόταγμα που γνωρίζει: Να μην ξεχάσουμε. Να μην ξεχάσουμε.

Εξώφυλλο: Μαρία Χατζημιχαήλ

Long covid στην εκπαίδευση και στην κοινωνία

Κωνσταντίνα Χαριτάκη

Κλείνοντας σε τρεις μήνες, τα τρία χρόνια από την είσοδο του κορωνοϊού στη ζωή μας, προσπαθώ να υπολογίσω τις συνέπειες. Είναι πολλές και πολυεπίπεδες θα μου πει κάποιος, και θα τις μετράμε για χρόνια! Για τις επιπτώσεις του long covid στη σωματική μας υγεία, διαβάζουμε κατά καιρούς διάφορα άρθρα, έγκυρα και μη. Εξάλλου στην ιστορία ποτέ δεν μαθαίνουμε όλη την αλήθεια, κάπως έτσι και στην ιστορία αυτής της πανδημίας δεν ξέρουμε που τελειώνει η αλήθεια και πού ξεκινάει το ψέμα. Πολλοί είναι αυτοί που εμπλέκονται...

Δεν θέλω να πω, αν και το πιστεύω : «είναι πολλά τα λεφτά Άρη».

Συζητώ με συναδέλφους από το χώρο της εκπαίδευσης όλων των βαθμίδων και βλέπω παντού μια διάχυτη απογοήτευση. Τα δύο χρόνια της τηλεεκπαίδευσης λειτούργησαν ως τροχοπέδη και όχι ως εξέλιξη για το μαθησιακό και παιδαγωγικό κομμάτι της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Βάλαμε τα παιδιά μπροστά από μια οθόνη, για ώρες ατελείωτες μη παραγωγικές και τώρα που επεστρεψαν στις αίθουσες, προσπαθούμε να τους πούμε να μη χρησιμοποιούν τα κινητά τους όλη την ώρα και ΦΥΣΙΚΑ να μη φωτογραφίζουν τον πίνακα για να πάρουν τις σημειώσεις του μαθήματος. Σα να προσπαθούμε να τα πείσουμε να κόψουν το τσιγάρο, την ώρα που έχουμε γεμίσει το τασάκι με αποτσίγαρο μπροστά τους. Τα μεγάλα παιδιά ξέχασαν να γράφουν και τα μικρότερα δεν έμαθαν να κρατάνε το μολύβι και τα χρώματα. Οι λεπτές κινήσεις των χεριών τείνουν να αντικατασταθούν πλήρως από την πληθώρα των εφαρμογών που υπάρχουν στα «έξυπνα» τηλέφωνα.

«Έξυπνα» τηλέφωνα – «Χαζοί» χρήστες. Παιδιά τα οποία δέχονται καταϊγισμό πληροφοριών, τις οποίες αδυνατούν να επεξεργαστούν. Βλέπει το μάτι τόσες πολλές εικόνες μέσα σε τόσο λίγο χρόνο, όπου ο εγκέφαλος υπερχειλίζει, δεν μπορεί πλέον να φιλτράρει, να σκεφτεί.

Μετρώ πολλά χρόνια στην εκπαίδευση και όμως πρώτη φορά είδα τόσο χαμηλό μαθησιακό επίπεδο. Βασικές αρχές γεωμετρίας για παράδειγμα, στην Α' λυκείου, δηλαδή ύλη η οποία διδάσκεται στις τελευταίες τά-

ξεις του δημοτικού και στο γυμνάσιο κι όμως τους είναι άγνωστες. Αποφοίτησαν από το γυμνάσιο δίχως να το καταλάβουν. Προσπαθώ να καλύψω αυτή την ύλη και θλίβομαι, όταν δεν είναι σε θέση να χρησιμοποιήσουν το χάρακα και το διαβήτη, όταν δυσκολεύονται να ξεχωρίσουν την ακτίνα από την διάμετρο ενός κύκλου. Μα πιότερο με στεναχωρεί και με βαραίνει αυτή η απαξίωση για τον θεσμό του σχολείου. Έμαθαν να ζουν μέσα σε μια εικονική πραγματικότητα την οποία προσπαθούν να μεταφέρουν και στη πραγματική ζωή. Σκηνές βίας και έντονου ερωτισμού δίχως αναστολές και όρια, επαναλαμβάνονται συνεχώς. Τα «έξυπνα» τηλέφωνα τους έδωσαν και αυτή τη δυνατότητα, να επισκέπτονται πολλές διαδικτυακές σελίδες, δίχως έλεγχο και με περιεχόμενο το οποίο δεν τους παρείχε καμία ασφάλεια. Οι μέρες του εγκλεισμού, έκαναν τους νέους και τα παιδιά να αναζητήσουν παρέες στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, μη γνωρίζοντας πάντα ποιος είναι στην «παρέα». Κάπως έτσι, η εξέλιξη της τεχνολογίας, αντί να γίνει φάρμακο, έγινε φαρμάκι...

Πρώτη φορά στα τόσα χρόνια, είδα τόσα πολλά θλιμμένα και θυμωμένα παιδιά. Αυτά τα παιδιά που έμεναν κλεισμένα στα σπίτια τους, και εμείς δεν ξέρουμε πόσο δύσκολες καταστάσεις βίωναν εκεί μέσα. Δυστυχώς δεν είναι όλες οι οικογένειες όπως τις διαφημίσεις για τρώνε όλοι μαζί αγαπημένοι το πρωινό τους.

Πόσοι άνθρωποι έχασαν τις δουλειές τους και δεν είχαν ούτε αυτό το πρωινό;

Παράλληλα τα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας, αυξήθηκαν κατακόρυφα τα τελευταία χρόνια. Πόσα από αυτά κακοποιήθηκαν στην ψυχή και στο σώμα; Τα παιδιά αυτά, τα οποία είναι τα θεμέλια της αυριανής κοινωνίας και ήδη είναι ραγισμένα, δεν αντέχουν το ίδιο τους το φορτίο. Βιάστηκαν να μεγαλώσουν, χάνοντας την πραγματική επαφή τον συνάνθρωπο και τη φύση. Φοβάμαι το μέλλον μην είναι θλιμμένο και θυμωμένο.

Εναποθέτω όμως τις ελπίδες μου, για τη βελτίωση και την ανάρρωση της κοινωνίας στους ευαίσθητους, μικρούς και μεγαλύτερους - υπάρχουν ανάμεσα μας - όπου ακόμη και στους δύσκολους καιρούς που ζούμε, θα λειτουργήσουν σαν από μηχανής Θεοί για να βρεθεί η λύση.

Κωνσταντίνα Χαριτάκη
Μηχανολόγος Μηχανικός - Εκπαιδευτικός

Το φως, πάντα ζητούμενο, και η μνήμη, σε ένα ταξίδι με οδηγό τους στίχους. Η γεωμετρία, η λιτή γραμμή, η αφαίρεση ως την πλέρια εκφραστική λιτότητα, είναι ορισμένα μόνο από τα ποιητικά «εργαλεία» της Α. Λουλαδάκη, η οποία συνεχώς πειραματίζεται, εξελίσσει και εκπλήσσει θετικά τους φίλους της ποίησης...

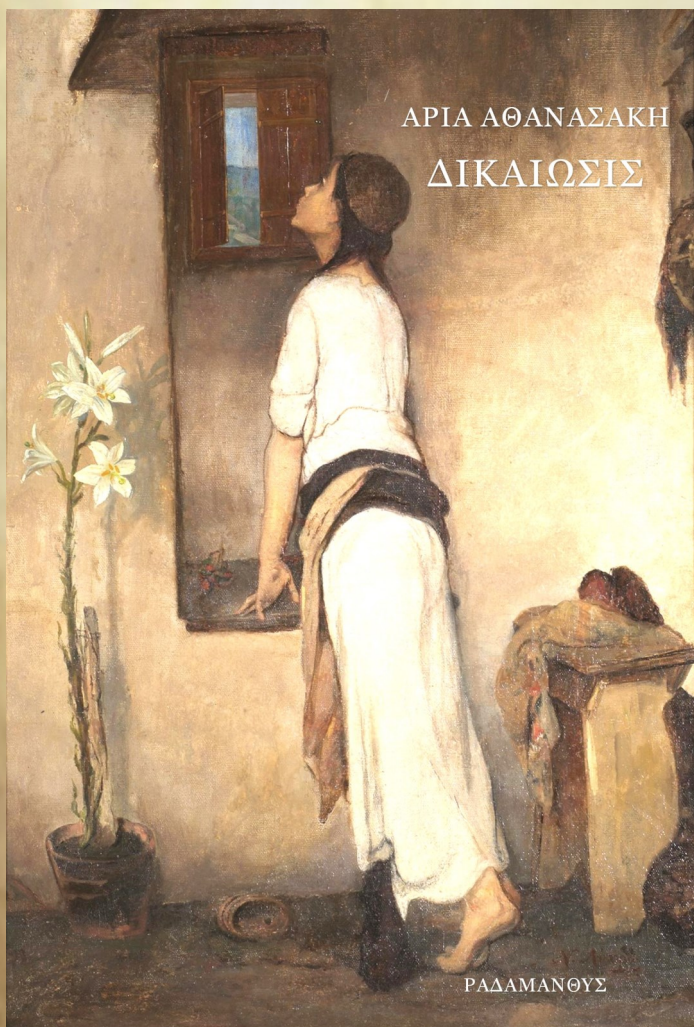
Η Αργυρώ Λουλαδάκη, γεννήθηκε το 1973. Ζει στα Χανιά. Είναι απόφοιτος της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης, του τμήματος Νεοελληνικών & Βυζαντινών Σπουδών και έκανε μεταπτυχιακές σπουδές στη Νεοελληνική Φιλολογία, καθώς και διδακτορική διατριβή με θέμα: «Θεωρία και Πρακτική της μεταφοράς σε ποιητικά κείμενα του 19ου αιώνα». Επίσης, έχει ολοκληρώσει μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών με ειδίκευση στις Επιστήμες της Εκπαίδευσης. Μιλά Αγγλικά, Γαλλικά, Γερμανικά και εργάζεται ως εκπαιδευτικός στο Μουσικό Σχολείο Χανίων.

Φωτογραφία εξωφύλλου:
Χρήστος Τσαντής, Λατώ

Παρ-
- (ουσί ες)

Αργυρώ Λουλαδάκη
Ραδάμανθους

Μια ιστορία βγαλμένη απ' το χρονοντούλαπο, πασπαλισμένη με δραματικό ρομαντισμό, γεμάτη από αγνά συναισθήματα της ήβης που άλλοτε ανθούν κι άλλοτε πλήττονται. Η Μάρθα, το κεντρικό πρόσωπο, μια μοιραία γυναίκα, ανυπότακτη στους κανόνες που ορίζει το μικρό και συντηρητικό χωριό της, πορεύεται διαφορετικά απ' τις άλλες γυναίκες καθώς ο έρωτας παίζει πρωταρχικό ρόλο στη ζωή της και η έννοια της ηθικής ορίζεται μέσα από τα «θέλω» της και όχι τα «πρέπει» της κοινωνίας για το ρόλο της γυναίκας.

«Γεννήθηκα στο Σίδνεϋ της Αυστραλίας όπου και έζησα τα πρώτα χρόνια της ζωής μου. Σπούδασα στο Πανεπιστήμιο Κρήτης στη Φιλοσοφική σχολή στο τμήμα Φιλοσοφικών και Κοινωνικών Σπουδών με κατεύθυνση Ψυχολογία. Έχω παρακολουθήσει σεμινάρια Ψυχολογίας και Παιδαγωγικής αλλά και έχω ολοκληρώσει πολύμηνο σεμινάριο για εκπαίδευση ατόμων με ειδικές ανάγκες. Τα τελευταία δέκα χρόνια ασχολούμαι ενεργά στο χώρο της φιλοζωίας σε μια κοινωνία κατεξοχήν ανθρωποκεντρική. Εργάζομαι ως φιλόλογος και συμμετέχω σε κοινωνικές δράσεις που αφορούν στα δικαιώματα των ζώων αλλά και των ανθρώπων», Άρια Αθανασάκη

Η φιλοσοφία της ποίησης κι η ποίηση της φιλοσοφίας

Γιώργος Μπίμης

Η ποίηση, στην απλή της εκδοχή, εξυμνεί και εκθειάζει το φυσικό κόσμο και τα εξωτερικά του γνωρίσματα. Τους ήχους των γάργαρων ρυακιών που τρέχουν εσπευσμένα στον κατήφορο, τους μυροφόρους θάμνους κάτω από τα ψηλόλιγνα κυπαρίσσια, τα γιασεμιά που σκορπάν σπάταλα τη μεθυστική τους ευωδιά τις έναστρες νύχτες του Αλωνάρη, τις πολύχρωμες πεταλούδες και τις εργασιομανείς μέλισσες που εναποθέτουν τη γύρη από λουλούδι σε λουλούδι και, που ο βόμβος τους μαγεύει και απογειώνει κάθε ευαίσθητη καρδιά.

Κι είναι γεγονός, πως το κάθε μόριο του σύμπαντος γίνεται αποδέκτης τούτης της ξέφρενης πανδαισίας των χρωμάτων και των ήχων, αλλά και του ελπιδοφόρου μηνύματος που εκπέμπει ασίγαστα η εναγώνια κραυγή της μάνας γης: συναινείτε και επικοινωνήστε μ' αυτό που υπάρχει στον ορατό κόσμο της δημιουργίας, για να γίνετε κι εσείς ακμαίο φως, άνθιση, λαμπρότητα κι εφήμερη ομορφιά!

Υπάρχει όμως κι η άλλη διάσταση των πραγμάτων.

Μιλάω για τη βαθυστόχαστη μορφή της καλλιτεχνίας που γκρεμίζει όλα τα τείχη της ιδεαλιστικής μόνωσης, που καταβάλλει μια υπέρ ανθρώπινη προσπάθεια για

να προσεγγίσει το θαυμαστό μικρόκοσμο της ύλης και της συνείδησης, τις εσώτατες αιτίες που γεννούν τα μικρά και τα μεγάλα γεγονότα. Που επιζητεί εναγωνίως, μέσω των φορτισμένων λέξεων, να τεθούν πάραυτα τα κρίσιμα ερωτήματα και, όπου είναι posible κάθε φορά, να εκμαιεύονται οι κοινά αποδεχτές απαντήσεις.

Σ' αυτό το διάλογο του υποκειμένου με τον εαυτό του, αναπτύσσεται μια ανώτερη ιδεολογική αντίληψη για τη ζωή και για τον άνθρωπο, ένα εξελιγμένο φρόνημα που μόνο η εμβριθής τέχνη μπορεί να το αποτυπώσει, ως αναγκαία προϋπόθεση για την απαγκίστρωση και για την απαλλαγή της πεζής καθημερινότητας από την άγνοια ή κι από την ελλιπή γνώση.

Η στρατευμένη, στις ζωτικές ανάγκες των ανθρώπων τέχνη, ως πρωτοποριακή μορφή δράσης, επιζητεί εναγώνια να συνεισφέρει ώστε να διατυπωθεί επιτέλους ένα σύγχρονο σύνολο κανόνων και αρχών, κοινά αποδεκτό, επωφελές και προσοδοφόρο για όλες τις γήινες υπάρξεις, που θα προκύψει σαφώς μέσα από έναν πνευματικά ώριμο στοχασμό, από τη βιοσοφία, από τα προσωπικά αλλά και από τα κοινωνικά βιώματα...

John Constable

Τούτη η θεωρητική εμβάθυνση για τον προσδιορισμό της εσώτατης ουσίας των πραγμάτων, απάλυνε τόσο πολύ την ψυχή και το πνεύμα μου που, τώρα πια νιώθω πως η σύστασή τους μοιάζει με ένα πολύ λεπτό, απαλό και ημιδιαφανές μεταξωτό υφάδι. Κι έχω την αίσθηση πως, τούτη η πιο πολύτιμη κληρονομιά που μου χάρισε απλόχερα η μητέρα φύση, θα λιώσει σαν το κερί, πως θα εξαυλωθεί και θα απογίνει μια αιωρούμενη δυναμική ενέργεια στα ακένωτα σύμπαντα, κάτω από τη δεινή κάψα του ανεξάντλητου φετινού καλοκαιριού.

Η αποβολή, ο αφανισμός και η απώλεια είναι τόσο συχνά και τόσο επαναλαμβανόμενα φαινόμενα στις μέρες μας. Η ύλη είναι φθαρτή! το βλέπω, το αισθάνομαι, το κατανοώ...

Γνωρίζω πολύ καλά, πως σ' ότι αφορά την οργανική ύλη της δημιουργίας, κάποτε, κάπου, όλα θα τελειώσουν. Άρα, η μοναδική επιλογή που μου απομένει είναι να επενδύσω στην ανέλιξη και στην ανάταση της ψυχής με την ελπίδα πως έτσι ίσως ξεκινήσει μια διαδικασία πιθανολογούμενης αθανασίας. Κι ίσως το κυνήγι αυτού του ουτοπικού στόχου (ο σχεδιασμός και η δρομολόγηση για την ταύτιση της ύπαρξης με την ιερή αθανασία της ψυχής) να είναι τελικά κι ο μοναδικός σκοπός της εφήμερης ζωής μας.

Είναι αποδεδειγμένο πλέον. Από την άτεγκτη λογική της φυσικής νομοτέλειας συνάγεται σαφώς ο βασικός κανόνας που δε διαθέτει ουδεμία εξαίρεση: όσοι επιζητήσουν να ζήσουν το ακραίο και το ανεπίγνωστο πάθος, σε μια άκαρπη προσπάθεια να ξεγελάσουν το αβεγάλο στο πεπρωμένο και όσοι παγιδευτούν και παραδοθούν άνευ όρων στις αδιέξοδες προτροπές τούτου του ελαττωματικού πολιτικού/κοινωνικού και οικονομικού συστήματος, εξ' αντικειμένου, λογίζονται σε πλήρη βαθμό, νεκροί!

Μ' αυτό, το δεδομένο, θέλω να παρακαλέσω θερμά τα όσια πνεύματα του ουρανού, να μην αποστείλουν κι άλλη φθαρτή ωραιότητα στη γη, να μην προσθέσουν κι άλλη θεία μέθη στην ψυχή μου, πριν προφτάσω να αποτελειώσω τούτο το τόσο επίπονο και το τόσο ανεξάντλητο αναγύρεμα!

Η μοναξιά της ποίησης είναι η ακατάσχετη οδύνη των γενναίων αναζητητών της πραγματικής αλήθειας. Των ριψοκίνδυνων ανατόμων του νου και της ψυχής που μάχονται νύχτα – μέρα για την ανάσχεση και για την ανατροπή τούτης της επικρατούσας κατάστασης της μετριότητας του φαίνεσθαι. Που ματώνουν ανελέητα τη σάρκα και το πνεύμα τους, γιατί μέσα στην ολοκλη-

ρωτική αφιέρωση στο μοναχικό τους βίο, έχουν επενδύσει ολόκερο το είναι τους, προκειμένου να επιζητήσουν και να αποκτήσουν πρόσβαση στην αιώνια ομορφιά των κήπων της Εδέμ. Και αισιοφρονούν και ελπίζουν ακλόνητα πως σε μια κρίσιμη χρονική στιγμή, σε κάποιο σταυροδρόμι της επώδυνης ζωής τους, θα συναπαντήσουν το αγέραστο κάλλος μιας ακαταχώριστης αιωνιότητας που δε θα έχει μήτε τέλος μήτε αρχή,...

Διάψευση

Πόσα αστέρια θα δακρύσουν
'κει ψηλά στον ουρανό,

πόσες μνήμες θα ραγίσουν
σ' ένα δάκρυ σου στερνό.

Κι όλα πίσω σου θα μείνουν,
νόστος, άλγη κι αυταπάτες,
σαν μικρές φωτιές που σβήνουν
σ' ανεμοδαρμένες στράτες...

Αχ, πουλί ξενιτεμένο
που δε γνώρισες πατρίδα!
που 'χεις τ' όνειρο χτισμένο
σε μί' ατείχιστη ελπίδα...

Όμως πρέπει να γνωρίζεις,
ότι αιτούν οι κολασμένοι:
σ' ένα τέλμα να ποντίζεις
τη βουλή, τη διχασμένη.

Τ' άδικο θα γίνει δίκιο
στη ζωή την ψυχοφθόρα,
αν λογχίζεις το ανοίκειο,
με μια ζέση νικηφόρα...

Θάλασσες, βουνά και κάμποι,
μια στιγμή... που προσπερνάει...
Κι ό,τι τώρα ζει και λάμπει,
πίσω πάλι δε γυρνάει,...

Γιώργος Δ. Μπίμης,
ποιητής Συγγραφέας

Μέλος της Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών
Μέλος της Πανελλήνιας Ένωσης Λογοτεχνών
mpimisgeorgios@outlook.com

«Αν καταστραφεί η ανθρωπιά, δεν θα υπάρχει πια τέχνη»

Μπέρτολτ Μπρεχτ

Τέχνη ή πολιτική;

Καταλαβαίνω την ερώτησή σας.

Με βλέπεται να κάθομαι εδώ και να κοιτάω πέρα από τον πορθμό που δεν έχει τίποτα το πολεμικό. Πώς λοιπόν να μην ασχολούμαι με τον αγώνα του Ισπανικού λαού ενάντια στους στρατηγούς του;

Σκεφτείτε όμως, γιατί κάθομαι εδώ. Πώς μπορώ να κρατήσω έξω από τα γραπτά μου ό,τι έχει επηρεάσει τη ζωή μου; Γιατί κάθομαι εδώ σαν εξόριστος και εκτός απ' όλα τ' άλλα μου έχουν στερήσει τους αναγνώστες και τους ακροατές μου, των οποίων τη γλώσσα γράφω κι αυτοί δεν είναι άνθρωποι που τους έδινά μόνο ποιήματα, αλλά και άνθρωποι που τους αξίζει το πιο βαθύ μου ενδιαφέρον. Μπορώ να γράφω μόνο γι' αυτούς για τους οποίους ενδιαφέρομαι. Τα ποιήματα είναι ακριβώς όπως τα γράμματα. Και τώρα οι άνθρωποι

αυτοί υποβάλλονται σε απεριγράπτα δεινά. Πώς θα μπορούσα να μη γράψω για όλα αυτά;

Κι όπου κι αν κοιτάξω, ακόμη κι αν κοιτάξω λίγο πέρα από εκεί που τελειώνει αυτός ο πορθμός, βλέπω ανθρώπους που υποφέρουν από τέτοιες συμφορές. Αλλά αν καταστραφεί η ανθρωπιά, δεν θα υπάρχει πια τέχνη.

Τέχνη δεν είναι να βάζει κανείς ωραίες λέξεις τη μία δίπλα στην άλλη. Πώς να συγκινήσει η τέχνη τους ανθρώπους, όταν δεν συγκινείται η ίδια από τη μοίρα τους;

Αν εγώ σκληρύνω απέναντι στα βάσανά τους, τότε πώς θα ξαλαφρώσω τις καρδιές τους με το γράψιμό μου;

Κι όταν δεν προσπαθώ να βρω μια διέξοδο για τα βάσανά τους, τότε πώς θα μπορέσουν αυτοί να βρουν το δρόμο για τα γραπτά μου;

Το μικρό έργο για το οποίο μιλάμε*, αναφέρεται στον αγώνα της

γυναίκας ενός ψαρά από την Ανδαλουσία ενάντια στους στρατηγούς. Προσπαθώ να δείξω πόσο δύσκολα αποφασίζει να κάνει αυτόν τον αγώνα κι ότι πιάνει το όπλο μόνο στην έσχατη ανάγκη. Είναι μια έκκληση στους καταπιεσμένους να ξεσηκωθούν ενάντια στους καταπιεστές τους στο όνομα της ανθρωπιάς. Γιατί στους καιρούς αυτούς η ανθρωπιά πρέπει να γίνει αγωνιστική για να μην εξοντωθεί.

Το έργο αυτό είναι ένα ακόμη γράμμα στη γυναίκα του ψαρά, για να τη διαβεβαιώσω ότι όσοι μιλούν τη γερμανική γλώσσα δεν είναι όλοι με το μέρος των στρατηγών και δεν στέλνουν στις χώρα της βόμβες και άρματα μάχης.

Αυτό το γράμμα το γράφω στο όνομα πολλών Γερμανών, μέσα κι έξω από τα γερμανικά σύνορα, των περισσότερων Γερμανών. Για αυτό είμαι σίγουρος.

Φλεβάρης 1938

*Το έργο στο οποίο αναφέρεται ο Μπρεχτ είναι το μονόπρακτο «Τα όπλα της Κυρά Καρράρ».

Στις παρατηρήσεις του για το έργο ο Μπρεχτ γράφει: «Το μονόπρακτο αυτό γράφτηκε για κάποιον γερμανικό θίασο στο Παρίσι, τη χρονιά του ισπανικού εμφυλίου πολέμου. Γραμμένο κατά το πρότυπο της αριστοτελικής δραματουργικής τέχνης. Οι αδυναμίες αυτής της τεχνικής μπορούν κάλλιστα να καλυφθούν, αν συμπληρωθεί το κομμάτι με κανένα φιλμ ντοκιμαντέρ της εποχής εκείνης

στην Ισπανία ή με μια διάλεξη με διαφάνειες».

Το μονόπρακτο ανέβηκε τελικά στο Παρίσι και παίχτηκε από εξόριστους Γερμανούς ηθοποιούς. Η παράσταση σημείωσε μεγάλη επιτυχία. Στον βασικό ρόλο της κυρίας Καρράρ ήταν η Έλενα Βάιγκελ.

Στρατιώτες του Βάλτου Μπέρτολτ Μπρεχτ

Από παντού ξεφυτρώνει η ΕΣ-Α. Κι εκείνοι συνεχίζουν τον καυγά για του Μπέμπελ και του Λένιν το αισθητήριο. Όσπου, με του Κάουτσκι και του Μαρξ τα τεφτέρια στα κουρασμένα, φαγωμένα τους χέρια, συμφωνούν των Ναζί το απομονωτήριο.

(Στρατόπεδο συγκέντρωσης Εστερ-βέγκεν, 1934. Μερικοί κρατούμενοι ανακατεύουν τσιμέντο)

ΜΠΡΥΛ (σιγανά στον Ντήβενμπαχ): Κρατήσου μακριά απ' τον Λόμαν, δεν είναι σίγουρος.

ΝΤΗΒΕΝΠΑΧ (δυνατά): Ε, Λόμαν, ο

Μπρυλ λέει να κρατηθώ μακριά σου, γιατί δεν είσαι σίγουρος.

ΜΠΡΥΛ: Γουρούνι.

ΛΟΜΑΝ: Εσύ το λες αυτό, Ιούδα; Γιατί πήγε απομόνωση ο Καρλ;

ΜΠΡΥΛ: Μήπως εξαιτίας μου; Μήπως έχω εγώ τσιγάρα, που κανένας δεν ξέρει που τα βρίσκω;

ΛΟΜΑΝ: Πότε είχα εγώ τσιγάρα;

Ο ΕΡΕΥΝΗΤΗΣ ΤΩΝ ΓΡΑΦΩΝ: Προσοχή!

(Η φρουρά των Ες-Ες περνάει στο πρόχωμα από πάνω τους)

ΕΣ-ΕΣ: εδώ ακούστηκαν κουβέντες. Ποιος μίλησε; (Κανείς δεν απαντάει.)

Αν ξαναγίνει, θα πάτε όλοι στην απομόνωση. Καταλάβετε; Τραγουδάτε!

(Οι κρατούμενοι τραγουδούν την πρώτη στροφή του τραγουδιού «Οι στρατιώτες του βάλτου». Ο Ες-Ες προχωρεί)

Όπου κι αν το μάτι ρίξεις
βάλτος και ξερά κλαδιά
τα πουλιά δεν κελαηδούνε
στην ξερή βελανιδιά.
Στρατιώτες του βάλτου

τραβάμε με φτυάρια
στο βάλτο.

Ο ΕΡΕΥΝΗΤΗΣ ΤΩΝ ΓΡΑΦΩΝ: Μα γιατί τσακωνόσαστε ακόμα και τώρα;

ΝΤΗΒΕΝΜΠΑΧ: Μη σε νοιάζει εσένα, ερευνητή, δεν καταλαβαίνεις εσύ. (Για τον Μπρυλ.) Αυτουνού εδώ το κόμμα υπερψήφισε χτες στο Ράιχσταγκ την εξωτερική πολιτική του Χίτλερ. Κι αυτός - (δείχνει τον Λόμαν) - λέει πως η εξωτερική πολιτική του σημαίνει πόλεμο.

ΜΠΡΥΛ: Όχι όμως αν είμαστε εμείς παρόντες.

ΛΟΜΑΝ: Μ' εσάς παρόντες έγινε κιόλας ένας πόλεμος.

ΜΠΡΥΛ: Άλλωστε η Γερμανία είναι πολύ αδύνατη στρατιωτικά.

ΛΟΜΑΝ: Πάντως στο γάμο σας με τον Χίτλερ του δώσατε προίκα ένα θωρηκτό.

Ο ΕΡΕΥΝΗΤΗΣ ΤΩΝ ΓΡΑΦΩΝ (στον Ντήβενμπαχ): Εσύ τι ήσουν; Σοσιαλδημοκράτης ή κομμουνιστής;

ΝΤΗΒΕΝΜΠΑΧ: Κρατιόμουνα απ' έξω.

ΛΟΜΑΝ: Κι όμως, τώρα είσαι μια χαρά μέσα, μέσα στο στρατόπεδο, δηλαδή.

Ο ΕΡΕΥΝΗΤΗΣ ΤΩΝ ΓΡΑΦΩΝ: Προσοχή!

(Ο Ες-Ες παρουσιάζεται ξανά. Τους παρατηρεί. Αργά αργά, ο Μπρυλ αρχίζει τη δεύτερη στροφή του τραγουδιού «Στρατιώτες του βάλτου». Ο Ες-Ες προχωρεί)

Πάνω κάτω παν οι σκύλοι
θάνατος είν' η φυγή.
Και κανείς δεν θα γλιτώσει
κλειδωμένη η φυλακή.
Στρατιώτες του βάλτου
τραβάμε με φτυάρια
στο βάλτο.

ΛΟΜΑΝ: (πετάει κάτω το φτυάρι): Όταν σκέφτομαι πως βρίσκομαι εδώ μέσα γιατί εξαιτίας σας δε μπόρεσε να γίνει το Ενωτικό Μέτωπο, μου 'ρχεται και τώρα ακόμα, να σου σπάσω το κεφάλι.

ΜΠΡΥΛ: Όστε έτσι, ε; «Η γινόμαστε αδέρφια ή σου σπάω το κεφάλι», ε; Ενωτικό Μέτωπο! Πουλί μου το ξέρω το τραγούδι σου: Θα σας ερχότανε καλά να μας φάτε τα μέλη.

ΛΟΜΑΝ: Όχι, αφήστε καλύτερα να σας τα φάει ο Χίτλερ. Είσαστε προδότες του λαού!

ΜΠΡΥΛ (έξω φρενών σηκώνει το φτυάρι εναντίον του Λόμαν, που κι αυτός έχει έτοιμο το δικό του): Θα σου δείξω εγώ!

Ο ΕΡΕΥΝΗΤΗΣ ΤΩΝ ΓΡΑΦΩΝ: Προσοχή!

(Αρχίζει να τραγουδάει βιαστικά την τελευταία στροφή του τραγουδιού. Ο Ες-Ες παρουσιάζεται πάλι, κι οι άλλοι μπαίνουν στο τραγούδι, ανακατεύοντας το τσιμέντο.)

Μα για μας δεν έχει θρήνους
ο χειμώνας θα χαθεί:
με χαρά θα ξαναδούμε
της πατρίδας μας τη γη.
Στρατιώτες του βάλτου
δεν πάμε πια με φτυάρια
στο βάλτο.

ΕΣ-ΕΣ: Ποιος φώναξε «προδότες του λαού»;

(Κανένας δεν απαντάει)

ΕΣ-ΕΣ: Δε βάζετε μυαλό. (Στον Λόμαν) Ποιος;

(Ο Λόμαν κοιτάζει τον Μπρυλ και δεν μιλάει)

ΕΣ-ΕΣ (στον Ντήβενπαχ): Ποιος;

(Ο Ντήβενμπαχ μένει σιωπηλός)

ΕΣ-ΕΣ (στον ερευνητή των γραφών): Ποιος;

(Ο ερευνητής δεν μιλάει)

ΕΣ-ΕΣ (στον Μπρυλ): Ποιος;

(Ο Μπρυλ δεν μιλάει)

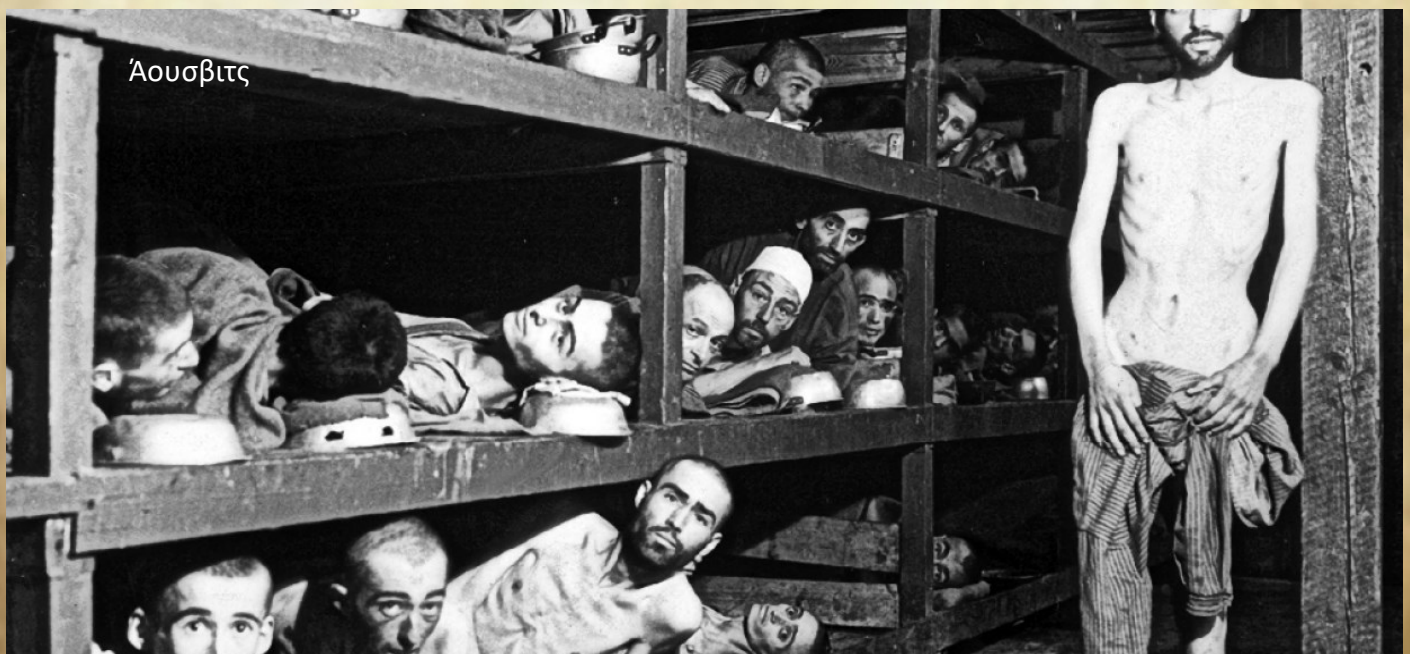
ΕΣ-ΕΣ: Σας δίνω άλλα πέντε δευτερόλεπτα, αλλιώς θα σας κλείσω στην απομόνωση μέχρι να τα τινάξετε.

(Περιμένει πέντε δευτερόλεπτα. Όλοι κοιτάζουν μπροστά τους, σιωπηλοί)

ΕΣ-ΕΣ: Εμπρός, στην απομόνωση.

Το κείμενο είναι μία σκηνή από τα 24 μονόπρακτα του Μπέρτολτ Μπρεχτ «Τρόμος και αθλιότητα του τρίτου ράιχ». Ο ίδιος ο συγγραφέας γράφει στις παρατηρήσεις του για το έργο:

Το «Τρόμος και αθλιότητα του Τρίτου Ράιχ» βασίζεται σε μαρτυρίες αυτόπτων και σε σημειώσεις εφημερίδων. Οι σκηνές τυπώθηκαν το 1938 από τον εκδοτικό οίκο Μάλικ της Πράγας αλλά δεν πρόφτασαν να διαχετευτούν εξαιτίας της χιτλερικής εισβολής. Μια επεξεργασία για την Αμερική ανέβηκε στη Νέα Υόρκη και στο Σαν Φρανσίσκο με τον τίτλο «Η ιδιωτική ζωή μιας κυρίαρχης ράτσας». Το βιβλίο γράφτηκε ανάμεσα στο 1935-1939 όταν ο Μπρεχτ ήταν ήδη εξόριστος.

Μια βόλτα στη γειτονιά των Τουρκοκρητικών της Αλικαρνασσού (Bodrum)...

ΕΝΑ ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΙΣ ΜΝΗΜΕΣ ΠΑΤΡΙΔΩΝ

Ελένη Ψαραδάκη*

Έχουν περάσει 100 χρόνια, μα οι μνήμες εξακολουθούν να περιδιαβαίνουν τα στενά σοκάκια της άλλοτε ελληνικής γειτονιάς, εκεί στα παράλια της Τουρκίας, στην τουριστική πλέον πόλη του Bodrum, της παλιάς Αλικαρνασσού. Τι κι αν πέρασε κιόλας ένας αιώνας από τότε, ο χώρος εξακολουθεί να κρύβει τα σημάδια του, σημάδια όμοια με τραύματα, που προσπαθούν να επουλωθούν με τη βοήθεια του χρόνου.

Από εκείνη την παραλιακή πόλη της Μικρασίας, αναχώρησαν, με την Ανταλλαγή Πληθυσμών του 1923, οι Αλικαρνασσεείς πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν μαζικά, στη συνέχεια, στο συνοικισμό Νέας Αλικαρνασσού στο Ηράκλειο της Κρήτης. Στην Αλικαρνασσό (το Bodrum), ακολουθώντας την αντίστροφη πορεία, πήραν τη θέση τους περίπου 400 μουσουλμάνοι πρόσφυγες προερχόμενοι από την Κρήτη, οι οποίοι άνοιξαν ξανά τις πόρτες των μικρασιάτικων, ανταλλάξιμων σπιτιών, για να στήσουν εκ νέου τις ξεριζωμένες ζωές τους στα νέα χώματα.

Όπως συνέβη και στις δύο πλευρές της Ανταλλαγής, χιλιάδες άνθρωποι βίωσαν την τραυματική εμπειρία του ξεριζωμού, έχοντας ως κύρια αποσκευή τους τις μνήμες από τους τόπους που εγκατέλειπαν για πάντα.

Οι μνήμες πατρίδων δεν ήταν όμως μονάχα οι αποσκευές, μα και οι γέφυρες που απέμειναν στο πέρασμα του χρόνου να συνδέουν τους προσφυγικούς πληθυσμούς με την καταγωγή τους. Οι τόποι είναι ιδιαιτέ-

ρως σημαντικοί, καθώς τα πάντα συμβαίνουν εντός τους και αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του πώς καθετί αποκτά μια ορισμένη μορφή και σημασία.

**Η Ελένη Ψαραδάκη είναι κάτοχος διδακτορικού τίτλου στην Κοινωνική Ανθρωπολογία. Το κείμενο βασίζεται στο βιβλίο της "Μνήμες Πατρίδων. Όψεις ταυτότητας στους Τουρκοκρητικούς του Bodrum" 2022, (εκδ. Ραδάμανθους)*

ΕΛΕΝΗ ΨΑΡΑΔΑΚΗ

ΜΝΗΜΕΣ ΠΑΤΡΙΔΩΝ

Όψεις ταυτότητας
στους Τουρκοκρητικούς του Bodrum

ΡΑΔΑΜΑΝΘΥΣ

Πόσες φορές δεν έχουμε σταθεί να κοιτάξουμε γύρω μας τα ίχνη του παρελθόντος που πλημμυρίζουν από εικόνες και συναισθήματα το νου. Σε κάθε γωνιά των τόπων, το παρελθόν αφήνει τα σημάδια του στο παρόν. Αυτά τα σημάδια είναι ορατά στο εσωτερικό των οικημάτων, στην αρχιτεκτονική των κτιρίων, στις όψεις των μνημείων που νοηματοδοτούν και συνθέτουν τις μνήμες μας.

Εκεί, λοιπόν, στη Kumbahçe Mahallesi του Bodrum, τη «Giritli Mahalle» (γκριτιρλί μαχαλέ, «κρητική γειτονιά»), όπως επικρατεί στον προφορικό λόγο των γηραιότερων κατοίκων, εγκαταστάθηκαν Μουσουλμάνοι ανταλλάξιμοι από την Κρήτη. Εκεί, πλάι στη θάλασσα, για να μπορούν να κάνουν ευκολότερα πλάι της ένα νοητό ταξίδι στο νησί, ένα ταξίδι στις μνήμες πατρίδων.

Μα, με το πέρασμα του χρόνου, αυτή η γειτονιά μετασχηματίστηκε, όπως συμβαίνει άλλωστε και με κάθε τόπο. Στα πιο κεντρικά σημεία της, η τουριστική ανάπτυξη είχε επηρεάσει την οικιστική ταυτότητα του τόπου σε μεγάλο βαθμό, με αρκετά παλιά σπίτια να έχουν μετατραπεί σε πανσιόν, καταστήματα, καφετέριες και εστιατόρια, αλλοιώνοντας σε σημαντικό βαθμό τη φυσιογνωμία της περιοχής.

Παρά τους μετασχηματισμούς του χώρου, ωστόσο, μπορεί ακόμα κανείς να αναζητήσει και να διακρίνει με μια προσεκτική ματιά την παλιότερη ταυτότητα του χώρου, τόσο στο χώρο όσο και στις προφορικές ιστορίες

των προσφύγων, οι οποίοι εξακολουθούν να κρατούν ζωντανή τη “δική τους” κρητική διάλεκτο.

«Εδώ ο μαχαλάς ήταν όλο Έλληνες πρώτα. [...] Ούλοι Έλληνες [...] και λέγανε από το Μποντρούμ ρουμ μαχαλά. (ρουμ = rum = ρωμέικος). Όντε ήρθαμε εμείς εδώ ελέγανε Γκιριτλί μαχαλέ (giritli mahalle= κρητική γειτονιά) [...] Αυτός ο μαχαλές ήτονε μόνο Κρητικοί [...] Μόνο Κρητικοί, μετά κι άλλα άτομα» (Συνέντευξη με Hüseyin, 01.06.13).

«Ακόμα το λένε κρητικός μαχαλές [...]. Όλοι οι Κρητικοί εμαζωχτήκανε εδώ, σ’ αυτά τα μέρη» (Συνέντευξη με Mustafa, 07.06.13).

«Αυτός ο μαχαλάς είναι όλοι ο γης τ’ αλλού akrabā, συγγενείς» (Συνέντευξη με Ali, 27.06.13)

Λέξεις “αιωνόβιες” με μια ζωντανή, κρητική προφορά που εξακολουθεί να αφήνει το αποτύπωμά της στο χώρο. Εκεί, στην πόλη του Bodrum, στα παράλια που είναι συνάμα τόσο μακριά και τόσο κοντά, εξακολουθούν να υπάρχουν κρυμμένα σημάδια κρητικότητας και προσφυγικής μνήμης γενικότερα. Τόσο στο λόγο των ανθρώπων, μα και στο χώρο, στα οικήματα, στα σοκάκια, που δεν καλύπτουν μονάχα τις ανάγκες επικοινωνίας ανάμεσα στους ανθρώπους, αλλά σηματοδοτούν και τη μετάβαση από τον ιδιωτικό στο δημόσιο χώρο, από την ιδιωτική στη δημόσια μνήμη. Σκηνές γνώριμες και οικείες στον ελλαδικό χώρο, συναντώνται και στη γειτονιά των Τουρκοκρητικών του Bodrum, όπου τα στενά σοκά-

κια, ανάμεσα στις εισόδους των σπιτιών, προσφέρονται για αυτές τις γειτονικές συναντήσεις, οι οποίες δίνουν την ευκαιρία στους ανθρώπους να ανακαλέσουν τις προσφυγικές ιστορίες τους και συνδυάζονται συχνά με συζητήσεις στη γλώσσα των προγόνων.

2022. Τη φετινή χρονιά συμπληρώνονται 100 χρόνια από το γεγονός της μικρασιατικής εκστρατείας και της προσφυγιάς που την ακολούθησε. Είναι φανερό ότι η μνήμη αποτελεί σύνθεση και κατασκευή του παρελθόντος και στηρίζεται στην αναδρομική επεξεργασία ενός προσωπικού βιώματος που αλληλεπιδρά με άλλες μνήμες, οικογενειακές, πολιτισμικές, εθνικές. Το περιβάλλον της οικογένειας έχει καθοριστικό ρόλο στην αναπαραγωγή της μνήμης, τόσο με υλικούς όσο και με λεκτικούς τρόπους και η μεταβίβαση της μνήμης μέσω των γενεών έχει ως αποτέλεσμα το μετασχηματισμό της και την υποκειμενική αντίληψη που έχουν οι αφηγητές για τις μνήμες τους. Σε κάθε περίπτωση, μιλώντας για προφορικές ιστορίες ζωής, που μεταφέρουν μνήμες στο πέρασμα του χρόνου, οι αφηγητές χρειάζονται στηρίγματα υλικά, για να διαμορφώσουν και να ενισχύσουν τις μνήμες τους.

Η μνήμη περιλαμβάνει πάντα στοιχεία του παρόντος, καθώς η ανάμνηση δεν μπορεί να αποσυνδεθεί από τις συνθήκες μέσα στις οποίες παράγεται. Επομένως, στην

κατασκευή και διαμόρφωση της ταυτότητας σημαντική θέση κατέχουν οι τόποι εγκατάστασης των προσφύγων, η υποδοχή και οι επιδράσεις που δέχτηκαν τα άτομα σε κάθε περίπτωση. Οι προσφυγικές μνήμες, παρόλο που με το πέρασμα των χρόνων μετασχηματίστηκαν, εξακολουθούν να εντοπίζονται στο χώρο και τις ζωές των ανθρώπων, αποτελώντας υπενθυμίσεις ενός παρελθόντος που έχει περάσει, αλλά δεν έχει χαθεί.

Από την παρουσίαση του βιβλίου στο Ηράκλειο

Το κρητικό και επτανησιακό θέατρο

Ομιλητής: Σπύρος Ευαγγελάτος

Σκηνοθέτης, Καθηγητής του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών, του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Επιστημονικές Επιμορφωτικές Διαλέξεις, 6/2/1996

“Νεοελληνικό Θέατρο (17ος-20ός αι.)”

Η Νεοελληνική δραματουργία: Συνέχεια και Τομές.

Από την κρητική αναγέννηση στο θέατρο του 20ού αιώνα

Το κρητικό και επτανησιακό θέατρο

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Το πρώτο θέμα της σειράς αυτής των διαλέξεων, είναι για το κρητικό και επτανησιακό θέατρο. Επειδή έχω την ελπίδα ότι απευθύνομαι κυρίως σε μη ειδικούς πλην κάποιων εξαιρέσεων που βλέπω ήδη στον χώρο, θα πρέπει να πω ορισμένα πράγματα, να προσδιορίσω τι σημαίνει κρητικό και επτανησιακό θέατρο.

Χρειάζεται να το προσδιορίσω όχι μόνο γεωγραφικά όπως καταρχήν ο όρος μας παραπέμπει, αλλά και σύμφωνα με τα ιστορικά και κοινωνικά δεδομένα της τότε εποχής και να δούμε ποιας εποχής είναι, ώστε να μπορούμε να έχουμε όλο το φάσμα μπροστά μας και από εκεί να προσπαθήσουμε να προσδιορίσουμε ποια είναι η αξία η ιστορική ή η ιδεολογική ή η θεατρική των κειμένων των οποίων σώθηκαν οι μαρτυρίες για θεατρικές παραστάσεις. Γιατί ασφαλώς όταν λέμε θέατρο, εννοούμε δύο βασικά σκέλη: Τη δραματουργία, αλλά και την θεατρική πράξη, το αν έγιναν, δόθηκαν παραστάσεις δηλαδή. Αυτό είναι πολύ σημαντικό, το ίδιο σημαντικό, για να μη σας πω ότι καμιά φορά το δεύτερο είναι σημαντικότερο, με την έννοια ότι θεατρικά έργα γράφονται καμιά φορά, αλλά δεν σημαίνει καθόλου ότι παριστάνονται. Μπαίνουν στο συρτάρι ή τυπώνονται...

....Όταν μιλάμε για κρητικό και επτανησιακό θέατρο, ο γεωγραφικός χώρος είναι σαφής. Χρειάζεται επίσης ένας χρονικός προσδιορισμός. Μιλάμε για την εποχή

της Βενετοκρατίας. Ξέρουμε ότι σταδιακά μετά την πτώση της Κωνσταντινουπόλεως, σιγά-σιγά όλος ο ευρύτερος ελλαδικός χώρος ή αν θέλετε ο υπό τον “ελληνικόν πολιτιστικόν ήλιον” χώρος, δηλαδή ο χώρος της ελληνιστικής ακμής, οι περιοχές της Μικράς Ασίας και βεβαίως της κυρίως Ελλάδος και ο νησιωτικός χώρος, κατελήφθη σιγά-σιγά από τους Τούρκους.

Τα νησιά παρεδόθησαν ή κατελήφθησαν τελευταία και από τους Φράγκους πέρασαν στους Τούρκους: το 1522 η Ρόδος, το 1571 η Κύπρος (μετά από βενετική κατοχή που δεν διήρκεσε ούτε 100 χρόνια: 1489-1570). Περισσότερο ανθεκτική ήταν η Κρήτη, όπου αδιαλείπτως από το 1204 ως το 1669 παρέμειναν οι Βενετοί.

Ο μεγάλος κρητικός πόλεμος και η προσπάθεια των Τούρκων να καταλάβουν την Κρήτη άρχισε το 1645. Οι Τούρκοι κατέλαβαν πρώτα τα Χανιά, τον επόμενο χρόνο το Ρέθυμνο και μετά άρχισε ο μεγάλος – 25 χρόνια, παραπάνω περίπου – πόλεμος, για να καταληφθεί ο Χάνδακας ή το Μεγάλο Κάστρο, το σημερινό Ηράκλειο.

Σ’ αυτά τα χρόνια του πολέμου, στην ουσία η Σητεία εγκαταλείφθηκε, δεν παραδόθηκε. Εγκαταλείφθηκε, έφυγαν οι κάτοικοι όλοι και κλειστήκανε στον Χάνδακα. Ωστόσο και μέσα στον πολιορκούμενο Χάνδακα από το 1646-1669, έχουμε θεατρικές παραστάσεις. Έχουμε τουλάχιστον αποδεδειγμένη δραματουργία που γράφτηκε εκείνη την εποχή.

Από το 1669 που πέφτει η Κρήτη ολοκληρωτικά στους Τούρκους επικρατεί πλήρες σκοτάδι. Για να καταλάβετε πόσο πλήρες σκοτάδι, έπρεπε να περάσουν 100 χρόνια για να έχουμε ένα δημοτικό τραγούδι, το

τραγούδι του Δασκαλογιάννη, που απέχει περίπου 100 χρόνια από την τουρκική κατάκτηση.

Τα Επτάνησα στάθηκαν πιο τυχερά. Τα Επτάνησα, άλλα νωρίτερα, άλλα αργότερα περιήλθαν στους Βενετούς. Η Κέρκυρα και η Ζάκυνθος ήδη από τον 15ο αιώνα περίπου, η Κεφαλονιά το 1500 ακριβώς, Χριστούγεννα, και η Λευκάδα πολύ αργότερα, το 1684 με τον 4ο ή 5ο βενετοτουρκικό πόλεμο, που ήταν εκείνη την εποχή ακριβώς. Η Λευκάδα είναι το μόνο νησί από τα Επτάνησα που είχαν καταλάβει οι Τούρκοι (1479) μαζί με μέρος της Στερεάς Ελλάδας, κοντά στην Πρέβεζα, απέναντι από την Αγία Μαύρα. Ωστόσο μιλάμε για έναν ευρύτερο χώρο, που εκτείνεται από την Κέρκυρα μέχρι τα Κύθηρα κάτω τα νησιά αυτά είχαν την τύχη – πλην της Λευκάδας – να μη τα πατήσουν ποτέ Τούρκοι.

Αυτός ο γεωγραφικός χώρος ενώθηκε καταυτόν τον τρόπο πολιτικά έως την κατάλυση της Γαληνοτάτης – έτσι ονομαζόταν η Βενετική Δημοκρατία. – Είναι σημαντικό ότι το πολίτευμά της ήταν περίπου σαν της Ιταλίας. Γιατί η Ρώμη, με την οποία για λόγους πολιτικούς δεν διατηρούσε και πολύ καλές σχέσεις, ήταν φέουδο του Πάπα. Από την άλλη μεριά ήταν οι Μεδικοί στην Φλωρεντία, ήταν οι Σφόρτσα (Sforza) στο Μιλάνο, ήταν με ηγεμόνες, με πρίγκηπες ή άλλους τιτλούχους τα κρα-

τίδια. Οι Βενετοί είχαν βέβαια μία δημοκρατία πατρικίων. Μη φανταστείτε ότι όλοι όσοι κατοικούσαν στη Βενετία εξέλεγαν την αρχή τους. Απλώς αυτοί οι πατρίκιοι, οι ευγενείς, εξέλεγαν ένα συμβούλιο των δέκα το οποίο ήταν πάντοτε πανίσχυρο, και τον Δόγη. Εν πάση περιπτώσει, αυτοί είχαν αναπτύξει μία πολύ αξιόλογη θαλασσοκρατορία, ένα πολύ σημαντικό δίκαιο και ήταν άτεγκτοι στο δίκαιό τους ακόμα και στις αποικίες όπως ήταν η Κρήτη και τα Επτάνησα.

Το 1797 ο Ναπολέων με την εκστρατεία του στην Ιταλία διέλυσε την Γαληνοτάτη Βενετική Δημοκρατία. Τότε αυτομάτως κατέλαβαν οι “Δημοκρατικοί” Γάλλοι τα Επτάνησα (1797-99), τους Γάλλους ακολούθησαν οι Ρώσοι, μετά ξαναήρθαν οι “Αυτοκρατορικοί” Γάλλοι (1807-1809) και τελικά οι Άγγλοι που έμειναν ως την ένωση με την Ελλάδα, το 1864. Έτσι αρχίζει μία άλλη περίοδος.

Εμάς ενδιαφέρει ο ενετοκρατούμενος χώρος, γιατί εκεί προσδιορίζεται ο όρος που έχει καθιερωθεί ως κρητικό και επτανησιακό θέατρο.

ΚΡΗΤΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Βέβαια, περιττό να πω, ότι η βενετική κατοχή ήταν πολύ πιο ανθρώπινη απ' ό,τι ήταν η τουρκική στον υπόλοιπο ελλαδικό χώρο, αλλά βέβαια αυτό είναι σχετικό, γιατί όπως απεδείχθη κατά τον κρητικό πόλεμο, ήταν τόσο κακή η συμπεριφορά της ενετικής εξουσίας στην Κρήτη, ώστε όταν κατέλαβαν οι Τούρκοι τα Χανιά και το Ρέθυμνο, σχεδόν όλο το μέρος του αγροτικού πληθυσμού πήγε με το μέρος των Τούρκων.

Έκαναν και μια έξυπνη και πονηρή πολιτική, οι Τούρκοι. Έφεραν έναν εκκλησιαστικό, τον οποίο έχρισαν δήθεν σαν Αρχιεπίσκοπο Κρήτης, ενώ ο καθολικός κλήρος δεν άφηνε παρά μονάχα πρωτοπαπάδες να υπάρχουν εκεί. Έκαναν κάτι τέτοιους ελιγμούς και συχνά παρατηρήθηκε το τραγικό φαινόμενο, στα λαγούμια που έσκαβαν, γιατί τότε ένα μεγάλο μέρος του πολέμου (της πολιορκίας του Χάνδακα) διεξήγετο κάτω, σκάβανε λαγούμια οι μεν, λαγούμια οι άλλοι. Οι μεν για να μπουν και να χτυπήσουν μέσα το κάστρο, οι άλλοι για να χτυπήσουν το στρατόπεδο. Και συναντιόντουσαν καμιά φορά οι λαγουμιτζήδες, έπεφτε κατά τύχη το ένα λαγούμι πάνω στο άλλο και γινόταν μάχη σώμα με σώμα και το τραγικότερο απ' όλα ότι ήταν Έλληνες με Έλληνες. Ήταν και αξιωματικοί βέβαια Ενετοί ή Τούρκοι, αλλά κυρίως ο μαχόμενος πληθυσμός ήταν Έλληνες. Όσοι δεν είχαν φύγει για τα Επτάνησα, για τη Βενετία ή για άλλες περιοχές, ήταν μέσα στο κάστρο κλεισμένοι.

Εν πάση περιπτώσει παρόλα αυτά, δεν υπάρχει σύγκριση με τον τουρκικό ζυγό, υπήρχε καταρχήν μία δυνατότητα προσβάσεως προς τα πνευματικά κέντρα της εποχής. Υπήρχε η δυνατότητα προσβάσεως νεαρών σπουδαστών στα πανεπιστήμια της Ιταλίας και ιδιαίτερα της Πάντοβα, γιατί η Βενετία δεν διέθετε η ίδια πανεπιστήμιο. Το πανεπιστήμιο της Παδούης που λέγανε οι παλιοί ή της Πάδοβα ή της Πάντοβα όπως θέλετε, ήταν κυρίως το λίκνιο του κρητικού και επτανησιακού σπουδαστικού χώρου.

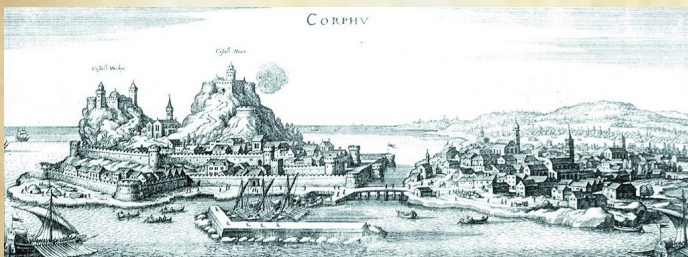
Βέβαια τυπογραφείο δεν άφησαν ποτέ στην Κρήτη να γίνει, δεν άφησαν και στα Επτάνησα με μία εξαίρεση μόνο του Νικοδήμου Μεταξά, ενός σπουδαίου λογίου εκκλησιαστικής παιδείας, ο οποίος στα Μεταξάτα της Κεφαλονιάς ίδρυσε ένα βραχύβιο τυπογραφείο, αλλά στην ουσία δεν λειτούργησε τυπογραφείο στους χώρους αυτούς. Δεν θέλανε, επίτηδες βέβαια, δεν αφήνανε.

Ωστόσο έχουμε εντοπίσει ότι υπήρξαν πολλές ιταλικές επιρροές στην Κρήτη στον τομέα της λογοτεχνίας, στην ποίηση ειδικότερα, στο θέατρο, στη ζωγραφική. Αν και δεν έσβησε η βυζαντινή παράδοση επιτελέσθη μία πρόσμειξη, ιδιαίτερα στα Επτάνησα, ορισμένων δυτικών στοιχείων με την εκκλησιαστική βυζαντινή παράδοση της εικονογραφίας. Επιδράσεις έχουμε και στη μουσική. Η μεν βυζαντινή μουσική, ιδιαίτερα στην Κεφαλονιά, είχε μία ιδιοτυπία την οποία διατηρούν ακόμα μέχρι τώρα απ' όσο γνωρίζω. Στην Κρήτη ο καθηγητής Νικ. Παναγιωτάκης εντόπισε και έντεχνο συνθέτη, τον Φραγκί-

σκο Λεονταρίτη, ο οποίος έζησε τον 16ο αιώνα. Ήταν δυτικής νοοτροπίας. Αυτός έκανε καριέρα και στο Μόναχο και στην Βενετία. Ήταν ένας εκκλησιαστικός συνθέτης, ελάσσονος σημασίας, αλλά ιστορικά πολύ σημαντικός για μας. Υπήρχε λοιπόν στον ενετοκρατούμενο χώρο μια γενική άνθηση. Και βεβαίως για τη λογοτεχνία αρκεί να αναφέρω τα έργα του κρητικού θεάτρου που θα μας απασχολήσουν και τον Έρωτόκριτο”.

Αλλά από την άλλη μεριά, χωρίς να έχουμε τόσο συνταρακτικά δείγματα ακμής, παράλληλα έχουμε μία αξιόλογη δράση και στα Επτάνησα.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΣΤΡΩΜΑΤΑ

Πρέπει ακόμα να πω μερικά λόγια για την κοινωνική διάταξη, τα κοινωνικά στρώματα που υπήρχαν τότε. Αναφέρομαι κυρίως πρώτα στην Κρήτη, γιατί πιο απλουστευμένα υπήρχαν παρόμοια και στα Επτάνησα.

Στην Κρήτη η ανώτερη τάξη, ήταν οι ονομαζόμενοι Ευγενείς Βενετοί. Δεν ήταν εκ Βενετίας, όλοι είχαν γεννηθεί στην Κρήτη, τρίτη, τέταρτη, πέμπτη και παραπάνω γενιά. Αλλά αυτοί είχαν τον τίτλο “nobili Veneti”, δηλαδή ήταν η ανώτατη αριστοκρατία. Ήταν εκείνοι οι οποίοι μπορούσαν να πάρουν υψηλότερα αξιώματα. Ο Δούκας της Κρήτης και το επιτελείο του διορίζοντο και έρχονταν πάντοτε από τη Μητρόπολη, από τη Βενετία. **Για άλλες θέσεις συμβούλων κλπ., παίρνανε γηγενείς Βενετοκρητικούς. Αυτή η ανώτερη τάξη ήταν καθολικοί.** Αν βαφτίζοσουν ορθόδοξος, έχανε την «nobili Veneta» την βενετική ευγένεια. Έπρεπε να μείνουν καθολικοί.

Οι καθολικοί ήταν μία μικρή μειοψηφία στο νησί. Όλη η ύπαιθρος ήταν ορθόδοξοι, όλοι ανεξαιρέτως – που λέει ο λόγος ανεξαιρέτως – αλλά και μέσα στις πόλεις οι καθολικοί ήταν μόνο μία μικρή κάστα ανθρώπων. Πέρα βεβαίως των υπαλλήλων που ερχόντουσαν, οι Βενετοί, αυτοί ήταν καθολικοί ούτως ή άλλως. Υπάρχουν μαρτυρίες ότι και αυτοί οι ίδιοι, βάζανε τα παιδιά τους να μάθουν ιταλικά, διότι δεν ξέρανε ιταλικά. **Επίσημη γλώσσα ήταν βέβαια η ιταλική και ιδιαίτερα η βενετική διάλεκτος.** Για να κάνεις καριέρα στο δημόσιο

έπρεπε να ξέρεις ιταλικά. Είχαν απωλέσει τη γλώσσα τους γιατί κάνανε συχνά κάποιες επιμειξίες μεταξύ ευγενών, οι οποίοι κατά παραχώρηση έπαιρναν κόρες ορθόδοξων, λέγοντας ότι από τα παιδιά τους τουλάχιστον ο πρωτότοκος θα βαφτιστεί οπωσδήποτε καθολικός. Μετά τον πρωτότοκο, αρχίζανε οι εκπτώσεις, βέβαια. Διότι η μητέρα άρχιζε τις πιέσεις. Αν μάλιστα καμιά φορά κάποιο μωρό κινδύνευε να πεθάνει, το βαφτίζανε στον αέρα ορθόδοξο, και αμέσως λέγανε “τώρα είναι ταμένος στον Άγιο Νικόλα, αποκλείεται, δεν μπορεί, θα γίνει ορθόδοξος”. Με τον τρόπο αυτό υποχωρούσε ο άλλος γονιός. Δεν υπήρχε και μεγάλος φανατισμός. Οι Βενετοί, εκείνη την εποχή λόγω του φόβου του Πάπα που ήθελε να πατήσει πόδι, κάνανε λίγο τους ανεξίτηλους. Όταν φτάνανε τα πράγματα πολύ στην άκρη, παίρνανε το μέρος των Λατίνων, των λατινοφρόνων, των καθολικών δηλαδή. Αυτή η ανώτερη τάξη είχε ελάχιστες δεκάδες οικογενειών.

Η εποχή που μας ενδιαφέρει είναι η εποχή της ακμής για το θέατρο, δηλαδή τέλη 16ου αιώνα, από το 1585 περίπου που εμφανίζεται ο Χορτάτης μέχρι το 1669 που πέφτει η Κρήτη. Εκεί ήταν λίγες δεκάδες ευγενών οικογενειών με τα μέλη τους, που δεν ήταν όλα ορθόδοξα.

Δεύτερη τη τάξει ομάδα κοινωνική, ήταν οι ονομαζόμενοι ευγενείς Κρητικοί, “nobili Cretensi”. Οι ευγενείς Κρητικοί μπορεί να ήταν ελληνορθόδοξοι, αλλά μπορεί να ήταν και κατά διαφόρους τρόπους εκπεσόντες γόνοι τέως καθολικών οικογενειών.

Το να πέσει κανείς από την βενετική ευγένεια, ένας λόγος ήταν λόγω οικονομικής ανέχειας, άλλος ήταν λόγω ταπεινής καταγωγής. Πώς ταπεινής; Ήταν νόθος. Οι μούλοι, όπως τους λέγανε τότε, ήταν πάρα πολύ σύνηθες φαινόμενο και στην Κρήτη και στα Επτάνησα. Και μάλιστα αυτοί αναγνωρίζονταν από τις διαθήκες. Δηλαδή ένας ευγενής έκανε μερικά παιδιά με την πρώτη γυναίκα του, αλλά έβρισκε και καμιά παραδουλεύτρα, ή κάτι τέτοιο, “παιδιά να υπάρχουν σου λέει”. Αυτά τα αναγνωρίζανε συνήθως. Βέβαια αυτό δεν σημαίνει ότι έπαιρναν τίτλο ευγενείας, αλλά λέγανε στη διαθήκη “αφήνω του μούλου μου του Γιώργη για να με θυμάται” και του άφηναν κανένα χωραφάκι.

Όλα ήταν δηλαδή μέσα στο παιχνίδι, σύμφωνα με την επικρατούσα “αξιοπρέπεια” του 18ου αιώνα και εδώ και στη Δύση. **Ας θυμηθούμε το δίκαιο της πρώτης νυχτός μέχρι τότε υπήρχε;** Σύμφωνα με αυτό ο φεουδάρχης όταν πάντρευε μια κοπέλα με ακόλουθό του, την

πρώτη βραδιά του γάμου κοιμόταν μαζί της ώστε να της κάνει την τιμή, να την καταστήσει εκείνος γυναίκα. Αυτό το έθιμο έμεινε ζωντανό ως τα τέλη του 18ου αιώνας περίπου. Ο Beaumarchais στους “Γάμους του Φίγκαρο” το σαρκάζει σαν ένα γεγονός το οποίο ίσχυε ακόμα εκείνη την εποχή. Δηλαδή μέχρι την Γαλλική Επανάσταση περίπου σε κάποιες ίσως πιο ακραίες περιοχές, όχι μέσα στο Παρίσι πιθανόν.

Οι ευγενείς Κρητικοί αποτελούσαν λοιπόν την δεύτερη τάξη. Αυτοί ήταν αριθμητικά πολύ περισσότεροι και ήταν είτε ευγενείς είτε αστοί που ανέβηκαν για λόγους οικονομικούς ή και λόγους πνευματικής αίγλης, μορφώσεως πιθανόν. Κάποιοι γιατροί, δικηγόροι. Όχι ακριβώς δικηγόροι. Οι δικηγόροι ξέρετε ήταν ειδική περίπτωση. Υπήρχαν καταρχήν οι διδάκτορες του δικαίου, οι οποίοι ανήκαν στην τάξη των ευγενών, ήταν ευγενείς και δεν ασκούσαν δικηγορικό επάγγελμα, δηλαδή σπανίως το ασκούσαν. Ήταν όμως και κάποιοι οι οποίοι ασκούσαν το επάγγελμα του δικηγόρου πρακτικά. Δηλαδή δεν είχαν σπουδάσει σε κανένα Πανεπιστήμιο.

Στα Επτάνησα υπήρχε ένας θεσμός που ήταν σε ισχύ ως τα τέλη του προηγούμενου αιώνα, οι υποδικηγόροι καθώς τους έλεγαν. Θυμάστε τους υπομηχανικούς; Οι υπομηχανικοί ήταν μέχρι τότε; Τώρα δεν υπάρχει ο όρος, είναι μειωτικός. Παλιά ήταν οι υπομηχανικοί, που τελειώνανε κάποιο κατώτερο έργο. Το επάγγελμα του δικηγόρου ασκούσαν λοιπόν κάποιοι υποδικηγόροι που τελειώνανε το γυμνάσιο, νυν λύκειο. Αυτοί κάνανε κανένα χρόνο κάποια σπουδή ή και εμπειρικά.

Στην Κρήτη οι δικηγόροι ήταν άνθρωποι μορφωμένοι, που είχαν γνώση του βενετικού δικαίου, ήταν κοινού κύρους και αναλάμβαναν ή διαιτησίες ή και να παραστούν σε δίκη ενώπιον του επισήμου βενετοκρητικού δικαστηρίου, να υποστηρίζουν τις απόψεις των πελατών τους. Αυτή ήταν η δεύτερη τάξη, που αριθμούσε αρκετές εκατοντάδες οικογενειών.

Η τρίτη τάξη ήταν οι αστοί. Οι αστοί ήταν – ποπολάρους τους λέγανε στα Επτάνησα – η πολυπληθέστερη τάξη από την αστική τάξη, από τα ανώτερα στρώματα. Από αυτήν προήλθαν αργότερα πνευματικοί άνθρωποι και ισχυρότατοι οικονομικοί παράγοντες, επιστήμονες και εκκλησιαστικοί βεβαίως ανώτερης μορφώσεως.

Και αφού μίλησα για μόρφωση, θέλω να σας πω ότι τα σχολεία που υπήρχαν τότε ήταν ιδιωτικά. Οι δάσκαλοι λειτουργούσαν με ειδικές συνθήκες συμβάσεως εργασίας. Έλεγαν δηλαδή στους γονείς των παιδιών “Θα μάθω στο παιδί σου αυτά τα γράμματα στο τάδε διάστημα ή θα του μάθω αυτή την τέχνη, θα δουλέψει μαζί μου, θα τρώει και θα κοιμάται τσάμπα μετά θα του δώσω δουλειά για τόσα χρόνια και μετά ας φύγει”.

Οι δε μορφωμένοι άνθρωποι και στην Κρήτη και στα Επτάνησα, οι “επισήμως” μορφωμένοι ήταν αυτοί που σπούδασαν σε ιταλικά πανεπιστήμια και ιδιαίτερα στην Πάντοβα. Αυτοί ήταν κυρίως ανωτέρας τάξεως και δεν ησχολούντο πάρα πολύ με τη λογοτεχνία. Αυτοί ήταν ιταλογράφοι και γράφανε ή και εξέδιδαν καμιά φορά στην Ιταλία κάποια έργα τους, με την ελπίδα του επαρχιώτη που θέλει να αναγνωριστεί στη μητρόπολη.

Ελληνικά καλά ξέρανε ελάχιστα άτομα βαθύτατης εκκλησιαστικής παιδείας. Αν δείτε τα έγγραφα των συμβολαιογράφων, διαθήκες κλπ. που γράφανε, αν δείτε δάσκαλο να γράφει – δάσκαλος που είναι και συμβολαιογράφος, κατά τεκμήριο μορφωμένο άτομο – μη μιλάτε περί ορθογραφίας. Η ορθογραφία ήταν φωνητική. Φορτουνατο στην Κρήτη, για παράδειγμα, υπήρχε πολύ διαδεδομένο το έθος να γράφουν ελληνικά με λατινικά ψηφία, τα λεγόμενα “φραγκοχιώτικα”. Ένα κορυφαίο παράδειγμα είναι ένας πολύ σημαντικός θεατρικός συγγραφέας ο Μάρκος Αντώνιος Φώσκολος που έγραψε τον “Φορτουνάτο”. Το χειρόγραφο του ποιητή μας σώζεται, είναι γραμμένο στα “φραγκοχιώτικα”.

Οι κατώτερες τάξεις ήταν από τη μια οι τεχνίτες των πόλεων – τα αστικά στρώματα – βαρελάδες, μπαρμπέρηδες, μικροστρατιωτικοί, μισθοφόροι και κάτι τέτοια και από την άλλη ο λαός της υπαίθρου: αυτές ήταν οι δύο τελευταίες τάξεις. Αυτές ζούσαν πιο επώδυνα, γιατί αυτές έπρεπε να επανδρώσουν τις αγγαρίες, τις γαλέρες, να φτιάξουν τα τείχη κλπ. κλπ.

Κάτι παρόμοιο υπήρχε και στα Επτάνησα. Ήταν οι ευγενείς χωρίς μεσάζοντα βαθμό τους ευγενικούς Κρητικούς. Ήταν οι ευγενείς που ήταν ευγενείς και μόνο και μετά ήταν οι αστοί και βεβαίως τα δύο λαϊκά στρώματα.

Για να γίνεις ευγενής, έπρεπε να αποδείξεις ότι τουλάχιστον επί δύο γενεές δεν είχε κερδίσει ένας πρόγονός σου χρήματα, με εξαίρεση το επάγγελμα του χρυσοχόου, που εθεωρείτο υψηλότερης τάξης.

Όταν άρχισε να πέφτει οικονομικά η Βενετία, πουλάγανε τους τίτλους συνέχεια “αρματώνω δυό γαλέρες και κόντες θα γίνω” λέγανε. Τα κοντέϊκα με αυτό τον τρόπο πουληθήκανε τα πιο πολλά. Μόνο που στα Επτάνησα υπήρχε μία βασική διαφορά. Υπήρχε μεταξύ των νησιών, για ιστορικούς λόγους, μεγάλη διαφορά στην εθνογραφική διάταξη του πληθυσμού, ας χρησιμοποιήσουμε αυτόν τον αδόκιμο όρο. Δηλαδή σε όλα τα νησιά υπήρχε ο γηγενής πληθυσμός που ήταν κυρίως ελληνικός. Βέβαια στην Κέρκυρα επειδή ήταν και πρωτεύουσα και πιο κοντά, αν θέλετε, στην μητρόπολη οι βενετόφρονες ήταν πολύ περισσότεροι από ότι ήταν στο Αργοστόλι της Κεφαλονιάς, στο Ληξούρι ή στη Ζάκυνθο. Η Κέρκυρα λόγω της θέσης της αλλά και του πλούτου της είχε προσελκύσει πολλούς στρατιωτικούς, που ήταν εξουσία εκεί, που έμεναν μέσα στη χώρα της και όχι στην ύπαιθρο.

Ίσως δεν είναι τυχαίο, ότι δεν μας έχει σωθεί ένα κερκυραϊκό θεατρικό έργο. Μπορεί να είναι σύμπτωση, αλλά μπορεί και να μην είναι. Όταν έχουμε από

την Ζάκυνθο, την Κεφαλονιά και μεταφράσεις ακόμα και από τα Κύθηρα τα καημένα. Τα λέω καημένα, επειδή είναι μικρά και κάτω-κάτω και μακριά μάλιστα σε σχέση με τη Βενετία.

Επίσης, οι Κερκυραίοι ήταν πάρα πολύ αυστηροί στην παροχή του τίτλου ευγενείας, το ίδιο και οι Ζακυνθinoί. Στην Κεφαλονιά αντιθέτως υπήρχε μία τάξη, δηλαδή στην ουσία θεωρητικώς η τάξη των ποπολάρων δεν υπήρχε. Όλοι ήταν μισοευγενείς. Λέει ένας ιστορικός, ότι ενώ κανονικά οι ευγενείς κάνανε τις συνελεύσεις τους σε μια αίθουσα ή σε ένα “παλάτζιο”, στην Κέρκυρα ή στην Ζάκυνθο, ήταν πάνω από πέντε χιλιάδες αυτοί οι ευγενείς της Κεφαλονιάς – πέντε χιλιάδες χωράει το Ηρώδειο – που συναθροίζονταν στην ύπαιθρο, όπου τους επισκέπτονταν και οι σέμπροι τους. Οι σέμπροι είναι αυτοί που καλλιεργούσαν τα κτήματά τους, δηλαδή δουλοπάροικοι σχεδόν. Έρχονταν με τα άλογά τους και γινόταν χάβρα των Ιουδαίων και όλους αυτούς τους δήθεν ευγενείς της Κεφαλονιάς, οι Κερκυραίοι και οι Ζακυνθinoί τους έλεγαν βρώμικους. Υπήρχε μία τέτοια διαφορά.

Τώρα, σ’ αυτόν τον χώρο υπήρχε ανά πάσα στιγμή, από την άλλη μεριά, ο τουρκικός κίνδυνος. Ξέρουμε ότι έχουν γίνει 4-5 βενετοτουρκικοί πόλεμοι μέχρι να φτά-

σουμε στον κορυφαίο, σ' αυτόν που κατέληξε η Κύπρος το 1570. Τέταρτος είναι αυτός. Οι ιστορικοί μοιράζονται, άλλοι λένε του 1680 τέταρτο, άλλοι λένε αυτόν πέμπτο.

Έγινε η Ναυμαχία της Ναυπάκτου (1571), νικήσανε τους Τούρκους, δεν το εκμεταλλεύτηκαν όμως οι δυτικοί ακολούθησε μια λήγκα, μία ιερά συμμαχία από τον Δον Χουάν από την Ισπανία κλπ. κλπ. Δηλαδή, όπως διαπιστώνουμε είναι μία πορεία ζωής αγχώδης πολιτικά, με καταπίεση, με την Δύση, και με μία διάρθρωση κοινωνικών τάξεων, η οποία αλλού είχε ρευστότητα, αλλού ήταν πιο σκληρή.

Ο ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Και πώς ήταν ο ιδιωτικός βίος, γιατί συνήθως μιλάμε για τον δημόσιο βίο. Πρέπει να θυμηθούμε ότι βεβαίως θεατρικά οικοδομήματα δεν υπήρχαν στην Κρήτη. Το πρώτο έγινε στην Κέρκυρα. Το 1680 άρχισε να χτίζεται και ολοκληρώθηκε γύρω στο 1700 περίπου το χτίσιμό του. Γύρω στο 1720 γίνανε οι πρώτες παραστάσεις. Το κτίριο υπάρχει, είναι το νυν Δημαρχείο Κερκύρας μεταλλαγμένο.

Πώς ήταν όμως η ζωή τότε. Η ζωή ήταν μία ζωή μαζεμένη, περιορισμένη. Οι πειρατές πάρα πολύ συχνά ορμούσαν, καίγανε τα παράλια. Ο "Λουτζαλής" ένας σπουδαίος μεταξύ εθνικού ήρωος και πειρατού, έκαψε, το 1571, όλο το Ρέθυμνο, όλη την επαρχία μέχρι τον

Μυλοπόταμο. Οι άνθρωποι, όσοι βέβαια είχαν την τύχη να μπορούν να κατοικήσουν μέσα στα τείχη, κλεινό-ντουσαν εκεί. Έγερση με την ανατολή του ηλίου και το βράδυ – κάτι που πια το έχουμε ξεχάσει εμείς, ακόμα και οι γονείς μου και οι παππούδες μου – μαζεμένοι στο σπίτι μόνο με το λυχνάρι, μόνο με την λάμπα κάποιος διάβαζε ένα ποίημα... Ήθελαν να ακούνε πολύ. Ο ένας διάβαζε, ήξερε καλύτερα γράμματα και οι άλλοι ακούγανε. Ήταν "η διασκέδαση" της εποχής. Είχαν βέβαια τα πανηγύρια. Στα καρναβάλια παίζανε κάποιες παραστάσεις.

Στην περίοδο του καρναβαλιού φαίνεται ότι εδίνοντο κάποιες δημόσιες παραστάσεις, πέραν των παραστάσεων σε σπίτια ευγενών, ήταν όμως ιταλόφωνες. Η παλιότερη μαρτυρία για τον χώρο αυτό τον ευρύτερο – Κρήτη και Επτάνησα – είναι ότι το 1571 παίχτηκαν στην Ζάκυνθο οι "Πέρσες" του Αισχύλου σε ιταλική γλώσσα.

Αλλά φαίνεται, χωρίς να έχουμε καμία ρητή απόδειξη, ότι εγένοντο και παραστάσεις σε ελληνική γλώσσα, σε δημόσιους χώρους. Για μένα, μόνο το καλοκαίρι μπορούσαν να γίνουν σε υπαίθριους χώρους, είτε στο καρναβάλι είτε και επί τη ευκαιρία κάποιων άλλων εορτών ή γάμων, σύμφωνα με μια μαρτυρία που υπάρχει ενός Κομνηνού Παπαδόπουλου. Οι γάμοι ήταν πάντα ευκαιρία για παραστάσεις.

Και στην Ιταλία όμως η ζωή ήταν μετρημένη. Οικονομικά σφιγμένα. Κάποιοι – όπως συμβαίνει πάντοτε – είχαν μεγαλύτερη άνεση. Προσπάθεια να ανέλθουν, να στείλουν τα παιδιά τους να σπουδάσουν. Έρωτες όπως συνήθως. Η γυναίκα κλεισμένη, τουλάχιστον θεωρητικά.

Έχω ήδη μιλήσει αρκετή ώρα και δεν έχω ακόμη αναφερθεί στα έργα, στα κείμενα του κρητικού και επτανησιακού θεάτρου. Εάν όμως δεν γνωρίσουμε, έστω σε αδρές γραμμές, την κοινωνία της εποχής στην οποία αναφερόμαστε δεν θα εκτιμήσουμε και κάποια στοιχειώδη ανάλυση των έργων που γέννησε. Γι' αυτό προτίμησα να μοιράσω τον χρόνο μου έστω και κατά το ήμισυ προς τον τομέα αυτό γιατί μόνο έτσι μπορεί να έχει μια κάποια σημασία η αναφορά των έργων και η προσπάθεια αποτίμησής τους.

ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

Από την Κρήτη μας σώζονται θεατρικά έργα από όλο το φάσμα της δραματουργίας που ανθούσε εκείνη την

εποχή στην Ιταλία. Δηλαδή, έχουμε τραγωδίες, κωμωδίες, ποιμενικές κωμωδίες, εκκλησιαστικό δράμα. Θέτω ένα ερωτηματικό σ' αυτό, θα εξηγήσω γιατί.

Δεν αναφέρω βεβαίως τον "Ερωτόκριτο" ως θεατρικό έργο, γιατί είναι ποιητικό μυθιστόρημα, ασχέτως αν πραγματοποιείται και αν μπορεί να γίνει παράσταση όπως έχει γίνει και να έχει μεγάλη απήχηση, όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά και στο εξωτερικό.

Τραγωδίες. Ποιες είναι οι τραγωδίες και πώς σώθηκαν. Το πώς σώθηκαν, είναι ενδεικτικό της πιθανής απήχησης που είχαν. Οι τραγωδίες που μας σώζονται και κατά παράδοση θεωρούνταν κρητικές, είναι τρεις. Η μία είναι η "Ερωφίλη" του Γεωργίου Χορτάτση. **Ο Χορτάτσης είναι ο παλαιότερος θεατρικός συγγραφέας. Είναι στην ουσία ο γενάρχης του νεοελληνικού θεάτρου.**

Είναι ένα κεφάλαιο το οποίο ο σεβαστός αείμνηστος δάσκαλός μας ο Γιάννης Σιδέρης έθετε λίγο εκτός συζητήσεως, γιατί του ερχόταν πολύ άβολη η Κρήτη και τα Επτάνησα και άρχιζε την ιστορία του από τον Χάση (1790) του Γουζέλη, το θέατρο των παραδουνάβιων περιοχών και της Οδησσού και μετά δεχόταν τα Επτάνησα μόνο με τον "Βασιλικό" του Μάτση.

Η ιστορική αλήθεια όμως δεν είναι αυτή. Η ιστορική αλήθεια είναι ότι **νεοέλληνας θεατρικός συγγραφέας ασχέτως διαλέκτου, ο πρώτος που γνωρίζουμε επωνύμως είναι ο Γεώργιος Χορτάτσης**, Ρεθύμνιος, ο οποίος φαίνεται ότι έζησε στην Κρήτη γύρω στα 1555 περίπου και πέθανε το 1610 πιθανότατα, αν οι έρευνές μου οι τελευταίες είναι όντως ορθές, κάτι που θα κληθεί να μου πεί η επιστημονική ομήγυρη μόλις δημοσιευτεί ένα νέο μελέτημά μου.

Εν πάση περιπτώσει και ασχέτως του μελετήματος αυτού και ασχέτως ποιος είναι ο Γεώργιος Χορτάτσης – γιατί υπάρχει ερωτηματικό, λέμε Γεώργιος Χορτάτσης. Ποιος είναι; Ή ποιας κοινωνικής τάξεως; Πότε ακριβώς έζησε; Αυτό, δηλαδή η ταύτιση ενός ονόματος με το υπαρκτό πρόσωπο που διαπιστώνουμε στα αρχεία και στα έγγραφα, μας δίνει την ταυτότητά του, τον χώρο του και μπορούμε να εκτιμήσουμε περισσότερο το ποιός είναι και τι προσέφερε. Ο Χορτάτσης υπηρέτησε και τα τρία είδη θεάτρου που ήταν πιο γνωστά, δηλαδή τραγωδία την "Ερωφίλη", κωμωδία τον "Κατσούρμπο", είναι όνομα ενός προσώπου και ποιμενική κωμωδία την "Πανώρια", που παλιότερα ονομάζαμε "Γύπαρης". Τα χειρόγραφα τα παλιά το λέγανε "Γύπαρης". Ένα νεώτερο που βρέθηκε, το λέει "Πανώρια".

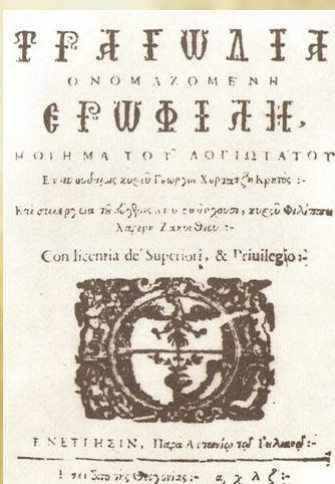
Για να πάμε κατά είδη και ξαναγυρνάμε στον Χορτάτση. Η "Ερωφίλη" που φαίνεται ότι γράφτηκε εκεί στα

τέλη του 16ου αιώνας, 1590, 1600, συμβατικά κάπου εκεί, είναι ίσως από πλευράς λογοτεχνικής ποιότητας, το σημαντικότερο νεοελληνικό έργο της περιόδου της βενετοκρατίας σε Κρήτη και Επτάνησα. Είναι ένα έργο το οποίο έχει μεγάλα προτερήματα και ικανά ελαττώματα. Το μεγάλο του προτέρημα είναι ότι πίσω από το έργο αυτό, στέκεται ένας αληθινός ποιητής, ένας άνθρωπος ποιητής όχι που γράφει στίχους, ένας άνθρωπος με όραμα, που αντιμετωπίζει τον κόσμο, που τολμάει να κρίνει στο μέτρο που επιτρέπεται την εποχή εκείνη, να σχολιάζει την κοινωνία. Που ξέρει να νιώθει πραγματικά τον έρωτα. Να μην είναι απλώς ρητορικός εκφραστής διανοημάτων. Ποιητής. Ο άνθρωπος που ζει καταστάσεις και που έχει το δώρο να μεταφέρει τις καταστάσεις του σε ανθρώπους του. Όταν σκεφτεί κανείς πρωταρχικά τα μεγάλα αισθήματα της ζωής, ο άνθρωπος απέναντι στη γέννηση, απέναντι στον έρωτα, απέναντι στον θάνατο, όταν μπορέσει να σκεφτεί όχι ρουτινιάρικα όπως τα λέμε όλοι μας. Όταν έρθει η στιγμή που ανακαλύπτει ξανά την αλήθεια των πραγμάτων και την προσφέρει έτσι ώστε να την γευτούμε εμείς με έναν άλλο τρόπο και να την επανανακαλύψουμε κι εμείς, τότε είναι ένας μεγάλος ποιητής. Και ανέφερα βέβαια τους τρεις μεγάλους σταθμούς της ανθρώπινης ύπαρξης, αλλά υπάρχουν και άλλοι, οι οποίοι συνδέονται με το πώς θα ζήσει, με το πώς θα φάει, με το ποια είναι η αγωνία του, με το πώς θα σκεφτεί, που είναι πάρα πολλά.

ΕΡΩΦΙΛΗ

Η "Ερωφίλη" έχει από τη μία μεριά μία συμβατική μεν διαγραφή χαρακτήρων, αλλά έξοχες καταστάσεις στους χαρακτήρες αυτούς. Δηλαδή, δεν θα αρχίσω να λέω τις υποθέσεις των έργων, γιατί είναι το ελάχιστον που μας ενδιαφέρει σήμερα. Πιο πολύ η ατμόσφαιρά τους μας ενδιαφέρει.

Είναι μία δραματική ιστορία. Η υπόθεση είναι εντελώς συμβατική. Ο Πανάρετος που υπηρετεί στο παλάτι του "Φιλόγονου" ενώ είναι γιός βασιλιά το έχει κρύψει για κάποιους λόγους. Ερωτεύεται την Ερωφίλη, και η Ερωφίλη τον ερωτεύεται. Έχουν κάνει έρωτα κρυφά και σε μια στιγμή που τον αποκαλύπτει ο βα-

σιλιάς, αμιγώς δημοκρατικών αρχών, τον σφάζει, βγάζει τα σωθικά του και της τα στέλνει να τα φάει. Βέβαια, το θέμα αυτό που τώρα μας φέρνει μια αηδία μόνο που το αναφέρουμε, ήταν μοτίβα της εποχής. Ας μη ξεχνάμε ότι το έργο που επηρέασε τον Χορτάτση, είναι η «Orbecche» 1547 του Τζαν Μπατίστα Giralaldi, γύρω στα 1550 ή '40, κάπου εκεί γράφτηκε το έργο και τυπώθηκε. Το ίδιο έργο επηρέασε τον Σαίξπηρ. Ο "Τίτος Ανδρόνικος" είναι επίσης ένα έργο που κόβουν γλώσσες, κόβουν χέρια, βιάζουν κλπ. Επηρεάστηκε κι αυτός από τον ίδιο συγγραφέα. Ήταν μία μόδα της εποχής.

Ανοίγω μία πολύ σύντομη παρένθεση. Όταν οι Ρωμαίοι πήραν στα χέρια τους την τραγωδία δηλαδή ο Σενέκας στην ουσία, παρεξήγησαν – λόγω ανικανότητας, δεν λέω προθέσεως – την αίσθηση του τραγικού με την αίσθηση του φρικιαστικού. Αυτή η παρεξήγηση γίνεται μέχρι τώρα.

Με λίγα λόγια τί θα πει τραγωδία; Τραγωδία είναι η προσπάθεια του ανθρώπου να υπερκεράσει τις πεπερασμένες δυνάμεις του. Προσπάθεια να ανοίξει παράθυρα προς το άγνωστο, να μιλήσει προς τα μυστήρια που κρύβει ο έναστρος ουρανός, χωρίς να είμαι θεολο-

γών, αμφιβάλλων παραμένω, αλλά νομίζω ότι ούτε ο πιο σκληρός υλιστής δεν θα αρνηθεί ότι κοιτάζοντας τον έναστρο ουρανό, υπάρχουν πράγματα τα οποία δεν μπορεί να ελέγξει το μυαλό μας. Δεν χρειάζεται να είσαι θεολογών για να το πεις αυτό. Πρέπει μονάχα να μην είσαι ηλίθιος για να το πεις. Δεν ξέρεις. Γαλαξίες, γαλαξίες και παρακάτω άλλοι και παρακάτω άλλοι. Πού τελειώνουν; Δεν τελειώνουν ποτέ. Μ' αυτές τις άρρητες δυνάμεις, υπάρχει μετά θάνατον ζωή; Τί είμαστε εμείς οι ίδιοι; Ποια η υπόστασή μας; Με αυτά προσπαθεί το τραγικό πρόσωπο να αναμετρηθεί. Και αυτό το βλέπουμε βέβαια στους Έλληνες τραγικούς, στον Σαίξπηρ, στις μεγάλες συνθέσεις του Μπετόβεν, στο Βέμπερ, στο Ελ Γκρέκο και σε άλλων μεγάλων καλλιτεχνών. Το πήραν οι Λατίνοι και μπλέξανε την έννοια της φρίκης με την έννοια του τραγικού δέους. Την ώρα που λέει ο Αισχύλος στον Αγαμέμνονα, στην πάροδο σε ένα σημείο, "υπάρχει Θεός αιώνιος" και μετά τη φράση που λες μπράβο θεολογεί λέει "και αν του αρέσει το όνομα, Δία κι εγώ τον ονομάζω". Κοιτάζτε σκέψις μέσα σε ένα στίχο. Ότι υπάρχει Θεός. Θέλετε τώρα να τον λέτε εσείς Δία; Λέγετέ τον Δία. Ότι υπάρχει, υπάρχει όμως. Λίγους

αιώνες μετά μετέτρεψε το τραγικό ρίγος σε κόψιμο χειρών, σε ξεριζώμα γλώσσας κλπ. κλπ.

Αλλά τέτοια γίνονται μέχρι σήμερα. Η γλώσσα φθείρεται. Όταν βλέπουμε σήμερα στην εφημερίδα “τραγικό δυστύχημα στην εθνική οδό, έξι έχασαν τη ζωή τους”, ουδείς μας σοκάρεται. Ωστόσο, είναι παραφορά της λέξης τραγωδίας, διότι η τραγωδία σημαίνει συνειδητή αναμέτρηση. Δεν είναι το ατύχημα, ο ατυχής δεν είναι τραγικό πρόσωπο. Είναι δραματικό, είναι φοβερό. Τραγικός ήρωας που συνειδητά “αναμετριέται” με το άγνωστο. Εν επί γνώσει του θα νικηθεί. Είναι προσωπική η καταβολή και προσωπική επιλογή.

Δεν μπορούμε να πούμε βεβαίως ότι έχει γράψει φιγούρες ο Χορτάτσης – προς Θεού – που σχετίζονται με τον Σαίξπηρ ή με τους αρχαίους τραγικούς. Αλλά είναι σίγουρο ότι σε σχέση με τα μοντέλα της εποχής του όπως έχουν διαπιστώσει οι Ιταλοί κριτικοί της λογοτεχνίας, είναι καλύτερη η “Ερωφίλη” από το πρότυπό του. Και κυρίως η γλώσσα του είναι συναρπαστική. Έχει καταστάσεις, έχει όραμα, είναι ποιητής. Τα ελαττώματά του είναι αυτά της εποχής και οι πλατειασμοί. Χρειάζεται ένα καλόγουστο και με γνώση κόψιμο που λέμε στο θέατρο, μία περικοπή, για να ανθίσει το έργο, το οποίο είναι πάρα πολύ ωραίο.

Θα έχω τη χαρά να το παρουσιάσω το καλοκαίρι με το Αμφιθέατρο, σε μια συνεργασία με το ΔΗΠΕΘΕ Κρήτης, με πρεμιέρα στην Κρήτη και με χωριστό κλιμάκιο του Αμφιθεάτρου που θα εδρεύει στην Κρήτη. Και παρά το γεγονός ότι έχω ασχοληθεί από πολύ νέος φιλολογικά με τον Χορτάτση, έχω κάνει πολλά άλλα κρητικά και άλλα κείμενα, είναι πρώτη φορά που θα ανεβάσω έργο του Χορτάτση.

Η τραγωδία αυτή σώθηκε, τυπώθηκε, χωρίς μέριμνα του συγγραφέα, πολλά χρόνια μετά τον θάνατό του, από χειρόγραφα που κυκλοφορούσαν. Τυπώθηκε με τερατώδη λάθη (επιμ. Ματθαίος Κιγάλας, 1637) και ξανατυπώθηκε μετά από έναν άλλο λογιότερο κρητικό εκδότη, ο οποίος προσπάθησε να επαναφέρει το γλωσσικό ιδίωμα του Χορτάτση στο μέτρο που μπορούσε (επιμ. Αλούσιος-Αμβρόσιος Γραδενίγος, 1676). Αυτό δείχνει ότι ο συγγραφέας το έγραψε, όπως λέει ο ίδιος, για διασκέδαση. Και επειδή άρεσε στον κόσμο και αντεγράφετο σε χειρόγραφα, το πήραν κάποιοι εκδότες και για οικονομικούς λόγους το τυπώσανε πολλά χρόνια μετά τον θάνατό του.

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΡΟΔΟΛΙΝΟΣ

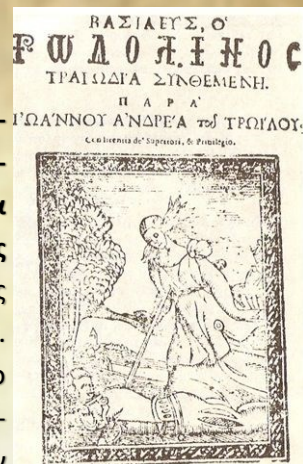
Η δεύτερη τραγωδία που σώζεται, είναι ο “Βασιλεύς Ροδολίνος” του Ιωάννη Ανδρέα Τρωίλου από το Ρέθυμνο της Κρήτης. Ήταν μεταγενέστερος αυτός. Έζησε στον 17ο αιώνα. Είχε φύγει στη Βενετία και το τύπωσε ο ίδιος και το αφιερώνει στον Θωμά Φλαγγίνη έναν σπουδαίο Κερκυραίο λόγιο και πλούσιο άνθρωπο.

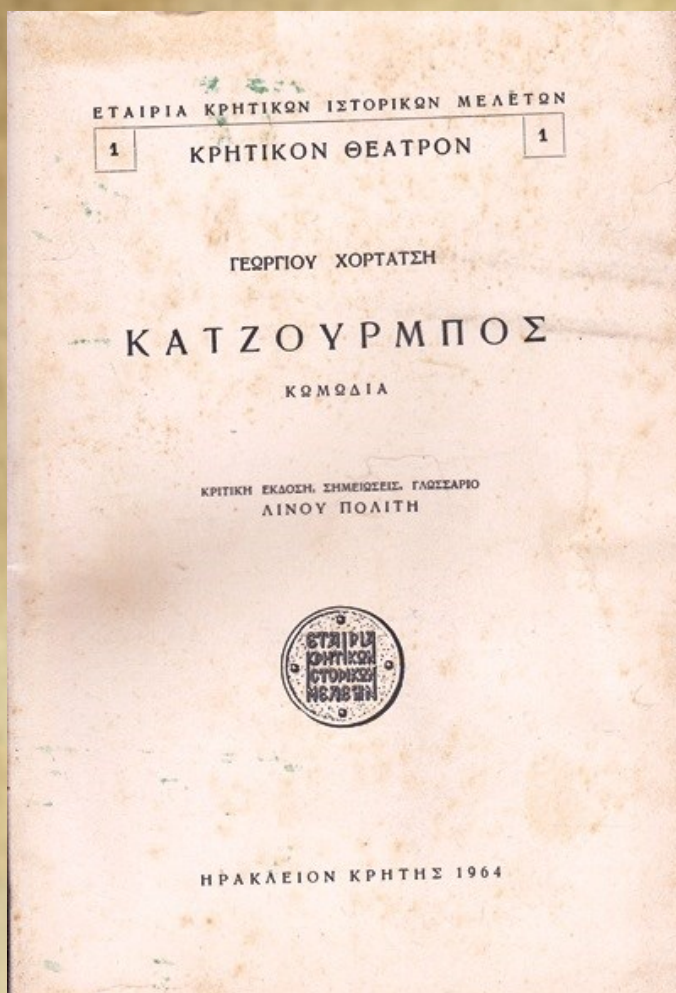
Και γράφει μέσα στον πρόλογό του, ότι «προς Θεού, δεν το γράψα εγώ αυτό το έργο για τα θέατρα, μόνο για να στο αφιερώσω». Δηλαδή το τύπωσε ο ίδιος. Δεν είναι αναξιόλογο έργο, είναι αξιόλογο. Μπορεί κάτω από τον Χορτάτση, αλλά αξιόλογο. Πάντως δεν γράφτηκε για να υπηρετήσει την θεατρική πράξη. Αυτό στηρίζεται σε ένα έργο του «Torquato Tasso», του πολύ μεγάλου ποιητή που λέγεται «ο Βασιλεύς Torrismondo» (Il Re Torrismondo).. Είναι ένα από τα ελάσσονα έργα του Tasso αλλά όταν είναι τόσο μεγάλος ποιητής και τα ελάσσονα έργα του είναι πλέον παραμερίζονα για τον εκρηκτικό μιμητή του.

Η τρίτη σώθηκε μόνο σε ένα χειρόγραφο. Είναι ο περίφημος “Νανιανός κώδιξ”, ενός Νάνι, ευγενούς Βενετού, που αγόρασε κάπου φαίνεται έξω από τη Ζάκυνθο κάτι νησάκια, αγόρασε έναν κώδικα και τον δώρισε στην “Μαρκιανή Βιβλιοθήκη” της Βενετίας και εκεί σώζονται διάφορα έργα.

Εκεί σώζεται ο “Φορτουνάτος” του Φώσκολου, σώζεται ένα αντίγραφο της “Θυσίας του Αβραάμ” και σώζεται και το μοναδικό χειρόγραφο από μία τραγωδία που λέγεται “Ζήνων”, αγνώστου ποιητού. Αυτή η τραγωδία εθεωρείτο μέχρι 25 ετών περίπου, ότι είναι έργο του κρητικού θεάτρου. Ο ομιλών αυτή τη στιγμή, είχε την τύχη να μπορέσει να δείξει ότι το έργο, το οποίο παίχτηκε στην Ζάκυνθο το 1682-83 πρώτη φορά και γράφτηκε στην Ζάκυνθο ή στην Κεφαλονιά, είναι επτανησιακό. Άποψη που έχει γίνει γενικά αποδεκτή και από τον τελευταίο κρητικό εκδότη, τον σπουδαίο λόγιο τον Στυλιανό Αλεξίου. Μονάχα ο Αλεξίου την χαρακτηρίζει αντί καθαρά επτανησιακή, κρητικοεπτανησιακή τραγωδία, γιατί λέει αυτός που το γράψε στα Επτάνησα μπορεί να ήταν Κρητικός. Πιθανόν, αλλά πρέπει να αποδειχθεί αυτό πριν το αποδεχτούμε. Το επτανησιακό είναι σίγουρο, γιατί έχουμε εσωτερικές μαρτυρίες του κειμένου.

Μάλιστα έχει γίνει για το θέμα αυτό μία προδρομική

γράφανε σε λατινική γλώσσα. Άρα είχαν το κοινό τους έτοιμο στα κολέγια. Όχι βέβαια στο ευρύτερο κοινό. Αυτός, Άγγλος, είχε γράψει λατινικά το έργο του και αυτό το έργο επιμελήθηκε ο άγνωστός μας Επτανήσιος ποιητής. Σίγουρα πρέπει να ήταν καθολικός και σίγουρα πρέπει να το γράψε υπηρετώντας την καθολική προπαγάνδα, αν και έχει αφαιρέσει πάρα πολλά στοιχεία τα οποία έχει το λατινικό πρωτότυπο. Δηλαδή είναι πιο ήπια η φιλολατινική προπαγανδιστική του τάση.

Βέβαια από την άλλη μεριά είναι ένα πολύ ενδιαφέρον έργο για μας, γιατί αφού είναι γραμμένο εκεί περίπου, στο 1682-83, είναι βαθιά στην εποχή του μπαρόκ και βλέπουμε ότι έχει επηρεαστεί από το θέατρο του μπαρόκ. Απαιτεί σκηνικές μηχανές μεγάλες, πολλά πράγματα, κάτι που δεν απαιτεί η “Ερωφίλη” ή η “Πανώρια”. Και είναι ένα έργο αρκετά αξιόλογο που βάσταξε μόνο για να παρασταθεί στη Ζάκυνθο που ξέρουμε ότι βεβαιωμένα παίχτηκε, ότι υπήρχε έστω και κατά πρωτόγνωρο τρόπο οργανωμένη μια θεατρική ζωή, που θα μπορούσε να παρουσιάσει ένα έργο που θα λέγαμε σήμερα σκηνικών αξιώσεων.

ΚΩΜΩΔΙΕΣ

μελέτη από έναν σημαντικό θεατρικό συγγραφέα και λόγιο επτανήσιο τον Διονύσιο Ρώμα, η οποία με οδήγησε να προχωρήσω και εγώ την έρευνα. Αυτός υπήρξε ένας από τους τελευταίους πανεπιστήμονες Επτανήσιους που ήταν και λογοτέχνης αξιόλογος και θεατρικός συγγραφέας αξιόλογος και άνθρωπος των γραμμάτων αξιόλογος. Ήταν πραγματικά μία από τις πνευματικές προσωπικότητες της Επτανήσου, αυτές που στον 19ο αιώνα και στις αρχές του 20ού υπήρχαν πολύ περισσότερες και παλαιότερα ακόμη.

Αυτή η τραγωδία “ο Ζήνων”, έχει ως πρότυπο ένα ομώνυμο δράμα του Ιησουϊτικού θεάτρου. Οι Ιησουίτες είχαν εντάξει, για λόγους προπαγανδιστικούς, στις δραστηριότητές τους θεατρικές παραστάσεις και γράφανε θεατρικά έργα, για να παίζονται στα κατά τόπους κολέγια τους. Από την Ανδαλουσία μέχρι την Πράγα και από την Τήνο – τρόπος του λέγειν στην Τήνο – ως την Αγγλία. Ο συγγραφέας, ο Joseph Simon, είναι Άγγλος Ιησουΐτης. Η υπόθεση αναφέρεται στον αυτοκράτορα του Βυζαντίου Ζήνωνα και έχει πολλές βυζαντινές δολοπλοκίες.

Οι Ιησουίτες είχαν εφεύρει και χρησιμοποιούσαν μία “εσπεράντο” – όπως έχει γίνει τώρα σαν “εσπεράντο” η αγγλική γλώσσα – κλειστών χώρων. Ποια; Τη Λατινική. Όλοι. Τσέχοι, Άγγλοι, Γάλλοι, Γερμανοί, όλοι οι Ιησουίτες

Αυτές είναι οι τραγωδίες που σώζονται. Οι κωμωδίες είναι πάλι τρεις. **Η παλιότερη είναι ο “Κατσούρμπος” του Χορτάτση.** Θέλω να πω ότι οι δύο πρώτες κωμωδίες, ο “Κατσούρμπος” και ο “Στάθης” – θα σας μιλήσω για τον “Στάθη” μετά – είναι σαφώς επηρεασμένες από την ονομαζόμενη λόγια ιταλική κωμωδία “commedia, erudita”, η οποία κατάγεται από τον Τερέντιο και τον Πλάυτο, τους Λατίνους μιμητές του Μενάνδρου, κωμικού ποιητή της νέας αττικής κωμωδίας.

Ο Τερέντιος και ο Πλάυτος επηρέασαν τους πρώτους Ιταλούς συγγραφείς, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται και ένας μεγάλος πολιτικός της εποχής ο Νικολό Μακιαβέλι. Έγραψε το έργο “Μανδραγόρας”, το οποίο είναι ίσως το μόνο της εποχής που παίζεται μέχρι τώρα. Μία πολύ ενδιαφέρουσα και ερεθιστική ιστορία, σαν ροζ ιστορία είναι σήμερα. Πρωταγωνιστεί ένας άνδρας που του λένε ότι για να κάνει παιδί, πρέπει η γυναίκα του να κοιμηθεί με έναν άλλο άνδρα. Αυτός ο βλαξ πείθεται, αλλά αυτός θα πεθάνει λέει άμα πάρει το βοτάνι. Και του δίνουν το βοτάνι και πάει ο πραγματικός εραστής, κάνουν δήθεν ότι πέθανε ο άλλος και ξεφτιλίζει την εκκλησία, ξεφτιλίζει την οικογένεια. Φοβερά τολμηρό για την εποχή του έργο. Δηλαδή ο παπάς και η μάνα της κόρης την πείθουν ότι πρέπει να το κάνει. Εν πάση

περιπτώσει πολύ πρωτοποριακό. Και αυτοί οι συγγραφείς επηρέασαν και τον Σαίξπηρ. Ας πούμε ο Αριόστο, που έχει γράψει ένα έργο “Οι υποκαθιστώντες κάποιον” που κι αυτό είναι σκαμπρόζικο. Είναι ερωτευμένος ο Γιάννης με την Γιαννούλα και ο Κώστας με την Κωστούλα. Αλλά η Κωστούλα αγαπάει τον Γιάννη και η άλλη αγαπάει τον άλλον. Και το βράδυ μεταμφιέζεται ο Κώστας σε Γιάννη και ο Γιάννης σε Κώστα, πάνε και κάνουν τη δουλειά τους και η καθεμία νομίζει ότι είναι με τον αγαπημένο της, ενώ είναι με εκείνον ο οποίος τη θέλει, ενώ αυτή θέλει τον άλλο.

Αυτό το έργο μιμήθηκε ο άγνωστός μας ποιητής του “Στάθης”, αυτή είναι η ιστορία. Και το ίδιο έργο μιμήθηκε και ο Σαίξπηρ στην δευτερεύουσα ιστορία της κωμωδίας του “Το ημέρωμα της στρίγγλας”. Αν θυμόμαστε το έργο, πέρα από το μοτίβο Κατερίνας-Πετρούκιου, υπάρχει και το μοτίβο του Λουκέντιου με την Μπιάνκα. Και εδώ έχουμε τον Τράνιο που υποκαθιστά το αφεντικό του και το αφεντικό του τον Τράνιο.

Είναι επηρεασμένος δηλαδή και ο Σαίξπηρ και ο άγνωστος ποιητής, που κατά πάσα πιθανότητα είναι και του Γεωργίου Χορτάτση ο “Στάθης”. Αυτή ήταν μιά παλιά μου εισήγηση, δεν μπορεί να αποδειχθεί, αλλά έχει γίνει γενικά σιωπηρώς σχεδόν αποδεκτή. Γιατί είναι η ίδια γραφή, το ίδιο ύφος, καίτοι το έργο αυτό σώζεται κομμένο αρκετά. Μας σώζεται μια επτανησιακή version, όπου έχει γίνει από πεντάπρακτη κωμωδία, τρίπρακτη κωμωδία. Αλλά και ο “Στάθης” και ο “Κατσούρμπος” που σας είπα πριν – που είναι παλιότερος μάλλον ο “Κατσούρμπος” – είναι επηρεασμένα από την λόγια ιταλική κωμωδία. Έχει απίθανες βωμολοχίες για την εποχή εκείνη, τόσο που να λέει κανείς, ενώπιον ποίου κοινού παρεστάθη το έργο αυτό. Μπορεί γυναίκες, κυρίες ευγενών να ακούν αυτά τα πράγματα τα οποία, ακόμη και σήμερα, μπορεί να σοκαρούν κάποιον συντηρητικότερων αρχών. Έχει φοβερές βωμολοχίες και σατιρίζει όλους τους ήρωες που εμφανίζονται: τον ψευτοπαλικαρά καπετάνιο – δηλαδή αξιωματικό καπετάνιο ο οποίος φοβάται μόλις βγει ένας πραγματικός κίνδυνος μπροστά του – τον στενοκέφαλο δάσκαλο που μιλάει λατινικά, τον γέρο-χούφταλο, που ερωτεύεται μία νέα κοπέλα, την προξενήτρα ή τη ρουφιάννα. Όλοι αυτοί είναι οι τύποι που ξεκίνησαν από τον Μένανδρο, και έγινε όλο αυτό το παράξενο

ταξίδι, δηλαδή Μένανδρος, Τερέντιος, Πλαύτος, Μακιαβέλι, Αριόστο κλπ. και από εκεί γύρισε πίσω στον “Κατσούρμπο” και στους Επτανησίους μεταγενέστερους. Αυτή είναι η δεύτερη κωμωδία και η τρίτη είναι ο “Φορτουνάτος” του Μάρκου Αντωνίου Φώσκολου που σας είπα προηγουμένως της οποίας σώζεται το πρωτότυπο.

Ο “Φορτουνάτος” γράφτηκε το 1655, μέσα στην καρδιά του πολέμου, δηλαδή 14 χρόνια πριν πέσει η Κρήτη. Στην πραγματικότητα δεν έπεσε, παραδόθηκε το Ηράκλειο με συμφωνία. Αυτή ήταν και η σωτηρία ημών των φιλολόγων, διότι όταν έγινε η συνθήκη και άδειασε όλη η πόλη, έμεινε ένας παπάς και ένας σκύλος. Τίποτα. Όλοι οι άλλοι φύγανε. Έτσι λέει η παράδοση, ένας παπάς και ένας σκύλος μείνανε στον Χάνδακα. Ο Μοροζίνι, ο οποίος αργότερα βομβάρδισε την Ακρόπολη, είχε βάλει όρο μέσα στο συμβόλαιο, να παραλάβουν και όλα τα κρατικά αρχεία και τα αρχεία των συμβολαιογράφων. Όχι για να βοηθήσει τις μετέπειτα γενεές των φιλολόγων, αλλά διότι ήλπιζε ότι σε ένα-δύο χρόνια θα γυρνούσε και με τον τρόπο αυτό θα γνώριζαν τί ανήκει στον καθένα. Έτσι τα έβαλε σε τρείς γαλέρες. Η μία βούλιαξε έξω από τον Κάβο Μαλιά. Οι άλλες δύο φτάσανε ως την Βενετία και πράγματι σήμερα έχουμε ένα τεράστιο πλούτο υλικού ιδιαίτερα για την Κρήτη.

Αυτό ήταν το τρίτο έργο, η τρίτη κωμωδία, στην οποία πάλι τα μοτίβα είναι τα ίδια. Τα ερωτευμένα ζευγάρια. Αλλά εκεί διαπιστώνουμε μια αμυδρή πρώτη εισαγωγή κάποιων ηθογραφικών θεμάτων. Δηλαδή, αν δεν με απατά η δική μου κρίση και το δικό μου γούστο, βλέπουμε μία σαφή διαφοροποίηση.

Απέχει και 60 χρόνια από τον Χορτάτση. Είναι δύο γενιές. Φυσικό είναι. Είμαστε πια πολύ βαθιά στην εποχή

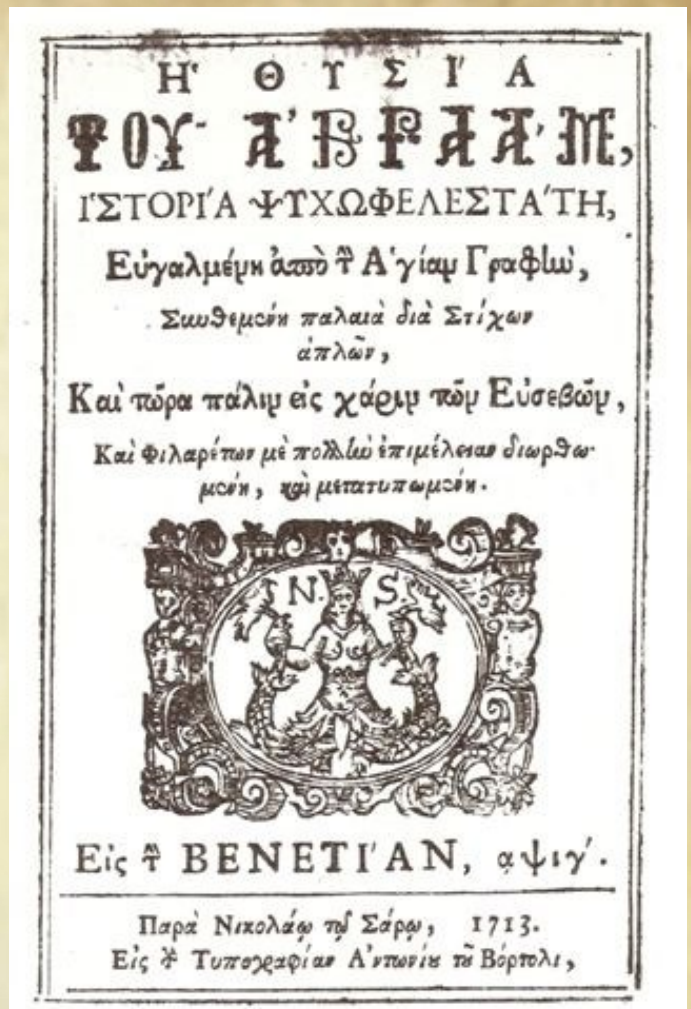
του μπαρόκ. Η “commedia dell’ arte” είναι στην ακμή της. Η λόγια κωμωδία “commedia erudita” ήταν από ερασιτέχνες, τη διαδέχθηκε η “commedia dell’ arte” που δεν είναι η κωμωδία της τέχνης, αλλά η κωμωδία των τεχνητών, επαγγελματική κωμωδία. Είναι το θέατρο που έβαλε τη γυναίκα στη σκηνή. Για πρώτη φορά. Μέχρι τότε παίζανε μόνο άνδρες. Όχι στην Αγγλία βέβαια. Στην Αγγλία μπήκαν πολύ αργά. Ο Σαίξπηρ είχε άνδρες. Εκεί βλέπουμε κάποια ηθογραφικά στοιχεία. Δηλαδή μυρίζει πιο πολύ Κρήτη ο δάσκαλος, παρόλο που μιλάει λατινικά, απ’ ότι είναι ο δάσκαλος του Χορτάτση κατά την κρίση μου.

Αυτές είναι οι κωμωδίες. Έχουμε και μία ποιμενική κωμωδία, που μας σώζεται με δύο τίτλους. Δηλαδή παλιότερο χειρόγραφο τη λέει “Γύπαρη” που είναι ο ήρωας του έργου, ένας ερωτευμένος νέος. Νεώτερο χειρόγραφο, ίσως εγκυρότερο, λέει το έργο “Πανώρια”, από την ηρωίδα του έργου. Δεν έχει σημασία και οι δύο πρωταγωνιστές είναι.

Αυτό ανήκει στην ονομαζόμενη ποιμενική ποίηση, και ξεκίνησε από την “Arcadia” του Jacobo Sannazaro, ενός Ιταλού λογοτέχνη, όπου Αρκαδία δεν ήταν ο νομός Αρκαδίας της Πελοποννήσου, ήταν ένας ιδανικός τόπος όπου θα ζούσε κανείς στην ύπαιθρο, στην εξοχή, σαν βοσκός, με έρωτες, και θα επικαλούνταν την θεά Άρτεμη να κατέβει μέσα στην ακμή του χριστιανισμού βεβαίως.

Αν δει κανείς τις γκραβούρες από βιβλία της εποχής, αυτοί δεν μοιάζουν με βοσκούς, είναι ντυμένοι σαν πρίγκηπες, οι οποίοι απλώς δεν βάλανε πολλά χρυσά για να κινηθούν χορεύοντας στα όρη της ιδανικής Αρκαδίας. Τα έργα αυτά μοιάζουν με κωμωδίες που όμως διαδραματίζονται μέσα στον χώρο της ιδανικής εξοχής, της ιδανικής υπαίθρου, όπου ζει κανείς κοντά στη φύση, μακριά από τις ραδιουργίες της αυλής και τα οικονομικά συμφέροντα. Η ποίηση αυτή, η βουκολική ποίηση, αντιπροσώπευε μία τάση φυγής. Είχε τεράστια επιτυχία στην Ιταλία και εν συνεχεία σε όλη την Ευρώπη Αυτή ήταν η “commedia pastorale”. Στη συνέχεια έγινε και μία αντίθετη, η “commedia pescatoria” των ψαράδων, όπου ο αγνός βοσκός αντικαταστάθηκε τώρα από τον αγνό ψαρά. Πάλι μία τάση φυγής.

Έχουμε ένα έργο του Χορτάτση, την “Πανώρια” όπως ήδη ανέφερα. Η υπόθεση περιστρέφεται γύρω από τον έρωτα δύο βοσκών του Γύπαρη και του Αλέξη για δύο βοσκοπούλες, την Πανώρια και την Ανθούσα. Το έργο είναι γεμάτο από υπερβολές που βεβαίως σήμερα η “Πανώρια” με ένα καλόγουστο ανέβασμα, μπορεί να

γίνει ένα θελκτικό έργο. Να μη το κάνει κανείς παρωδία γιατί είναι λάθος, αλλά να του βρεί το σφυγμό του, ώστε εκείνη η υπερβολή, με ένα σχόλιο σημερινό να μπορέσει να λειτουργήσει. Μόνο που το σχόλιο δεν πρέπει να είναι παρωδία. Τότε είναι υπεκφυγή, δεν είναι λύση.

Το τελευταίο έργο του κρητικού θεάτρου που μας σώζεται, είναι “η θυσία του Αβραάμ”. “Η θυσία του Αβραάμ” είναι έργο αγνώστου ποιητή. Από πολλούς προσγράφεται στον Βιτσέντζο Κορνάρο, όμως δεν έχει αποδειχθεί αυτό. Φαίνεται ότι είναι γραμμένο το 1635 και σαν πρότυπο έχει ένα έργο “ο Ισαάκ” του Γκρότο.

Ο Λουίτζι Γκρότο ήταν ένας πολύ αξιόλογος Ιταλός ποιητής και θεατρικός συγγραφέας του 16ου αιώνα. Το έργο αυτό, μετά το θάνατό του, το τύπωσε ο γιός του, γι’ αυτό και δεν έχει σκηνικές οδηγίες και αυτό ήταν το πρότυπο. Ωστόσο, ενώ εν πάση περιπτώσει ο Γκρότο χωρίζει το έργο και λέει πρώτη πράξη, στο σπίτι του Αβραάμ, δεύτερη πράξη, πάει στο βουνό, κλπ. εκεί ο Έλληνας τα έχει γράψει όλα μαζεμένα και υπάρχει ένα τέτοιο μπέρδεμα που έχει προβληματίσει πάρα πολύ τους μελετητές του. Έχουν ακουστεί τα πιο απίθανα πράγματα. Ότι είναι σαν μίμηση της βυζαντινής αιογραφίας, που έχει κάτω το σπίτι του Αβραάμ και ότι επάνω είναι το βουνό που θυσιάζει τον Ισαάκ. Στην βυζα-

ντική αγιογραφία συντίθενται όλα μαζί. Άλλος λέει ότι είναι επίδραση δυτικών μυστηρίων. Ουδέποτε όμως στην Κρήτη είχαμε δυτικά μυστήρια. Άλλος λέει ότι είναι καινοτόμος, ρηξικέλευθος, πρωτοπόρος συγγραφέας της εποχής του. Κοντεύουμε να τον βγάλουμε ότι είναι και ο Σάμουελ Μπέκετ. Εγώ έχω υποστηρίξει ότι είναι ένα είδος αφηγηματικής ποίησης σε διαλογική μορφή. **Δηλαδή πήρε αυτός ένα θεατρικό έργο, δεν το έγραψε με σκοπό να παιχτεί. Το έγραψε έτσι για να κυλάει ο λόγος και αφού είχε ένα πρότυπο θεατρικό έργο, δεν είχε λόγο να προσθέσει ανάμεσα ένα ποιητή, όπως έκανε ο Κορνάρος στον “Ερωτόκριτο”.**

Πάντως, από πλευράς ποιότητας κειμένου, “η θυσία του Αβραάμ” είναι ένα από τα εντελώς κορυφαία έργα. Δηλαδή “Ερωτόκριτος”, “Ερωφίλη”, “Θυσία του Αβραάμ” και μετά η “Βοσκοπούλα”, είναι τα κορυφαία έργα της Κρητικής λογοτεχνίας. Είναι ένα έργο το οποίο έχει αδρά δομημένους χαρακτήρες, απλοϊκά αλλά αδρά, έξοχο στίχο και κυρίως δομείται μία αληθινή ψυχή από κάτω. Το έργο είναι ελληνικό, ούτε εβραϊκό, ούτε ιταλικό. Είναι ελληνικό, ασχέτως αν ο μύθος του είναι από την Αγία Γραφή.

Παράλληλα έχουμε μία μετάφραση από τον Πιστό Βοσκό, “il pastor fido”, ένα κλασικό έργο πάλι ποιμενικής ποίησης του Ιταλού Τζαν Μπατίστα Guarini. Υπάρχει μία μετάφραση του έργου με τίτλο “Ο πιστικός βοσκός” στην Κρήτη, στις αρχές του 17ου αιώνα, ανωνύμου, δεν ξέρουμε ποιος είναι ο μεταφραστής. Ενώ παράλληλα είχε αρχίσει και στα Επτάνησα, πριν από την πτώση της Κρήτης, να εμφανίζεται η λογοτεχνική δημιουργία. Είχαμε άλλη μία μετάφραση περίπου την ίδια εποχή, μέσα 17ου αιώνα (1650), από έναν Μιχαήλ Σουμμάκη ή Μιχαήλ Συμμαχικόν, Ζακυνθινό πάλι του “il pastor fido” με τίτλο: Παστόρ Φίδος ήγουν Ποιμήν Πιστός.

Έχουμε επίσης και ένα πρωτότυπο έργο, την “Ευγένια” του Θεοδώρου Μοντσελέζε. Το όνομα είναι βενετσιάνικο, αλλά είναι Ζακυνθινός ο συγγραφέας. Είναι το παραμύθι της κουτσοχέρας. Ένα παραμύθι που η κακιά μητριά στέλνει στο δάσος δύο πληρωμένους μπράβους να σκοτώσουν την κοπέλλα. Αυτοί της κόβουν τα χέρια όμως σώζεται και η Παναγία της ξαναδίνει τα χέρια της. Ένα παράξενο έργο – πρότυπό του το “Rappresentazio di Stella” – το οποίο είναι μεταξύ θρησκευτικού δράματος, κωμωδίας και θεάματος. Υπάρχει και μία σκηνή κονταροχτυπήματος μέσα εκεί. Και αυτό τυπώθηκε το 1645-46, ένα χρόνο διαφορά από τον “Βασιλέα Ροδολίνο”, πάλι στην Βενετία από το ίδιο τυπογραφείο. Τυπώθηκε

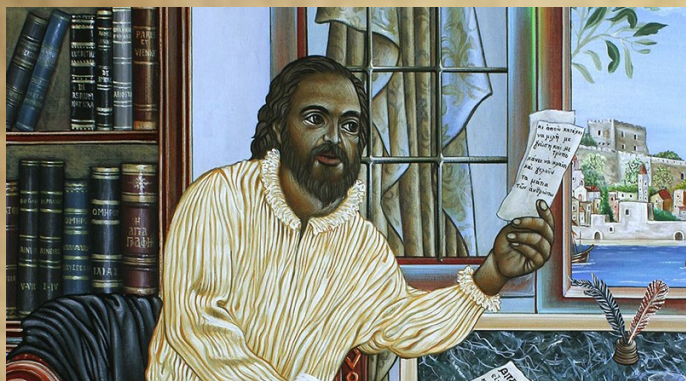
όχι με φροντίδα του συγγραφέα, κάποιος το βρήκε και το έδωσε να τυπωθεί.

Την ίδια εποχή έχουμε στην Κεφαλονιά κάποια κωμωδία, της οποίας σώζεται μονάχα ο πρόλογος ή είναι πρόλογος πολλαπλής χρήσεως, για πολλές κωμωδίες. Ο τίτλος, όπως μας σώζεται σε ένα χειρόγραφο που πρωτοδημοσίευσε ο σοφός Κεφαλονίτης λόγιος ο Παναγιώτης Βεργωτής, στον οποίο έχει αφιερώσει εκτενή μελέτη ο αγαπητός δάσκαλος Γεώργιος Γ. Αλυσανδράτος, λέει “Πρόλογος εις έπαινον της περίφημου νήσου Κεφαλληνίας πατρίδος μας και της των Ενετών αριστοκρατίας”. Και ενώ τα έχει όλα τόσο καθαρευουσιάνικα, λέει της περίφημου και όχι της περιφήμου. Αυτός είναι ένας πρόλογος που φαίνεται από την εσωτερική μαρτυρία ότι είναι γραμμένος πριν πέσει η Κρήτη στους Τούρκους, δηλαδή γύρω στο 1650-60 κάπου εκεί. Πάντως προ του ‘69 οπωσδήποτε, πράγμα που μαρτυρεί ότι υπήρχε θεατρική ζωή στα Επτάνησα και στην Κεφαλονιά από τον 17ο αιώνα.

Μαρτυρία θεατρική σχετική με το θέατρο της Κέρκυρας έχουμε μόνο μία, η οποία σχετίζεται με την Κέρκυρα μόνο κατά τούτο, ότι ο συγγραφέας της ήταν Κερκυραίος. Στην ουσία όμως αφορά ένα ιταλικό θεατρικό έργο. Υπήρχε ένας συγγραφέας πολύ παλιός, ο Αγκοστίνιο Ricchi, Ιταλός ο οποίος έγραψε μία κωμωδία “Οι τρεις Τύραννοι” και δεν είναι άνθρωποι οι τύραννοι, είναι ηθικές αρχές. Σε μία πράξη του – πράγμα συνηθισμένο ότι βάζανε διαλέκτους στις κωμωδίες – ο συγγραφέας ήθελε ένα κομμάτι να είναι γραμμένο σε νεοελληνική γλώσσα, με κάποιους καπεταναίους που τσακωνόντουσαν ελληνικά. Και ανέθεσε στον Νικόλαο Σοφιανό, διαπρεπή λόγιο Κερκυραίο, να γράψει το ελληνικό μέρος της κωμωδίας του “Τρείς Τύραννοι”, κωμωδία που εξεδόθη το 1533.

Έχουμε μία έστω μακρινή από σπόντα σχέση της Κέρκυρας με το θέατρο, όπως έχουμε και μία άλλη που ενετόπισε στη Βενετία ο Άλφρεντ Βίνσεντ, Άγγλος καθηγητής του Πανεπιστημίου του Σίδνευ, όπου σε ένα αντίτυπο μιάς ιταλικής κωμωδίας που λέγεται “Το κορίτσι” (La fanciulla), γράφει επάνω “αυτή η κωμωδία αναγνώστηκε στην Κέρκυρα στις 5 Φεβρουαρίου του 1593 ή 83”. Κέρκυρα

Μετά από τον Μοντσελέζε, έχουμε στην Κεφαλονιά τον σημαντικότερο Επτανήσιο θεατρικό συγγραφέα του 18ου αιώνας, που είναι ο Πέτρος Κατσαϊτης. Αυτός ήταν Ληξουριώτης ποιητής που έζησε από το 1665 περίπου έως το 1738-42. Αυτού σώζονται δυο θεατρικά έργα

“η Ιφιγένεια” (1720) και “ο Θυέστης” (1721) και ένα άλλο έμμετρο κείμενο “Κλαθμός Πελοποννήσου”.

Η “Ιφιγένεια” είναι ένα έργο που έχει ως πρότυπό του την ομώνυμη τραγωδία του Lodovico Dolce. Στην τελευταία πράξη το κλίμα αλλάζει εμφανίζονται τύποι και καταστάσεις της Commedia dell’ arte. Ο Μπουρλάκιος πάει να βρει σε ένα φαρμακείο (σπετσαρία) κονφετούρες, γλυκά για τον γάμο. Άλλο επεισόδιο, είναι ότι κάτι μπράβοι κυνηγάνε να δείρουν τον μάντη Κάλχα (Χαλκιά στο έργο) γιατί έκανε λάθος μαντεία και παρ’ ολίγο να σκοτώσουν την κόρη του βασιλιά. Και έχουμε πάλι κωμικά δρώμενα, που ελάχιστα συνδέονται με το κυρίως έργο. Και ένα άλλο, έχει πάει ο Τιμπούρτζιος σε μια ταβέρνα κεφαλονίτικη να αγοράσει κρασί, για να έχουν να πιούν το βράδυ για το γάμο και ρίχνεται σαν σαλιάρης γέρος στην ταβερνιάρισα και κυρίως μια μικρότερη που είναι εκεί κοντά και τελειώνει πάλι το έργο με ένα ξέσπασμα χαράς με τους γάμους.

Ο “Θυέστης” είναι πιο σοβαρό έργο. Κι αυτό είναι μίμηση του Σενέκα. Είναι ένα έργο που κι αυτό το έχω ανεβάσει κι εγώ παιδί, πολύ νέος, το ‘64 στις πρώτες μου σκηνοθεσίες. Είναι πιο δραματικό έργο. Δεν είναι κωμωδία, παρά μονάχα στην τελευταία μισή πέμπτη πράξη, όπου βάζει την Κλυταιμνήστρα να μιλάει σαν κουτσομπόλα γυναίκα του λαού. Λέει: “Η πεθερά μου μου έκανε αυτά”. Κάτι απίθανα πράγματα τα οποία εκεί σε προβληματίζουν γιατί πάει τόσο δραματικά το έργο. Φαίνεται δεν το άντεχε, ήθελε να το κάνει αυτό που λέμε “εμπορικό”. Πάντως είναι μια πολύ αξιόλογη παρουσία.

Μετά είναι ο Σαβόγια Ρούσμελης ή Σουρμελής. Αυτός είναι Ζακύνθιος ποιητής του 1745 περίπου και έγραψε δυο-τρία έργα: “Η Κωμωδία των Ψευτογιατρών”, Οι “Μωραΐτες”. Είναι πια ηθογραφικές κωμωδίες.

Δηλαδή έχουμε πρώτα τον Φορτουνάτο, μετά τον Κατσαΐτη, που βάζει κάποια ηθογραφικά στοιχεία και μετά σαφώς τον Ρούσμελη, που αναφέρεται σε πραγματικά γεγονότα. Στην “Κωμωδία των Ψευτογιατρών”, οι κομπογιανίτες ήταν γιατροί που ήρθαν από τα Γιάννενα

και εξαπατούσαν τους Ζακυνθινούς. Στην πλοκή του έργου μπαίνει ο Κεφαλονίτης καμπούρης, ο οποίος ξεγελάει και τους μεν και τους δε, και τους απατεώνες και τα θύματα, τους αρπάζει λεφτά και στο τέλος το σκάει ως άλλος μικρός μίνι Επτανησιακός Ιάγος.

Η Γλυκερία Πρωτοπαππά-Μπουμπουλίδου επάλεψε για το έργο του Σαβόγια Ρούσμελη και το πρόβαλε πολύ με αξιόλογες εκδόσεις. Εκείνη την εποχή, 1745, έχουμε και τη μετάφραση-διασκευή του “Αμύντα” του Targuato Tasso από άγνωστο ποιητή. Τον ενετόπισα εγώ ύστερα από μία σειρά ερευνών αστυνομικής και χιουμοριστικής υφής. Συγγραφέας-διασκευαστής του είναι βεβαιωμένα ο Γεώργιος Μόρμορης ιατροφιλόσοφος από τα Κύθηρα που το έγραψε και το ετύπωσε όταν ήταν φοιτητής στην Βενετία. Δηλαδή έχουμε και μία τσιριγώτικη παρουσία.

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ

Τελειώνει ο 18ος αιώνας με την πτώση της Βενετίας. Λίγα χρόνια πριν γράφεται ένα έργο θρύλος του επτανησιακού θεάτρου, **“Ο Χάσης” (1790) του Γουζέλη.** Ένα έργο θρύλος, το οποίο – συγγνώμη που αναφέρω τον εαυτό μου, αλλά λίγα ψώνια σαν εμένα που ασχολήθηκαν μ’ αυτά τα πράγματα, γι’ αυτό και το αναφέρω – κατόρθωσαν ν’ ασχοληθούν με αυτό. Εγώ πολύ νέος ασχολήθηκε μαζί του και μόνο σε μία διασκευή σε σύντμηση γιατί ολόκληρο το κείμενο ήταν αδύνατον. Όταν μία φορά ο Άλκης Αγγέλου ανέθεσε στον Γιώργο Αλίσανδράτο να το εκδώσει στην σειρά του “Ερμή” που ήταν τότε η Νέα Ελληνική Βιβλιοθήκη, μου λέει: “Σπύρο μου, αμφιβάλλω αν ανήκει το έργο αυτό πλήρως στην ελληνική γραμματεία. Τα βενετσιάνικα στοιχεία του είναι τόσο πολλά”. Γιατί πράγματι, θέλει μία παρέμβαση σκηνοθετική. Φιλολογικά είναι πάρα πολύ δύσκολο να αποκατασταθεί. Αλλά έχει κομμάτια εκπληκτικά. Ο Γουζέλης ήταν ένας λόγιος άνθρωπος. **Το έγραψε 16 χρόνων, παιδί, αυτό το έργο. Και έχει μία πολύ ωραία έκφραση. Αργότερα έγινε Φιλικός, πήρε μέρος στον αγώνα του ‘21. Μετέφρασε και έγραψε άλλα θεατρικά έργα στην καθαρεύουσα.**

Ο Αγγελος Τερζάκης, μεγάλος μου δάσκαλος που τώρα έχουμε την τιμή να παίζουμε το κορυφαίο βυζαντινό έργο του “Θεοφανώ”, έλεγε για τον Γουζέλη, “ένας μεγαλοφυής νεαρός που μετά αυτοκτόνησε σε ένα καλαμάρι με μελάνι της καθαρευούσης”. Πράγματι έγραψε το έργο αυτό και μετά διαλύθηκε σαν συγγραφέας.

Ένας απόηχος ωχρός του “Χάση”, είναι το τελευταίο έργο χρονολογικά, στο οποίο θα αναφερθώ, που γρά-

φτηκε το 1800. Πρόκειται για ένα έργο που τιτλοφορείται “Κωμωδία” και είναι μία κωμωδία ενός Διονυσίου Λουκίσα, Ζακυνθινού κι αυτό. Με αυτό το έργο κλείνει και αυτή η κοινή πορεία Κρήτης και Επτανήσου.

Φοβάμαι ότι σε κάποια σημεία έτρεχα και κακώς δεν σκέφτηκα νωρίτερα να σας πω να με φρενάρετε. Φοβάμαι ότι φλυάρησα λίγο παραπάνω, αλλά θεώρησα την εισαγωγή μου αξιόλογη για τον χώρο αυτό. Ελπίζω να μη σας κούρασα ιδιαίτερα.

Εκείνο που μπορώ να ευχηθώ τελειώνοντας, είναι να κάνουμε ένα ωραίο ταξίδι όλοι μαζί, μια κρουαζιέρα στην Κρήτη και τα Επτάνησα, όπου να παίξουμε μία παράσταση καθ’ οδόν και να τα λέμε κάθε τόσο.

*Από την έκδοση του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών
(Ε.Ι.Ε.)*

*Υπεύθυνη των Ειδικών Μορφωτικών Εκδηλώσεων-
Επιμέλεια Έκδοσης: Ελένη Γραμματικοπούλου.*

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΜΑΓΟΥΛΑΣ

Θέατρο

ΡΑΔΑΜΑΝΘΥΣ

Χαράλαμπος Μαγουλάς – Επιμηθέας

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΡΑΔΑΜΑΝΘΥΣ

Σχέδια και προμετωπίδα: Απόστολος Πλαχούρης

«Η εξουσία είναι πιο αφροδισιακή από το χρήμα και την ιδιοκτησία. Δεν είναι μόνο η εξουσία πάνω σε κοινωνίες και ομάδες. Είναι η εξουσία πάνω στον δίπλα μας, σ’ αυτόν που θα τύχει να σταθεί στον ίδιο τόπο με εμάς. Τον καθημερινό μας φίλο, τον σύντροφο, τον αγαπημένο. Δεν θέλουμε να τον εκμηδενίσουμε, θέλουμε να τον ελέγχουμε, να γνωρίζουμε τι κάνει και τι σκέπτεται και, αν είναι δυνατόν, να σκέπτεται αυτό που θέλουμε εμείς. Δεν υπάρχει μεγαλύτερο κακό από αυτό στον άνθρωπο. Ίσως μόνο το ότι δεν το συνειδητοποιεί και ότι πιστεύει πως δεν έχει την αρρώστια της εξουσίας. Είναι χειρότερη και από την απληστία. [...] Τι μένει για να απομείνει; Η ελπίδα. Ακόμα και όταν αυτή τσακίζεται από τα ίδια τα πράγματα, πάλι υπάρχει. Γιατί στο βάθος δεν ελπίζουμε στα πράγματα, ελπίζουμε στην ελπίδα. Όταν κάποιος λέει ότι έχει χάσει την ελπίδα του, τότε σ’ αλήθεια δεν την έχει χάσει. Αν την έχεις, δεν τη χάνεις ποτέ. Πρέπει να γεννηθείς χωρίς αυτή για να μην την έχεις. Βλέπεις ανθρώπους ρημαγμένους από τη μοίρα και δεν κινούνται. Περιμένουν με τα χέρια σταυρωμένα. Γιατί έχουν ελπίδα. Μέγιστη αδράνεια η ελπίδα. [...] Δεν ελπίζεις να σωθείς, αλλά να φτάσεις στο σημείο να ελπίζεις. Και πάλι δεν έχεις κάτι να κάνεις, μόνο να αφεθείς στη στοργική της απάτη. Ανάθεμα σε αυτόν που καλλιέργησε την ελπίδα στο άνθρωπο. Με αυτή τον ελέγχει. Με αυτή τον κρατά ακίνητο. Είναι το μέσο για την εξουσία. Είναι πιο αισχρή και από την απληστία. Σίγουρα είναι εφάμιλλη της εξουσίας. Είναι ο τρόπος της».

Ο Χαράλαμπος Μαγουλάς γεννήθηκε το 1978 στην Αθήνα. Σπούδασε Φιλοσοφία και Κοινωνιολογία στην Αθήνα και Επιστήμες της Γλώσσας στη Γαλλία. Διδάσκει στη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Λευκωσίας.

Ι. ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ

ΓΡΑΜΒΟΥΣΑ

(Η Επανάσταση του 1821 στην Κρήτη)

Παράρτημα:

Α. Πετρομανιάτης—Το νησί των κουρσάρων

ΡΑΔΑΜΑΝΘΥΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ

ΓΡΑΜΒΟΥΣΑ

(Η Επανάσταση του 1821

στην Κρήτη)

Παράρτημα: Α. Πετρομανιάτης—Το
νησί των κουρσάρων

Η Γραμβούσα, νησίδα, σύμβολο και σημείο αναφοράς για τους αγωνιστές του 1821, αποκαλύπτει τα κρυμμένα «μυστικά της». Το «νησί των κουρσάρων» και την ιστορία του αποτυπώνουν ο Ιωάννης Κονδυλάκης μέσα από το εμβληματικό έργο του «Γραμβούσα—Η Επανάσταση του 1821 στην Κρήτη» και ο Λεωνίδας Πετρομανιάτης με το εξαιρετικό κείμενό του στο παράρτημα.

Εξώφυλλο: Scoglio et Fortezza delle Garabuse, Francesco Basilicata, 1618

Μεταφορά στα Νέα Ελληνικά:
Μάκης Πέτσας

Επιμέλεια έκδοσης: Χρήστος Τσαντής

Ιωάννης Κονδυλάκης (1861-1920).

Ο Ιωάννης Κονδυλάκης γεννήθηκε στην Άνω Βιάννο της Κρήτης, γόνος γνωστής οικογένειας αγωνιστών του νησιού. Σε παιδική ηλικία κατέφυγε ως πρόσφυγας με την οικογένειά του στον Πειραιά και επέστρεψε στη γενέτειρά του το 1869, όπου και ξεκίνησε τις γυμνασιακές του σπουδές. Το 1884 αποφοίτησε από το Βαρβάκειο της Αθήνας. Μεταξύ των χρόνων 1877 και 1883, πήρε μέρος στην επανάσταση της Κρήτης, εργάστηκε στο Εφετείο και το Ειρηνοδικείο Χανίων, στις λιμενικές Αρχές Σητείας, και ξεκίνησε τη δημοσιογραφική του δραστηριότητα. Ασχολήθηκε με τη δημοσιογραφία αρχι-

κά στα Χανιά και στη συνέχεια στην Αθήνα, όπου κατέφυγε το 1889 διωγμένος από τις τουρκικές αρχές. Υπήρξε ιδρυτικό μέλος και πρώτος πρόεδρος της Ένωσης Ελλήνων Συντακτών. Το 1918 έφυγε ξανά για την Κρήτη και επισκέφτηκε την Αλεξάνδρεια. Επέστρεψε στα Χανιά το 1919 σε πολύ άσχημη ψυχολογική κατάσταση και ένα χρόνο αργότερα προσβλήθηκε από ημιπληγία και πέθανε στο Ηράκλειο.

Στο χώρο της δημοσιογραφίας ο Κονδυλάκης ασχολήθηκε κυρίως με το χρονολόγιο. Συνολικά δημοσίευσε περίπου 6000 χρονογραφήματα, καλλιερώντας το είδος και προσδίδοντας του λογοτεχνική αξία. Έγραψε επίσης επιφυλλί-

δες, σχολικά αναγνώσματα και επαναστατικά απομνημονεύματα, ενώ συμπλήρωσε την «Ιστορία των Επανάστασεων της Κρήτης» των Ζαμπέλιου και Κριτοβουλίδη και μετέφρασε γαλλικά μυθιστορήματα και τα «Άπαντα» του Λουκιανού. Στο χώρο της λογοτεχνίας ασχολήθηκε κυρίως το διήγημα και τη νουβέλα. Τα πιο γνωστά έργα του είναι ο «Πατούχας», «η Πρώτη Αγάπη» και το «Όταν ήμουν δάσκαλος».

Για παραγγελία του βιβλίου δείτε εδώ:

<https://ekdoseis-radamanthys.webnode.gr/products/ioannis-kondylakis-gramvoysa/>

Ο Μανόλης Τζάβλας για την ποιητική συλλογή της Κατερίνας Φραγκάκη «Χειρώναξ» (Εκδόσεις Ραδάμανθους)

**Από την ομιλία του φιλόλογου
Μανόλη Τζάβλα στην παρουσίαση
του βιβλίου που διοργάνωσαν οι Εκ-
δόσεις Ραδάμανθους στην Ιεράπετρα*

Πολύ ενδιαφέρουσα η σημερινή βραδιά, κυρίως επειδή είναι ποιητική, αλλά και επειδή άφορα στην ποιητική φωνή ενός οικείου προσώπου.

Η Κατερίνα Φραγκάκη με την ποιητική συλλογή «Χειρώναξ» εμφανίζεται στον ποιητικό στίβο με αποσκευές το συναίσθημα, τη φαντασία και την ονειροπόληση, στοιχεία που δημιουργούν ένα ανήσυχο ποιητικό υποκείμενο, μελαγχολικό και συχνά απογοητευμένο. Το ποιητικό κόρπους του «Χειρώνακτα» συνθέτει νομίζω μια ποιητική προβολή ρομαντικού λυρισμού, αποτέλεσμα μιας απόλυτα προσωπικής έμπνευσης, με την οποία η ποιήτρια εκφράζει το εγώ της σε σχέση με τον κόσμο και τα έντονα συναισθήματα που την κυριεύουν.

Κεντρικός άξονας της ποιητικής συλλογής είναι και παραμένει η σχέση με το χρόνο -και εδώ θα ήθελα να σταθώ ιδιαίτερα γιατί νομίζω είναι το κομβικό στοιχείο της συλλογής.-

Στέκεται ανήμπορη κι αμήχανη απέναντι στις ασύλληπτες μεταμορφώσεις και κυρίως μπροστά στα σημάδια του. Θρηνεί, αλλά δεν προσπαθεί να εξορκίσει αυτό το δαίμονα. Αντιμετωπίζει με ήπια θλίψη τη φθαρτότητα, το αμείλικτο καθεστώς του, επιστρατεύοντας το σαρκασμό.

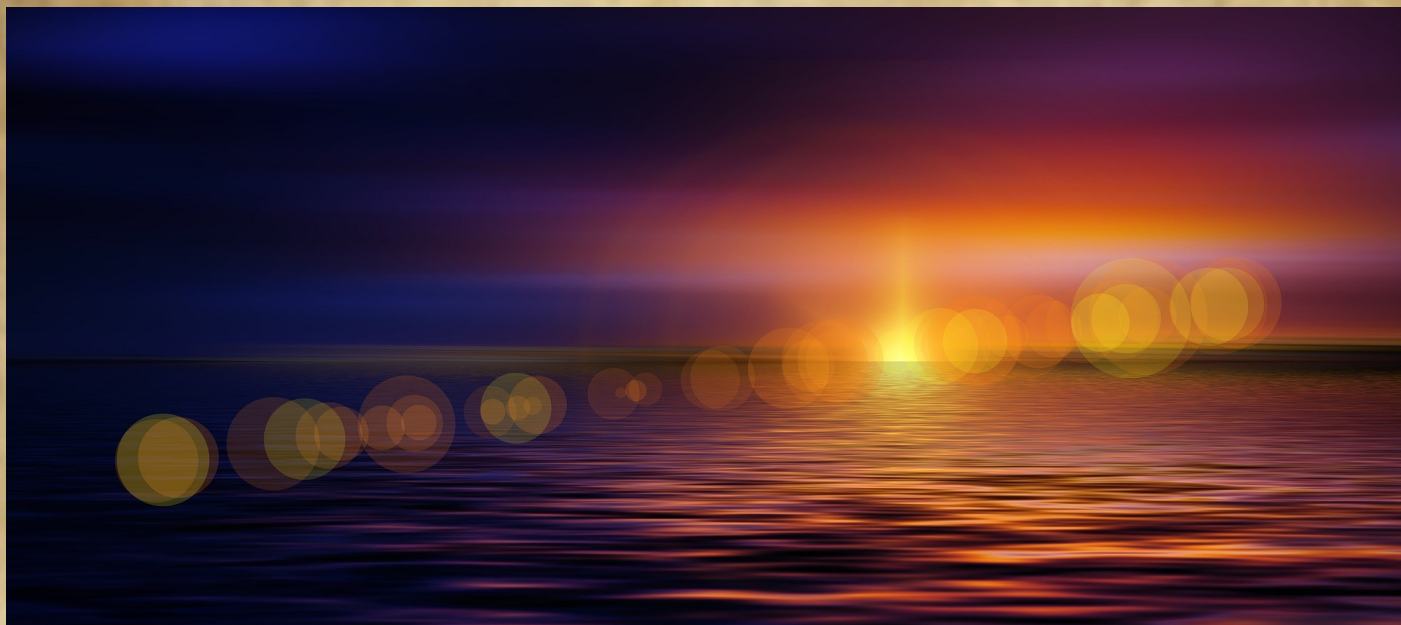
ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΦΡΑΓΚΑΚΗ

ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Χειρώναξ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΡΑΔΑΜΑΝΘΥΣ

Ο αμείλικτος και μοχθηρός χρόνος αποτυπώνεται με ένα ιδιότυπο πεσιμισμό που σμικρύνει την ομορφιά και μεγεθύνει την ασχήμια, η οποία ταυτίζεται με την απώλεια.

«Τίποτα δεν αλλάζει /μα μόνο χρόνος προχωράει μπροστά/ κι εγώ έχω ζήσει εννιά ζωές/μονότονες και ίδιες».

Ο χρόνος εδώ με τη μετρήσιμη έννοιά του, ταυτίζεται με τον Κρόνο που απειλεί να σκοτώσει και να ευνουχίσει, όντας ο ίδιος ευνουχισμένος. Γίνεται ο χώρος μεταβάσεων από το αόριστο στο οριστικό και αμετάκλητο.

«Ανθίζω, άνθισα/ αγαπώ, αγάπησα /κι άλλοι αόριστοι περισσότερο συγκεκριμένοι/ αραδιάζονται, σκουντουφλώντας στο ενδιαμέσο».

Απέναντι σε έναν τέτοιο χρόνο αποτρόπαιο και εχθρικό, έρχεται να λειτουργήσει αντιστικτικά ο ονειρικός χρόνος.

Και εδώ τα πράγματα αλλάζουν. **Η προσωποπαγής ποίηση της Κατερίνας Φραγκάκη αρχίζει να αποκτά φιλοσοφικές και ψυχολογικές παρεκτάσεις. Η βιωματική της παλινδρόμηση στο παρελθόν, γίνεται ένας δρόμος με αινίγματα και συμβολικά στοιχεία. Διαστάσεις, μορφές και σχήματα, διαφορετικά από τα κανονικά, μετατοπίσεις και παραμορφώσεις, προσωπεία, δημιουργούν έναν ψυχικό χώρο όπου βιώνεται ο χρόνος του ονείρου.** Διαβάζω:

«Του ονείρου μου ο εαυτός μπορεί να ξαναζεί/ αυτά που έχει τόσο πεθυμήσει/

Μπορεί να κυκλοφορεί με ρόμπα ανοικτή/και να κυλιέται στα μετάξια./

Μπορεί να κομματιάζεται χωρίς κόστος,/να κομματιάζει χωρίς τύψεις./»

Αυτή η μετάβαση απ' τον μετρήσιμο στον ονειρικό χρόνο, επιτυγχάνεται μέσω της ανάμνησης, της αντίληψης μιας εκτίμησης δυσπιστίας απέναντι στα φαινόμενα και πίστης ότι μέσα από το χρόνο της ανάμνησης μπορεί να αναγνωριστεί η αληθινή ουσία της ζωής.

Έτσι η Κατερίνα χρησιμοποιεί τη θύμηση ως ερμηνευτικό-θεραπευτικό εργαλείο για να επαναβιώσει στιγμές, τις περισσότερες φορές τραυματικές του ψυχικού παρελθόντος.

«Απόψε σε θυμήθηκα αλλιώς!/Σαν από ράγισμα τρύπωσης,/ουσία τέτοια,/

εξ' ολοκλήρου να με καταλάβει/αίφνης να με γλιτώσει/από το άγριο, το ατομικό μου

χαράκωμα/κι απ' τα πολλά μου πένθη./Μόνο στα όνειρα είναι πια που επιτρέπεται/

έστω η ζεστασιά της θύμησης/Αυτών που πια έχουν φύγει.» /

Όλο το σώμα του « Χειρώνακτα » αποτελεί μια διαρκή βύθιση στο παρελθόν και ανάδυση στο παρόν.

Αυτή η Ηρακλείτεια περίφημη «άνω και κάτω οδός» Οι ασήμαντες καθημερινές λεπτομέρειες, τα ταξίδια, γεγονότα και πρόσωπα, βάζουν σε λειτουργία την προσωπική αναζήτηση του χαμένου καιρού και ξετυλίζουν μια ευφάνταστη τοπιογραφία. Δεν προσπαθεί να ανακαλέσει και να ανασυνθέσει νοσταλγικά το παρελθόν. Προσεγγίζει το αποτύπωμα των πραγμάτων από την τωρινή συγκυρία, βάζοντας το παρόν -παρελθόν και μέλλον σε μια διαρκή συνομιλία .

Πώς όμως γίνεται αυτή η βύθιση στο παρελθόν; Εδώ θα τολμήσω να πω, με τη ματιά του Γέιτς.

Ας βάλουμε σε διάλογο δυο ποιήματα για να γίνει διακριτή αυτή η συνομιλία. Διαβάζουμε από το ποίημα του

Γέιτς: «Τα ουράνια, τα μεταξωτά»

«Τα ουράνια τα μεταξωτά και χλιοπλουμισμένα,
που ναι με μάλαμα από φως κι ασήμι δουλεμένα,
τα γαλάζια τα διάφανα και τα βαθιά βαμμένα
με φως, νύχτα και μούχρωμα, δικά μου αν τα 'χα ωστό-
σο,
θα 'θελα κάτω από τα δυο σου πόδια να τ' απλώσω.
Μα είμαι φτωχός και δεν κατέχω τι άλλο απ' τα όνειρά
μου,
για να διαβαίνεις τ' άπλωσα στα πόδια σου, Κυρά μου.
Πάτα αλαφρά, γιατί πατάς απάνω στα όνειρά μου... »

Και τώρα διαβάζουμε από το «Χειρώναξ» απόσπασμα
από το ποίημα «Θεσσαλονίκη Χανιά»

«Κι έχω μια διάθεση να μπω μες στο χορό/
προσέχοντας να μην πατήσω τα σημάδια,/
μην την ποδοπατήσω τη ζωή,/το μικρό- μεγάλο τ' αλ-
λουνού, /το πολύτιμο ασήμαντό του».

Αυτό που διακρίνεται στην επιμονή για την ανάκληση
του χαμένου, η επιστροφή, η συνομιλία με το παρελ-
θόν, είναι στοιχεία που φωτίζουν τις αφετηρίες, ερμη-
νεύουν ψυχολογικά τα κίνητρα και μιλούν για την προ-
σωπική ιστορία και τις περιπέτειες της.

**Η τοπιογραφία του «Χειρώνακτα» με την καταβύθι-
ση στην ύπαρξη και το φόβο του χρόνου, στοιχειοθετεί
μια νέα ποιητρία με έντονες λυρικές εξάρσεις οι οποί-
ες όμως γειώνονται με τις αναφορές στο παρελθόν το
οποίο είναι και το μόνο με υλική διάσταση.**

«Γόνατα φυτεμένα στην άμμο/Όνειρα σε θαλασσινά
σεντόνια κι έκτοτε ο έρωτας μυρίζει κέδρο./Στεγνώνει η
αλμύρα μου στα λιμανάκια./Δεν σε περιμένω!»

Έτσι τα πράγματα, **τα αντικείμενα γίνονται το πρότυ-
πο για την είσοδο στο φαντασιακό**

«Για ποιον υπήρχαν όλα αυτά τα ρούχα στην ντουλά-
πα μου,/αν όχι για να ντύνω τα πεζά μου χρόνια;/ Με
αυτά, που στην πορεία αποδείχτηκαν άκρως τολμηρά,/ή
καθόλου, πάντως ακατάλληλα για τις συγκινήσεις. Αθώ-
α ρούχα των πολλών εαυτών,/για να πηγαίνω στα
όνειρα μου»

Σ' αυτή την πορεία προς το φαντασιακό, ο «Χειρώναξ»
ανοίγει ένα μονοπάτι ανεύρεσης της αλήθειας, γίνεται
προσπάθεια μιας επανοικείσης της πραγματικότητας
γίνεται κέλευθος, Αλη, -η αρχαία ελληνική Αλη -δηλαδή
η περιπλάνηση.

Γράφει η Κατερίνα:

«Στην περιπλάνηση μου, /την ώρα τη ζεστή, του γινο-
μένου μεσημεριού,/βρέθηκα ξάφνου μέσα στην αλέα/
με τα κορίτσια πίσω απ' τις κλειστές πόρτες,/τις πόρτες
πίσω απ' τα κλειστά τείχη».

Και εδώ αναδεικνύεται η έννοια της φθοράς με τη
μορφή ενός ιδιότυπου λυρικού πεσιμισμού.

**Η Κατερίνα Φραγκάκη φθείρει, αποδομεί τα πράγ-
ματα για να πραγματώσει την ώσμωση με το παρελ-
θόν**

«Και γιατί ως γνωστόν,/το κοινό αρέσκεται σε αναί-
τιες θυσίες αθών ρούχων με ψυχή./Και απαξιώνει την
φθορά.»

Βεβαίως σ' αυτό το ονειρικό ταξίδι επιστροφής στο
παρελθόν που αποτελεί έξοδο κινδύνου, μια ασφαλιστι-
κή δικλείδα, το όνειρο μεταμφιέζεται, συμβολοποιείται.
Κυρίαρχο νομίζω συμβολικό τέχνασμα είναι αυτό του
καθρέφτη, το οποίο παραπέμπει στον Λακανικό μηχανι-
σμό με τον οποίο αναδυόμαστε στη συνείδηση.

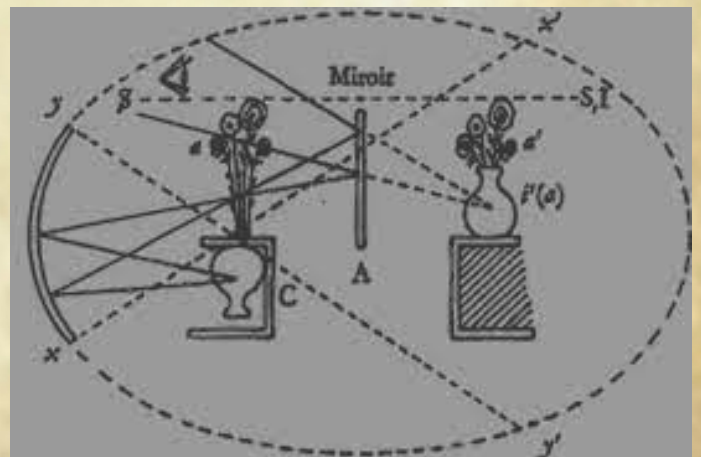
Διαβάζω από το ποίημα «Παρεξήγηση»:

«Μια όμορφη γυναίκα με κοιτάζει μέσα από παλιά
κορνίζα /κι η χτένα της αφημένη μες στη βούρτσα, κάτω
απ' το γερτό καθρέφτη./ Κοιτάζω μέσα, τίποτα».

Δεν είναι τυχαίο ότι στο ποίημα αυτό το σύμβολο του
καθρέφτη σχετίζεται με αναφορές από την παιδική ηλι-
κία.

Το στάδιο του καθρέφτη αφορά στην έλλειψη και στον
αποχωρισμό. Είναι το πέρασμα από το φαντασιακό στο
συμβολικό. Έτσι ο καθρέφτης γίνεται εδώ το όχημα για
τη συνείδηση της έλλειψης» και «η έλλειψη που κατέ-
στρεψε την ξεγνοιασιά για πάντα»

Καθώς όμως προχωράει κανείς στην ανάγνωση, παρα-
τηρεί πως τα ποιητικά δίπολα συνομιλούν αναζητώντας
αρμούς σύνδεσης. Όλα συστέλλονται και διαστέλλονται.

Η απομόνωση δημιουργεί στη γέννησή της, αρμούς ε-
πανένωσης. Η απουσία λειτουργεί ως κεντρομόλος δύ-
ναμη, ενώ η παρουσία ως φυγόκεντρος.

«Κι όμως, κάθε φορά που κυοφορούσα μια λύτρω-
ση, /επαναπροσδιόριζες την μεταξύ μας σύνδεση /κι ότι

ήταν κερδισμένο, /το τέντωνες ξανά /σε απόσταση α-σφάλειας.»

και πιο κάτω:

«πόσο σου λείπω όταν δεν έρχομαι και σε στοιχειώνω όταν λείπω»

Σ' αυτή τη διαλεκτική ποιητική σχέση τη σχέση θέσης αντίθεσης -σύγκρισης, η Κατερίνα περνά διαρκώς από το μέρος στο όλο και ανάποδα. Τεμαχίζει τις λαχτάρες της για να συνθέσει την ποιητική της σκέψη.

«Γιατί κι αν έχω χρόνια να σ' ακούσω,/ έχω πάντα μια ζέστη στην καρδιά, /

άμα τη φωνή σου θυμάμαι/κι ας σουρουπώσαν τα μάτια /κι ας έγινε η ματιά σοφότερη

κι ας πλέει ο καθένας στη δική του τη νησίδα /κι ας απομακρυνόμαστε/

κι ας τεμαχίσουμε τις λαχτάρες μας για να φαίνονται μικρότερες και πιο πολλές».

Κοιτάζοντας το ποιητικό υποκείμενο στον καθρέφτη αναγνωρίζει τον εαυτό του συνολικά θέτοντας έτσι τέλος στο ψυχικό βίωμα που ο Λακάν ονομάζει «φαντασίωση του τεμαχισμένου σώματος».

Εν τέλει στην ποίηση της Κατερίνας, οι λέξεις είναι νοητικά ιχνογραφήματα χρωματισμένα, συναισθηματικά χρωματισμένα. Οι λέξεις δεν κλείνουν μέσα τους απλά και μόνο παραστάσεις αλλά και συναισθήματα, συγκινήσεις. Παραστάσεις εμβαπτισμένες με συναίσθημα και συγκίνηση. Η επιθυμία στο ποιητικό σώμα του «Χειρώνακτα» γεννιέται από την έλλειψη και η έλλειψη γεννά την επιθυμία. Αυτό το ενιαίο, αδιαφοροποίητο αίσθημα διασπάται στα επιμέρους ποιήματα ή για να θυμίσουμε την μεταφορά που χρησιμοποιεί ο Βιγκότσκι το αρχέγονο σύννεφο διασπάται, υγροποιείται, σε διακεκριμένες μοναδικές σταγόνες, σε ξέχωρες λέξεις και εικόνες, ωστόσο το ενιαίο σύννεφο που γεννά τις μοναδικές σταγόνες, τις ξέχωρες ποιητικές λέξεις και εικόνες, εξακολουθεί να τις επηρεάζει. Εξακολουθούν να διατηρούν τη μνήμη της καταγωγής τους, την ανάμνηση της χαμένης τους ενότητας, την αρχέγονη μήτρα, θυμίζοντας έτσι αυτό που η Κατερίνα αναφέρει στην «πτήση» της: «μα βρέχει κάπου κάπου στο νησί των ποιητών»

Διαβάζω: «κόλπος και μήτρα και άβυσσος που να σε καταπίνουν /Θα ήταν τότε, σαν γέννηση και θάνατος μαζί!»

Το συναίσθημα δεν είναι απλώς κάτι το οποίο συμβαίνει στο σώμα και η γλώσσα το καταγράφει μηχανικά, αλλά η ποιητική γλώσσα είναι χώρος στον οποίο ο ψυχισμός εγγράφει το δικό του νόημα.

«Χτίζω χαλάω, χτίζω χαλάω, γράφω γραμμές./ Ισιώνω στραβά περιθώρια».

Έτσι νομίζω μανουβράρει τα ποιητικά της ιστία η Κατερίνα Φραγκάκη, στην οποία εύχομαι καλή ποιητική πορεία και έναν ποιητικό χωροχρόνο που η ποίηση δεν θα είναι μόνο ο «ου τόπος» όπου θα στεγνώσει η ψυχή και θα χάσει δέρμα η σκέψη παραφράζοντας το ποίημα της «απλώστρας» και θα ήθελα τελειώνοντας να αφιερώσω ένα ποίημα το οποίο νομίζω βρίσκεται σε συνομιλία με τον «Χειρώνακτα» .

Είναι ένα ποίημα του αγαπημένου μου Νίκου Αλέξη Ασλάνογλου έναν από τους σημαντικότερους αιρετικούς ποιητές της Θεσσαλονίκης με τίτλο: «τα ερείπια της Παλμύρας»

Ερείπια της Παλμύρας

Όσο περνά ο καιρός και κάνω ένα προχώρημα βαθύτερο μες στην παραδοχή, τόσο καταλαβαίνω γιατί βαραίνεις κι αποχτάς τη σημασία που δίνουν στα ερείπια οι άνθρωποι. Εδώ που όλα σκουπίζονται, τα μάρμαρα κι οι πέτρες κι η ιστορία μένεις εσύ με την πυρακτωμένη σου πνοή για να θυμίσεις
το πέρασμα ανάμεσα στην ομορφιά, τη μνήμη εκείνου που εσίγησε ανεπαίσθητα εντός μου σφαδάζοντας στην ίδια του κατάρρευση κι ακόμα τους άλλους που ανύποπτοι μες σε βαθύν ύπνο διαρρέουν.

Όσο περνά ο καιρός και προχωρώ βαθύτερα στο ακίνητο φθινόπωρο που μαλακώνει πλένοντας με φως τα πεζοδρόμια, τόσο βλέπω στη χρυσαυμένη δωρεά του ήλιου μια εγκατάλειψη για όσα περιμένω και δεν πήρα, για όσα μου ζήτησαν κι αρνήθηκα μη έχοντας, για όσα μοιράστηκα απερίσκεπτα και μένω ξένος και κουρελιάρης τώρα
Μα όταν μες στη θρυμματισμένη θύμηση αναδεύω ερείπια, βρίσκω απόκριση βαθιά, γιατί τα μάρμαρα κι οι πέτρες κι η ιστορία μένουν για να θυμίζουν το πέρασμά σου ανάμεσα στην ομορφιά – απόκριση για όσα περιμένω και δεν πήρα.

Νίκος-Αλέξης Ασλάνογλου. 1985. Ο δύσκολος θάνατος. Αθήνα: Νεφέλη.

Το Χριστουγεννιάτικο Μπαζάρ των Εκδόσεων Ραδάμανθους σας περιμένει...

Γεωργίου Ξέπαπα 7, στα Χανιά

22—23 Δεκέμβρη: 10 π.μ. με 2 μ.μ. & 6.30 με 9 μ.μ.

24 Δεκέμβρη: 10 το πρωί με 2 το μεσημέρι

Συμμετέχουν και υπογράφουν βιβλία τους οι δημιουργοί

